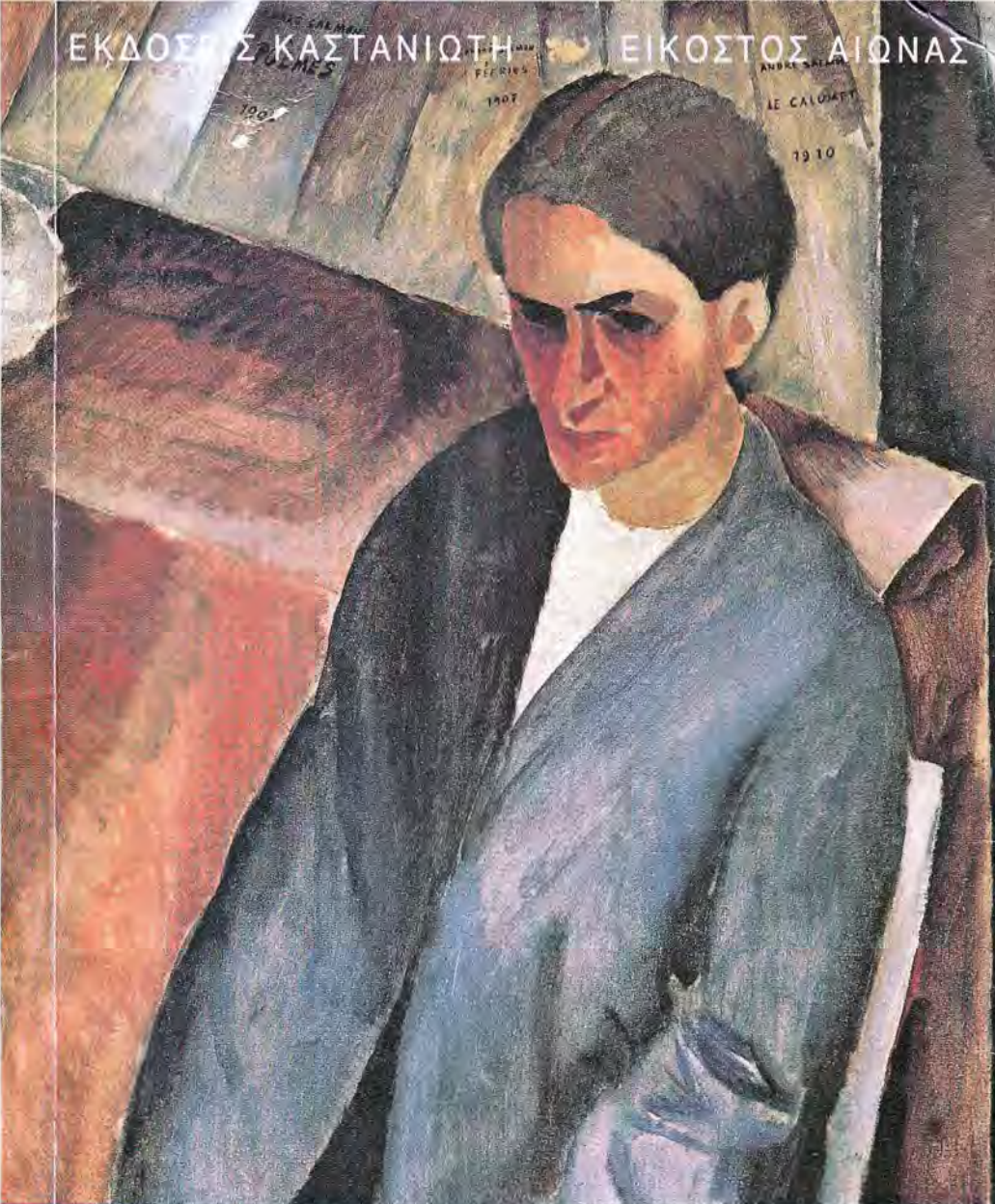

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

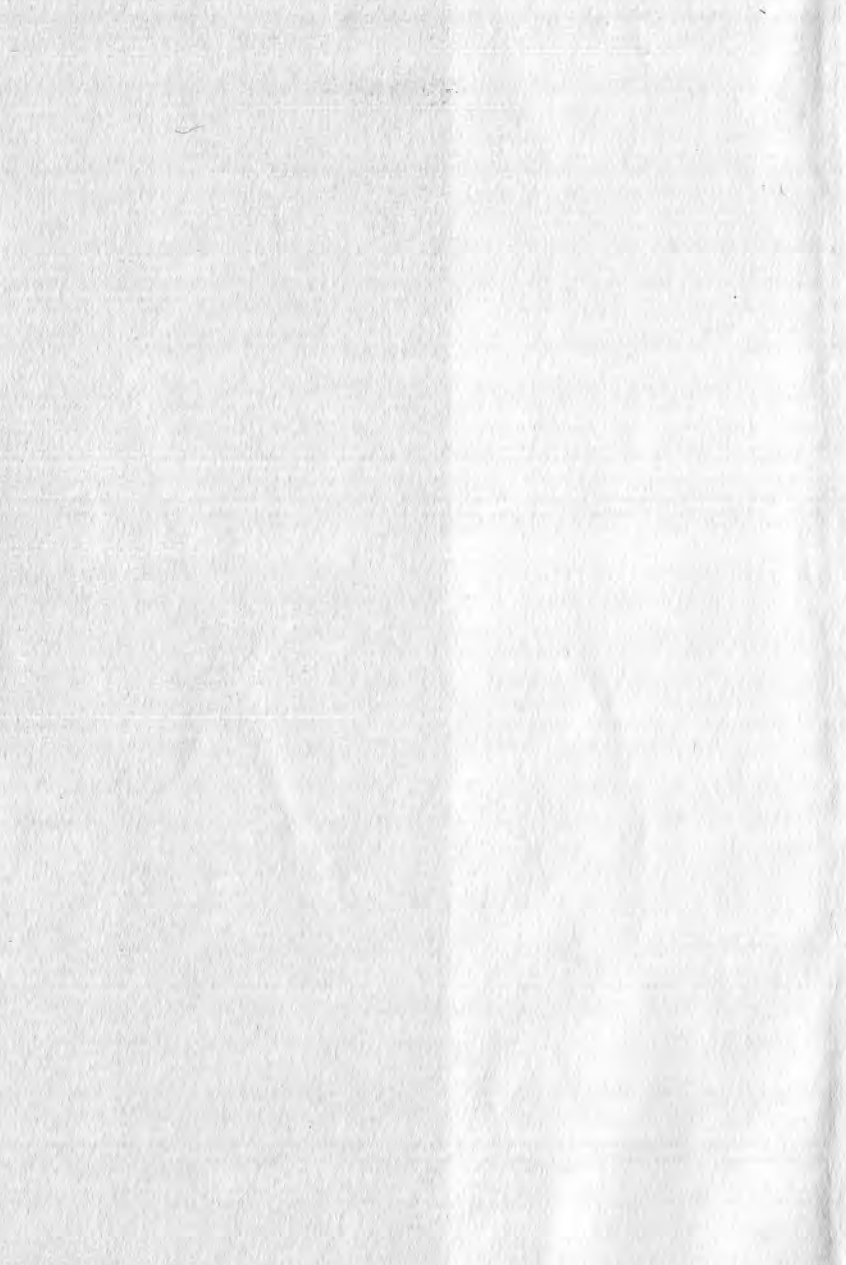

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ
Ο ΞΕΝΟΣ

ΙΣΤΟΡΗΜΑ

(3)

ΕΙΚΟΝΙΟΣ
ΑΙΟΝΑΣ

Ο Ξένος

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ
ΣΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

- Ο ξένος* (μυθιστόρημα), 1998
Η πανούκλα (μυθιστόρημα), 2001
Η πτώση (αφήγημα), 2004

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

Ο ΞΕΝΟΣ

Μυθιστόρημα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΓΑΛΛΙΚΑ
ΝΙΚΗ ΚΑΡΑΚΙΤΣΟΥ-ΝΤΟΥΖΕ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΣΑΜΠΑΛΟΓΛΟΥ-ΡΟΜΠΛΕΝ

Παρακαλώ φροντίστε το βιβλίο
να επιστραφεί στην ίδια κατάσταση
που το δανειστήκατε. Σε αντίθετη
περίπτωση θα πρέπει να το
αντικαταστήσετε με καινούργιο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Albert Camus, *L' Étranger*

Έτος 1ης έκδοσης: 1998

- Copyright Éditions Gallimard, 1942
- Copyright για την ελληνική γλώσσα Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 1997

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.

Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα

☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX: 210-384.24.31

e-mail: info@kastaniotis.com

www.kastaniotis.com

ISBN 960-03-2199-X

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

« ΕΞ ΑΙΤΙΑΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ... »

ΜΕ ΤΟΝ *ΞΕΝΟ*, ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΟΥ ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ, ΈΧΟΥΜΕ ΤΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ ΤΟΥ ΈΡΓΟΥ ΤΟΥ. Όλα όσα θα αναπτύξει στο μέλλον διεξοδικότερα εμπεριέχονται σ' αυτό το κείμενό του: ο θάνατος, το παράλογο, η δικαιοσύνη, η εξέγερση, η απομόνωση, ο ήλιος, η μητέρα, ο χαμένος πατέρας...

Η γραφή του εγκαταλείπει τις μυθιστορηματικές συμβάσεις. Ο Μερσώ, όνομα ποικιλίας κρασιού της Βουργουνδίας που ο συγγραφέας πρωτοδοκίμασε σ' ένα γεύμα, ο Μερσώ που παραπέμπει στη γενικότητα του ανθρώπου, «κλουβί γεμάτο ζέστη και αίμα» σύμφωνα με μεταγενέστερη έκφραση του Καμύ, αυτός ο Μερσώ κρύβει μέσα του ένα πραγματικό αγρίμι που εκφράζεται με την απουσία αντίδρασης στις κοινές συγκινήσεις. Είναι ένας ξένος για τον εαυτό του ή για τον κόσμο όλο;

Κινείται βιώνοντας την αντίφαση πόθου και συνείδησης. Ένας υπαλληλίσκος που, αφήνοντας πίσω του τα όνειρα και τις φιλοδοξίες της νιότης του, πιστεύει ότι ο πόθος δεν κλείνει μέσα του καμιά υπόσχεση ευτυχίας. Αντίθετα, μόνο

πόνο γεννά. Ενότητα υπάρχει μόνο στο Σύμπαν, ο άνθρωπος είναι καταδικασμένος να βιώνει το διχασμό. Κι ο θάνατος δεν είναι παρά η οικουμενική απόδειξη αυτής της αλήθειας.

Σε αντίθεση με τον άνθρωπο, η γη εγγράφεται στο ενιαίο γίγνεσθαι. Στο *Καλοκαίρι*, ο Καμύ ονειρεύεται να ταυτιστεί με τις πέτρες, «να γίνει ένα με τούτο το καυτό κι όλο απάθεια Σύμπαν που πετά το γάντι στην ιστορία και στις αναταραχές της!»

Ο Μερσώ έχει τρωθεί ανεπανόρθωτα. Αρνείται την ανθρώπινη υπόστασή του κι επιδιώκει την ένωσή του με τη φύση. Η αδιαφορία είναι η μοναδική δική του απάντηση στην ανυπαρξία μέλλοντος. Όμως φαίνεται εξίσου αδύνατο να φτάσει κανείς στο Μηδέν όσο και ν' αγγίξει το Απόλυτο.

Ο Μερσώ διατηρεί μια αισθησιακή έλξη για το Σύμπαν, ένα ενδιαφέρον για τη λεπτομέρεια με αποκορύφωμα τη μαγεία που ασκεί πάνω του ο ήλιος. Ο ήλιος με το άπληστο πυρίνο φως του που καταβροχθίζει τα πάντα και εξωθεί τον ήρωα του Καμύ στη δολοφονία του Άραβα. «... Είπα στα γρήγορα, μπερδεύοντας λγάκι τα λόγια μου κι έχοντας πλήρη συναίσθηση του γελοίου, πως το έκανα εξαιτίας του ήλιου».

Υπάρχει μέσα στον *Ξένο* η επιστροφή στη γη, στη μήτρα της ζωής. Η ταύτιση γης-μητέρας γίνεται εμφανής στον ενταφιασμό της μητέρας κι αργότερα στο θάνατο του Μερσώ που θα σμίξει έτσι με τη μητέρα και τη γη.

Εάν η ζωή είναι καταδίκη, τότε οι άνθρωποι ή δεν έχουν σκοπό ή, μοιραία, ο σκοπός τους είναι αυτή η ίδια η καταδίκη. Βλέπουμε λοιπόν ήδη μέσα από τον *Ξένο* ν' αναδύεται ο μύθος του Σισύφου που άλλωστε ο Καμύ πραγματευόταν την ίδια εκείνη χρονική περίοδο. Υπάρχει παράλληλα κι ο

Οιδίποδας: η δίκη, η δίκη για την αλήθεια, η κατάσταση της αθωότητας και της ενοχής, η δημόσια καταδίκη και η αποδοχή της.

Η αδιαφορία που θα δείξει ο Μερσώ για το θάνατο της μητέρας του, καθώς και η αρχή του ερωτικού δεσμού του με τη Μαρί την επομένη κιόλας της κηδείας, τον αναγκάζουν να αποδεχτεί, μοιραία, την καταδίκη του και το θάνατο. Δεν είναι αποκαλυπτικό το γεγονός ότι ο Καμύ αναφέρεται στον Μερσώ (στον πρόλογο της αμερικανικής έκδοσης του *Ξένου*) αποκαλώντας τον «το μόνο Χριστό που μας αξίζει», κι ότι δίνει στην ερωμένη του ήρωά του το όνομα της Μητέρας του Θεού;

Η ηθική αναισθησία για το φόνο του Άραβα, που υπογραμμίζει την απάθεια του Μερσώ μπροστά στο θάνατο των άλλων, υφάινει τις προϋποθέσεις μιας δημόσιας αυτοκτονίας μέσω μιας δίκης και της απόφασης που ακολουθεί.

Σίσυφος, Οιδίποδας, Χριστός, «αθώς όπως ο πρίγκιπας Μούσκιν..., ένας “Ηλίθιος” επίσης», όπως θα τον χαρακτηρίσει ο Σαρτρ, ο Μερσώ εντούτοις δεν είναι παρά «ένας άνθρωπος φαινομενικά δίχως συνείδηση», θα πει ο Καμύ σε μια συνέντευξη Τύπου. Θα αποδεχτεί όμως τον εαυτό του κι έτσι τελικά αποκτά συνείδηση.

Ο Μερσώ, πρόσωπο ενός Χριστού δίχως Θεό, με το βλέμμα στραμμένο στη γη, με το πύρινο σιλέτο του ήλιου καρφωμένο πάνω του; Ένας Χριστός χωρίς διδασκαλία; Η εικόνα του Χριστού στον Μερσώ διαχέεται όσο περισσότερο την αναλύουμε. Ο ήρωας του Καμύ είναι ένας άνθρωπος μοναχικός, χωρίς προοπτική. Ένας σιωπηλός άνθρωπος που αποστρέφεται τα διανοητικά ταξίδια και τείνει να ενωθεί με τη φύση.

Προνομιούχο θέση κατέχει στον *Ξένο* και η κατάσταση του ύπνου, ο συνδετικός κρίκος της γης με τη σιωπή, μια κατάσταση αρχέγονης λήθης και αθωότητας.

Στο γράμμα του προς τον Φρανσίσ Πονζ, το 1943, ένα χρόνο μετά την έκδοση του *Ξένου*, ο Καμύ παραδέχεται ότι «ένα από τα απώτατα όρια της παράλογης σκέψης είναι η αδιαφορία και η ολοκληρωτική παραίτηση, όμοια μ' εκείνη της πέτρας».

Μέσα σε τούτη την εξέγερση που, παρά τα εμπόδια, σιγοκαίει σε βαθιά μικρή φλόγα, δεν πρέπει ν' αγνοήσουμε την ιδιαίτερη σημασία που αποκτούν τα βλέμματα, οι μυρωδιές, ο «διαμελισμός» του χρόνου.

Πέρα από το παράλογο, ο Μερσώ κι ο Καμύ, ήρωες μιας ιστορίας σε πρώτο πρόσωπο, αρχικά «σκοτώνουν την ώρα τους» πριν δεχτούν απλά «να αισθανθούν την παρουσία» στο τελείωμα της ζωής, στο βράδυ της μέρας, στη «μελαγχολική ανακωχή».

Μέσα, τρόποι και προθέσεις, μυθιστόρημα και μυθιστοριογράφος συγχέονται. Το μη συγκεκριμένο του μυθιστορήματος επιστρατεύεται για να πλήξει το «αφηρημένο της διανοήσης». Ο συγγραφέας αποφεύγει ν' ασχοληθεί με το ψυχολογικό πορτρέτο των προσώπων. Δεν τον απασχολεί ιδιαίτερα η δομή της διήγησης, ούτε η αναζήτηση ύφους. Παραθέτει απλώς τα γεγονότα ή τις χρονικές εναλλαγές, καταργώντας τις μεταξύ τους συνδέσεις. Ο *Ξένος* αφήνει να αναφανεί, κάτω από τη μονοτονία της δυστυχίας, μια υπομονή δίχως μέλλον.

Πρέπει να πιστέψουμε τον Καμύ όταν γράφει στους *Γάμους* ότι «εκτός από τον ήλιο, τα φιλιά και τ' άγρια αρώματα, όλα μου φαίνονται επιπόλαια». Θα μπορούσε να πει: «τραγι-

κά». Όμως δεν το λέει, για να επιτρέψει τελικά στην «ελπίδα» και ίσως ακόμα και στην «ευτυχία» να παραμείνουν σε τούτο τον κόσμο.

ΝΙΚΗ ΚΑΡΑΚΙΤΣΟΥ-ΝΤΟΥΖΕ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΣΑΜΠΑΛΟΓΛΟΥ-ΡΟΜΠΛΕΝ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΣΗΜΕΡΑ ΠΕΘΑΝΕ Η ΜΑΜΑ. ΜΠΟΡΕΙ ΚΑΙ ΧΘΕΣ, ΔΕΝ ΞΕΡΩ. Πήρα ένα τηλεγράφημα από το γηροκομείο: «Μητέρα απεβίωσε. Κηδεία αύριο. Θερμά συλλυπητήρια». Αυτό δε σημαίνει τίποτα. Μπορεί να 'ταν και χθες.

Το γηροκομείο είναι στο Μαρένγκο, ογδόντα χιλιόμετρα απ' το Αλγέρι. Θα πάρω το λεωφορείο στις δύο και θα είμαι εκεί το απόγευμα. Έτσι θα μπορέσω να την ξενυχτίσω και θα επιστρέψω το επόμενο βράδυ. Ζήτησα δυο μέρες άδεια απ' το αφεντικό μου και δεν μπόρεσε να μου τις αρνηθεί με μια τέτοια δικαιολογία. Όμως σαν να δυσσαρεστήθηκε λιγάκι. Του είπα μάλιστα: «Δε φταίω εγώ». Δεν απάντησε. Σκέφτηκα τότε ότι δεν έπρεπε να του πω κάτι τέτοιο. Στην ουσία δε χρειαζόταν καν να δικαιολογηθώ. Ίσα ίσα, εκείνος έπρεπε να μου εκφράσει τα συλλυπητήριά του. Μα σίγουρα θα το κάνει μεθαύριο, όταν με δει με πένθος. Για την ώρα, είναι κάπως σαν να μην πέθανε η μαμά. Μετά την κηδεία, αντίθετα, θα είναι μια τελειωμένη υπόθεση κι όλα θα τακτοποιηθούν πιο τυπικά.

Πήρα το λεωφορείο στις δύο. Έκανε πολλή ζέστη. Έφαγα στο εστιατόριο, στου Σελέστ, όπως συνήθως. Ήταν όλοι τους πολύ λυπημένοι κι ο Σελέστ μου είπε: «Μάνα είναι μόνο μία».

Όταν σηκώθηκα να φύγω, με συνόδεψαν ως την πόρτα. Τα 'χα κάπως χαμένα και χρειάστηκε ν' ανέβω στου Εμμανουέλ για να δανειστώ μια μαύρη γραβάτα κι ένα πένθος. Είχε χάσει το θείο του πριν από λίγους μήνες.

Έτρεξα για να προλάβω το λεωφορείο. Η βιασύνη, η τρεχάλα κι επιπλέον το ταρακούνημα, η μυρωδιά της βενζίνης, η αντανάκλαση του δρόμου και του ουρανού, όλα αυτά, αναμφίβολα, έγιναν αιτία να με πάρει ο ύπνος. Κοιμήθηκα σχεδόν σ' όλη τη διαδρομή. Κι όταν ξύπνησα, βρέθηκα στριμωγμένος πλάι σ' έναν στρατιωτικό που μου χαμογέλασε και με ρώτησε αν ερχόμουν από μακριά. Είπα «ναι» για να κόψω την κουβέντα.

Το γηροκομείο απέχει δυο χιλιόμετρα απ' το χωριό. Πήγα μέχρι εκεί με τα πόδια. Θέλησα να δω τη μαμά αμέσως. Ο θυρωρός όμως μου είπε πως έπρεπε να συναντήσω πρώτα το διευθυντή. Καθώς ήταν απασχολημένος, περίμενα λιγάκι. Σ' όλο αυτό το διάστημα ο θυρωρός δεν έπαψε να μιλά και στη συνέχεια είδα το διευθυντή με δέχτηκε στο γραφείο του. Ήταν ένας μικροκαμωμένος γέροντας παρασημοφορημένος με τη Λεγεώνα της Τιμής. Με κοίταξε με τ' ανοιχτόχρωμα μάτια του. Ύστερα μου έσφιξε το χέρι και το κράτησε τόση ώρα που δεν ήξερα πώς να το τραβήξω. Συμβουλευτήκε ένα φάκελο και μου είπε: «Η κυρία Μερσώ εισήχθη εδώ πριν από τρία χρόνια. Ήσαστε το μοναδικό στήριγμά της». Νόμισα πως με κατέκρινε για κάτι κι άρχισα να του εξηγώ. Αλλά με διέκοψε: «Δε χρειάζεται να δικαιολογηθείτε, καλό μου παιδί. Διάβασα το φάκελο της μητέρας σας. Δεν μπορούσατε ν' αντεπεξέλθετε στις ανάγκες της. Της χρειαζόταν μια νοσοκόμα. Ο μισθός σας είναι μικρός. Και στο κάτω κάτω, εδώ ήταν πιο ευτυχισμένη». Είπα: «Μάλιστα, κύριε διευθυντά». Πρό-

σθεσε: «Ξέρετε, είχε φίλους, ανθρώπους της ηλικίας της. Μπορούσε να μοιράζεται μαζί τους ενδιαφέροντα μιας άλλης εποχής. Εσείς είστε νέος και μάλλον θα έπληττε μαζί σας».

Αυτό ήταν αλήθεια. Όσο ζούσε στο σπίτι, η μαμά περνούσε τον καιρό της παρακολουθώντας με σιωπηλά με το βλέμμα. Τις πρώτες μέρες στο γηροκομείο έκλαιγε συχνά. Ήταν όμως θέμα συνήθειας. Μετά από λίγους μήνες θα έκλαιγε αν τη βγάσαμε από κει. Πάντα θέμα συνήθειας. Γι' αυτό το λόγο, λίγο πολύ, τον τελευταίο χρόνο δεν πήγα σχεδόν καθόλου να τη δω. Κι επίσης γιατί η επίσκεψη θα μου 'τρωγε την Κυριακή μου – χώρια ο κόπος να πάω μέχρι το λεωφορείο, να βγάλω εισιτήριο και να κάνω δυο ώρες δρόμο.

Ο διευθυντής συνέχισε να μιλά. Μα σχεδόν δεν τον άκουγα. Ύστερα μου είπε: «Υποθέτω πως θα θέλατε να δείτε τη μητέρα σας». Σηκώθηκα χωρίς να πω τίποτα κι εκείνος προπορεύτηκε προς την πόρτα. Στη σκάλα, μου εξήγησε: «Τη μεταφέραμε στο μικρό μας νεκροθάλαμο. Για να μην αναστατώσουμε τους άλλους. Κάθε φορά που πεθαίνει ένας τρόφιμος, οι άλλοι είναι νευρικοί για δυο τρεις μέρες κι αυτό καθιστά δύσκολη τη δουλειά μας». Διασχίσαμε μια αυλή με πολλούς γέροντες που φλυαρούσαν παρέες παρέες. Όταν περνούσαμε δίπλα τους σώπαιναν. Και πίσω μας ξανάρχιζαν την κουβέντα. Θαρρείς πως άκουγες ένα υπόκωφο κρώξιμο παπαγάλων. Στην πόρτα ενός μικρού κτιρίου ο διευθυντής μου είπε: «Σας αφήνω τώρα, κύριε Μερσώ. Θα είμαι στη διάθεσή σας, στο γραφείο μου. Κανονικά, η κηδεία ορίστηκε για τις δέκα το πρωί. Σκεφτήκαμε πως έτσι θα μπορέσετε να ξενοχτίσετε τη νεκρή. Και κάτι ακόμα: η μητέρα σας, απ' ό,τι μου είπαν, είχε εκφράσει συχνά στους συντρόφους της την επιθυμία να κηδευτεί με τους τύπους της Εκκλησίας. Ανέλαβα εγώ

ο ίδιος τα απαραίτητα. 'Ηθελα όμως να σας ενημερώσω προηγουμένως». Τον ευχαρίστησα. Η μαμά, χωρίς να είναι άθεη, όσο ζούσε δεν είχε ασχοληθεί ποτέ με τη θρησκεία.

Μπήκα. Ήταν μια αίθουσα πολύ φωτεινή, με ασβεστομένους τοίχους και τζαμωτή στέγη. Για μόνα έπιπλα είχε καρέκλες και σκαμνάκια σε σχήμα Χ. Δυο τέτοια, στο κέντρο, υποβάσταζαν ένα κλειστό φέρετρο. Έβλεπες μόνο τις γυαλιστερές βίδες, ελάχιστα βιδωμένες, να ξεχωρίζουν πάνω στην κάσα βαμμένη με καρυδόχρωμα. Δίπλα της στεκόταν μια αράβισσα νοσοκόμα με άσπρη μπλούζα και ζωηρόχρωμημαντίλα στο κεφάλι.

Εκείνη τη στιγμή, μπήκε πίσω μου ο θυρωρός. Μάλλον είχε τρέξει. Είπε τραυλίζοντας: «Τη σκεπάσαμε, θα ξεβιδώσω όμως το φέρετρο για να μπορέσετε να τη δείτε». Πλησίασε το φέρετρο, τον σταμάτησα. Με ρώτησε: «Δε θέλετε;» Αποκρίθηκα: «Όχι». Εκείνος κοντοστάθηκε κι εγώ ένωσα αμηχανία επειδή αντιλήφθηκα ότι δεν έπρεπε να πω κάτι τέτοιο. Ύστερα από λίγο με κοίταξε και με ρώτησε: «Γιατί;» αλλά χωρίς μομφή, έτσι, από περιέργεια. Είπα: «Δεν ξέρω». Στριβοντας τότε το άσπρο του μουστάκι, πρόσθεσε δίχως να με κοιτάζει: «Καταλαβαίνω». Είχε όμορφα καταγάλανα μάτια και χρώμα κάπως ροδαλό. Μου 'δωσε μια καρέκλα κι ο ίδιος κάθισε λίγο πιο πίσω. Η νοσοκόμα σηκώθηκε και κατευθύνθηκε προς την πόρτα. Εκείνη τη στιγμή ο θυρωρός μου είπε: «Έχει τη φάγουσα». Καθώς δεν καταλάβαινα, κοίταξα τη νοσοκόμα και είδα πως είχε κάτω απ' τα μάτια έναν επίδεσμο τυλιγμένο γύρω απ' το κεφάλι της. Στο ύψος της μύτης ο επίδεσμος ήταν επίπεδος. Έβλεπες μόνο το άσπρο του χρώμα στο πρόσωπό της.

Όταν έφυγε, ο θυρωρός είπε: «Θα σας αφήσω μόνο». Δεν

Ξανά τι κίνηση έκανα, αλλά εκείνος στάθηκε όρθιος πίσω μου. Τούτη η παρουσία στην πλάτη μου μ' ενοχλούσε. Το δωμάτιο ήταν λουσμένο απ' το όμορφο απογευματινό φως. Δυσήγηες ζουζούνιζαν πάνω στο τζάμι. Ένωθα να με παίρνει ο ύπνος. Δίχως να γυρίσω το κεφάλι, είπα στο θυρωρό: «Είστε πολύ καιρό εδώ;» Μου αποκριθήκε αμέσως: «Πέντε χρόνια», σαν να περίμενε από ώρα την ερώτησή μου.

Από κει κι ύστερα το 'ριξε στην πολυλογία. Θ' απορούσε παλιά αν του έλεγαν ότι θα κατέληγε θυρωρός στο γηροκομείο του Μαρένγκο. Ήταν εξήντα τεσσάρων χρόνων και Παριζιάνος. Πάνω σ' αυτό τον διέκοψα: «Α, δεν είστε από δω;» Ύστερα θυμήθηκα πως, πριν με οδηγήσει στο διευθυντή, μου είχε μιλήσει για τη μαμά. Μου είχε πει πως έπρεπε να τη θάψουμε πολύ γρήγορα, επειδή στον κάμπο έκανε ζέστη, κυρίως σε τούτη την περιοχή. Και τότε μου είχε αναφέρει πως είχε ζήσει στο Παρίσι και δυσκολευόταν να το ξεχάσει. Στο Παρίσι κρατάς τον νεκρό άταφο τρεις, μερικές φορές και τέσσερις μέρες. Εδώ δεν προλαβαίνεις να συνειδητοποιήσεις το θάνατο και ήδη τρέχεις πίσω απ' τη νεκροφόρα. Η γυναίκα του τότε είχε πει: «Πάψε, μη λες τέτοια πράγματα στον κύριο». Ο γέρος είχε κοκκινίσει και είχε ζητήσει συγγνώμη. Εγώ είχα παρέμβει λέγοντας: «Μα όχι. Μα όχι». Έβρισκα όσα έλεγε σωστά κι ενδιαφέροντα.

Στο μικρό νεκροθάλαμο με πληροφόρησε ότι μπήκε στο γηροκομείο ως άπορος. Μια που ένωθε ακόμα να βαστούν τα κότσια του, ζήτησε τούτη τη θέση του θυρωρού. Δηλαδή, του είπα, με λίγα λόγια, ήταν κι αυτός τρόφιμος. Μου είπε πως όχι. Μου είχε ήδη κάνει εντύπωση ο τρόπος που έλεγε «εκείνοι», «οι άλλοι», και πιο σπάνια «οι γέροι», όταν αναφερόταν στους τροφίμους, που μερικοί απ' αυτούς είχαν την η-

λικία του. Μα φυσικά δεν ήταν το ίδιο με τους άλλους. Εκείνος ήταν θυρωρός και κατά κάποιον τρόπο είχε δικαιώματα πάνω τους.

Την ίδια στιγμή μπήκε η νοσοκόμα. Η νύχτα είχε πέσει απότομα. Πολύ γρήγορα το σκοτάδι πύκνωσε πάνω απ' την τζαμαρία. Ο θυρωρός γύρισε το διακόπτη και το ξαφνικό φως με θάμπωσε. Με προσκάλεσε να πάμε στην τραπεζαρία για φαγητό, όμως δεν πεινούσα. Προσφέρθηκε τότε να μου φέρει ένα φλιτζάνι καφέ με γάλα. Καθώς μου αρέσει πολύ ο καφές με γάλα, δέχτηκα και σε λίγο κατέφθασε μ' ένα δίσκο. Ήπια. Ένωσα τότε την επιθυμία να καπνίσω. Δίστασα ωστόσο γιατί δεν ήξερα αν ήταν σωστό μπροστά στη μαμά. Σκέφτηκα ότι αυτό δεν είχε καμιά σημασία. Πρόσφερα τσιγάρο στο θυρωρό και καπνίσαμε.

Κάποια στιγμή μου είπε: «Ξέρετε, οι φίλοι της κυρίας μητέρας σας θα έρθουν να την ξαγρυπνήσουν κι εκείνοι. Έτσι είναι το έθιμο. Πρέπει να πάω να φέρω καρέκλες και καφέ σκέτο». Τον ρώτησα αν μπορούσαμε να σβήσουμε καμιά λάμπα. Η αντανάκλαση απ' το φως πάνω στους λευκούς τοίχους με κούραζε. Μου είπε πως δε γινόταν. Η εγκατάσταση είχε γίνει έτσι ώστε ν' ανάβουν όλες οι λάμπες ή καμιά. Δεν ασχολήθηκα άλλο μαζί του. Βγήκε, μπήκε, τακτοποίησε τις καρέκλες. Πάνω σε μια, στοίβαξε τα φλιτζάνια γύρω απ' την καφετιέρα. Ύστερα κάθισε απέναντί μου, από την άλλη μεριά της μαμάς. Η νοσοκόμα ήταν στο βάθος και μας γύριζε την πλάτη. Δεν έβλεπα τι έκανε. Απ' τις κινήσεις όμως των χεριών της κατάλαβα πως έπλεκε. Ο καιρός ήταν γλυκός, ο καφές με είχε ζεστάνει κι από την ανοιχτή πόρτα έμπαινε μια μυρωδιά νύχτας και λουλουδιών. Θαρρώ πως με πήρε λιγάκι ο ύπνος.

Με ξύπνησε ένα θρόισμα. Όταν άνοιξα τα μάτια, το δω-

μάτιο μου φάνηκε πιο εκθαμβωτικά λευκό. Μπροστά μου ούτε ίχνος σκιάς, και το κάθε αντικείμενο, η κάθε γωνία, η κάθε καμπύλη διαγράφονταν τόσο καθαρά που έκαναν τα μάτια να πονάνε. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή μπήκαν οι φίλοι της μαμάς. Ήταν όλοι κι όλοι καμιά δεκαριά και προχωρούσαν σιωπηλά μέσα σε τούτο το εκτυφλωτικό φως. Κάθισαν δίχως να τριξίσει καμιά καρέκλα. Τους κοιτούσα όπως δεν είχα κοιτάξει ποτέ κανέναν κι ούτε μια λεπτομέρεια απ' τα πρόσωπά τους ή απ' τα ρούχα τους δε μου διέφυγε. Δεν τους άκουγα όμως και δυσκολευόμουν να πιστέψω πως ήταν υπαρκτά πρόσωπα. Σχεδόν όλες οι γυναίκες φορούσαν ποδιά, και το κορδόνι που έσφιγγε τη μέση τους τόνιζε ακόμα περισσότερο τη φουσκωτή κοιλιά τους. Ποτέ μέχρι τότε δεν είχα προσέξει πόσο μεγάλη κοιλιά μπορούσαν να 'χουν οι γριές γυναίκες. Οι άντρες ήταν σχεδόν όλοι τους πολύ αδύνατοι και κρατούσαν μπαστούνια. Αυτό που μ' εντυπωσίασε στα πρόσωπά τους ήταν πως δεν έβλεπα τα μάτια τους, παρά μονάχα ένα θαμπό φως μέσα σε μια φωλιά από ρυτίδες. Όταν κάθισαν, οι περισσότεροι με κοίταξαν και κούνησαν αμήχανα το κεφάλι, τα χείλια ρουφηγμένα απ' το φαφούτικο στόμα τους, κι εγώ δεν καταλάβαινα αν με χαιρετούσαν ή αν επρόκειτο για κάποιο νευρικό τικ. Νομίζω μάλλον πως με χαιρετούσαν. Τότε αντιλήφθηκα πως όλοι τους είχαν καθίσει απέναντί μου, γύρω απ' το θυρωρό, και κουνούσαν με αργό ρυθμό το κεφάλι. Για μια στιγμή είχα τη γελοία εντύπωση πως βρισκόνταν εκεί για να με δικάσουν.

Λίγο μετά, μια γυναίκα άρχισε να κλαίει. Ήταν στη δεύτερη σειρά, μισοκρυμμένη από μια σύντροφό της, και δεν την έβλεπα καλά. Έκλαιγε με σιγανούς λυγμούς, ρυθμικά μου φαινόταν πως δε θα σταματούσε ποτέ. Οι άλλοι έμοιαζαν να

μην την ακούνε. Ήταν σωριασμένοι στα καθίσματά τους, σκυθρωποί και σιωπηλοί. Κοιτούσαν το φέρετρο ή το μπαστούνι τους ή οτιδήποτε άλλο, αλλά αυτό και μόνο αυτό. Η γυναίκα συνέχιζε να κλαίει. Απόρησα, γιατί δεν την ήξερα. Θα ήθελα να μην την άκουγα πια. Ωστόσο δεν τολμούσα να της το πω. Ο θυρωρός έσκυψε προς το μέρος της και της μίλησε, εκείνη όμως κούνησε το κεφάλι, κάτι ψέλλισε και συνέχισε να κλαίει με τον ίδιο ρυθμό. Ο θυρωρός ήρθε τότε προς το μέρος μου. Κάθισε δίπλα μου. Μετά από λίγο μου εξήγησε χωρίς να με κοιτάζει: «Ήταν πολύ δεμένη με την κυρία μητέρα σας. Λέει πως ήταν εδώ η μόνη φίλη της και πως τώρα δεν έχει πια κανέναν».

Μείναμε έτσι κάμποση ώρα. Οι αναστεναγμοί και οι λυγμοί της γυναίκας όλο και λιγότευαν. Ρουφούσε συνεχώς τη μύτη της. Τελικά σώπασε. Δε νύσταζα πια, ήμουν όμως κουρασμένος και μου πονούσε η μέση. Τώρα δυσανασχετούσα με τη σιωπή όλων αυτών των ανθρώπων. Πού και πού μόνο άκουγα έναν περιεργο θόρυβο και δεν μπορούσα να προσδιορίσω τι ήταν. Στο τέλος διαπίστωσα πως μερικοί από τους γέροντες πιπίζαν το μέσα μέρος απ' τα μάγουλά τους κι άφηναν ν' ακούγεται τούτο το περιεργο πλατάγισμα. Το έκαναν ασυναίσθητα, γιατί ήταν εντελώς απορροφημένοι απ' τις σκέψεις τους. Είχα μάλιστα την εντύπωση πως η νεκρή, ξαπλωμένη ανάμεσά τους, δε σήμαινε τίποτα γι' αυτούς. Μα πιστεύω τώρα πως επρόκειτο για λανθασμένη εντύπωση.

Ήπιαμε όλοι καφέ που μας τον σέρβιρε ο θυρωρός. Ύστερα, δεν ξέρω πια. Η νύχτα πέρασε. Θυμάμαι πως για μια στιγμή άνοιξα τα μάτια και είδα πως οι γέροι είχαν αποκοιμηθεί κουβαριασμένοι, εκτός από έναν που, με το πηγούνι πάνω στα χέρια του, ακουμπισμένα στο μπαστούνι, με κοιτούσε ε-

πίμονα σαν να περίμενε το ξύπνημά μου. Ύστερα ξανακοιμήθηκα. Ξύπνησα γιατί η μέση μου πονούσε όλο και πιο πολύ. Το φως της μέρας γλιστρούσε πάνω στην τζαμαρία. Λίγο μετά, ένας απ' τους γέρους ξύπνησε κι άρχισε να βήχει για ώρα. Έφτυνε μέσα σ' ένα μεγάλο καρό μαντίλι και κάθε του φτύσιμο έμοιαζε σαν να ξεριζωνόταν κάτι από μέσα του. Ξύπνησε και τους άλλους, και ο θυρωρός είπε πως έπρεπε να φύγουν. Σηκώθηκαν. Αυτή η άβολη αγρύπνια είχε κάνει τα πρόσωπά τους σταχτιά. Βγαίνοντας, και προς μεγάλη μου κατάπληξη, μου 'σφιξαν όλοι τους το χέρι – θαρρείς και τούτη η νύχτα, όπου δεν ανταλλάξαμε την παραμικρή λέξη, μας είχε φέρει πιο κοντά.

Ήμουν κουρασμένος. Ο θυρωρός με οδήγησε στο σπίτι του κι εκεί φρεσκαρίστηκε κάπως. Ήπια κι άλλο καφέ με γάλα που ήταν εξαιρετικός. Όταν βγήκα, ο ήλιος είχε ανατείλει για τα καλά. Πάνω απ' τους λόφους που χωρίζουν το Μαρένγκο απ' τη θάλασσα, ο ουρανός ήταν γεμάτος κόκκινες ανταύγειες. Κι ο άνεμος που περνούσε από πάνω τους έφερε ως εμένα μια μυρωδιά από αλάτι. Μια όμορφη μέρα άρχιζε. Είχα καιρό να πάω στην εξοχή και σκεφτόμουν τι απόλαυση θα ήταν να έκανα μια βόλτα εκεί αν δεν ήταν η μαμά.

Περίμενα όμως στην αυλή, κάτω από ένα πλατάνι. Ανάσaina τη μυρωδιά της δροσερής γης και δε νύσταζα πια. Σκέφτηκα τους συναδέλφους στο γραφείο. Τούτη την ώρα σηκώνονταν για να πάνε στη δουλειά. Για μένα, ήταν πάντα η πιο δύσκολη ώρα. Συνέχισα να σκέφτομαι κι άλλο αυτά τα πράγματα, αλλά η προσοχή μου αποσπάστηκε από ένα καμπανάκι που χτυπούσε μέσα στο κτίριο. Είδα ένα πήγαιν' έλα πίσω απ' τα παράθυρα, ύστερα όλα ηρέμησαν. Ο ήλιος ανέβηκε λίγο ψηλότερα στον ουρανό: άρχιζε να ζεσταίνει τα πόδια μου.

Ο θυρωρός διέσχισε την αυλή και μου είπε πως ο διευθυντής με ζητούσε. Πήγα στο γραφείο του. Μ' έβαλε να υπογράψω ορισμένα χαρτιά. Παρατήρησα πως φορούσε μαύρο σακάκι και ριγέ παντελόνι. Σήκωσε το τηλέφωνο και απευθύνθηκε σ' εμένα: «Οι υπάλληλοι του γραφείου κηδειών έφτασαν πριν από λίγο. Θα τους ζητήσω να κλείσουν το φέρετρο. Θέλετε μήπως να δείτε τη μητέρα σας για τελευταία φορά;» Είπα όχι. Έδωσε εντολή στο τηλέφωνο, χαμηλώνοντας τη φωνή του: «Φιζάκ, πείτε στους άντρες πως μπορούν να κάνουν τη δουλειά τους».

Στη συνέχεια μου είπε ότι θα παρευρισκόταν στην κηδεία και τον ευχαρίστησα. Κάθισε πίσω απ' το γραφείο του, σταύρωσε τα κοντά του πόδια. Με πληροφόρησε πως θα 'μασταν μόνο οι δυο μας και η νοσοκόμα υπηρεσίας. Κανονικά, οι τρόφιμοι δεν παρευρίσκονταν στις κηδείες. Τους επέτρεπε μόνο να ξενυχτούν το νεκρό: «Είναι θέμα ανθρωπιάς», πρόσθεσε. Αλλά, στην προκειμένη περίπτωση, έδωσε την άδεια σ' έναν παλιό φίλο της μαμάς ν' ακολουθήσει τη νεκρώσιμη πομπή: «Στον Τομά Περέζ». Εδώ ο διευθυντής χαμογέλασε. Μου είπε: «Καταλαβαίνετε, είναι ένα αίσθημα κάπως παιδαριώδες. Όμως εκείνος και η μητέρα σας ήταν αχώριστοι. Στο γηροκομείο τους έκαναν πλάκα, έλεγαν στον Περέζ: “Η αρραβωνιαστικιά σου”. Εκείνος γελούσε. Τους άρεσε αυτό. Και είναι γεγονός πως ο θάνατος της κυρίας Μερσώ του στοίχισε πολύ. Δεν μπορούσα να του αρνηθώ την άδεια. Όμως, μετά από συμβουλή του γιατρού μας, του απαγόρευσα να ξαγρυπνήσει χθες βράδυ».

Μείναμε σιωπηλοί για πολλή ώρα. Ο διευθυντής σηκώθηκε και κοίταξε απ' το παράθυρο του γραφείου του. Κάποια στιγμή είπε: «Να κιάλας ο ιερέας του Μαρένγκο. Ήρθε νωρί-

τερα». Με προειδοποίησε πως χρειαζόταν τουλάχιστον τρία τέταρτα περπάτημα μέχρι την εκκλησία που βρίσκεται μέσα στο χωριό. Κατεβήκαμε. Μπροστά στο κτίριο ήταν ο παπάς και δυο παπαδοπαίδια. Το ένα κρατούσε θυματήρι κι ο παπάς έσκυβε πάνω του για να κανονίσει το μάκρος της ασημένιας αλυσίδας. Όταν πλησιάσαμε, σηκώθηκε. Με αποκάλεσε «τέκνον μου» και μου είπε μερικά λόγια. Μπήκε, τον ακολούθησα.

Είδα αμέσως πως οι βίδες του φέρετρου είχαν βιδωθεί καλά και πως τέσσερις άντρες στα μαύρα ήταν τώρα παρόντες στο δωμάτιο. Άκουσα ταυτόχρονα το διευθυντή να μου λέει πως η νεκροφόρα περίμενε στο δρόμο και τον παπά ν' αρχίζει να ψάλλει. Από κει κι ύστερα όλα έγιναν πολύ γρήγορα. Οι άντρες προχώρησαν προς το φέρετρο μ' ένα σεντόνι. Ο παπάς, η συνοδεία του, ο διευθυντής κι εγώ βγήκαμε. Μπροστά στην πόρτα περίμενε μια άγνωστη κυρία: «Ο κύριος Μερσώ», είπε ο διευθυντής. Δεν άκουσα το όνομα της κυρίας, κατάλαβα μονάχα πως ήταν η εκπρόσωπος των νοσοκόμων. Χαιρέτησε κουνώντας αγέλαστη το οστεώδες και μακρουλό πρόσωπό της. Ύστερα παραμερίσαμε για να περάσει η σορός. Ακολουθήσαμε τους άντρες με το φέρετρο και βγήκαμε απ' το γηροκομείο. Μπροστά στην πόρτα βρισκόταν η νεκρική άμαξα. Βερνικωμένη, μακρόστενη και αστραφτερή, θύμιζε κασετίνα. Δίπλα της στεκόταν ο τελετάρχης, ένας κοντούλης με γελοία ρούχα, κι ένας γέρος με ύφος αμήχανο. Κατάλαβα πως ήταν ο κύριος Περέζ. Φορούσε ένα μαλακό καπέλο, στρογγυλό με φαρδύ μπορ (το 'βγαλε όταν το φέρετρο πέρασε την πόρτα), κοστούμι που το μακρύ του παντελόνι έκανε δίπλες σαν ακορντεόν πάνω απ' τα παπούτσια του κι ένα μαύρο παπιγιόν που παραήταν μικρό για το μεγά-

λο άσπρο κολάρο του. Τα χείλια του τρεμούλιαζαν κάτω απ' τη μύτη του, γεμάτη μαύρα στίγματα. Τ' άσπρα μαλλιά του, αρκετά λεπτά, άφηναν να φαίνονται κάτι περιέργα, πεσμένα και κακοσχηματισμένα αυτιά που το κατακόκκινο χρώμα τους σε τούτο το πελιδνό πρόσωπο μ' εντυπωσίασε. Ο παπάς πήγαινε μπροστά, ακολουθούσε η νεκρική άμαξα. Γύρω της, οι τέσσερις άντρες. Πίσω ο διευθυντής κι εγώ και, κλείνοντας την πομπή, η εκπρόσωπος των νοσοκόμων κι ο κύριος Περέζ.

Ο ουρανός είχε κιάλας πλημμυρίσει από ήλιο. Άρχιζε να βαραίνει στη γη και η ζέστη δυνάμωνε ολοταχώς. Δεν ξέρω γιατί περιμέναμε τόση ώρα πριν ξεκινήσουμε. Ζεσταινόμεουν πολύ κάτω απ' τα σκούρα ρούχα μου. Ο γεράκος, που είχε ξαναφορέσει το καπέλο του, το 'βγαλε πάλι. Είχα γυρίσει λίγο προς το μέρος του και τον παρατηρούσα όταν ο διευθυντής μου μίλησε για κείνον. Μου είπε πως η μητέρα μου κι ο κύριος Περέζ πήγαιναν συχνά το βράδυ βόλτα μέχρι το χωριό, με τη συνοδεία μιας νοσοκόμας. Κοίταζα την εξοχή ολόγυρά μου. Μέσα απ' τα καλοστοιχισμένα κυπαρίσσια που οδηγούσαν στους λόφους κοντά στον ουρανό, μέσα από τούτη την κόκκινη και πράσινη γη, τούτα τα λιγοστά κι όμορφα σπίτια, καταλάβαινα τη μαμά. Στον τόπο αυτό, το βράδυ θα πρέπει να μοιάζει με μελαγχολική ανακωχή. Μα σήμερα ο πληθωρικός ήλιος, που έκανε το τοπίο να σκιρτά, το γέμιζε απανθρωπιά και κατάθλιψη.

Ξεκινήσαμε. Εκείνη τη στιγμή αντιλήφθηκα πως ο Περέζ κούτσαινε ελαφρά. Η νεκροφόρα αύξανε σιγά σιγά ταχύτητα κι ο γέροντας έχανε έδαφος. Ένας απ' τους άντρες που ήταν δίπλα της έμεινε κι αυτός πίσω και περπατούσε τώρα στο ύψος μου. Μου 'κανε κατάπληξη το πόσο γρήγορα ο ήλιος ανέβαινε στον ουρανό. Αντιλήφθηκα πως εδώ και ώρα η εξο-

χή βούιζε από το ζουζούνισμα των εντόμων και το τριξίμο των χορταριών. Ο ιδρώτας κυλούσε στα μάγουλά μου. Καθώς δε φορούσα καπέλο, έκανα αέρα με το μαντίλι μου. Ο υπάλληλος του γραφείου κηδειών μου είπε τότε κάτι που δεν άκουσα. Την ίδια στιγμή σκούπιζε το κεφάλι του μ' ένα μαντίλι που κρατούσε στο αριστερό του χέρι, ενώ με το δεξί σήκωνε το γείσο του κασκέτου του. Τον ρώτησα: «Τι είπατε;» Επανέλαβε δείχνοντας τον ουρανό: «Χτυπά κατακέφαλα». Είπα: «Ναι». Λίγο μετά με ρώτησε: «Η μητέρα σας είναι;» Επανέλαβα: «Ναι». «Ήταν μεγάλη;» Απάντησα: «Έτσι κι έτσι» γιατί δεν ήξερα ακριβώς την ηλικία της. Ύστερα εκείνος σώπασε. Γύρισα και είδα το γέρο Περέζ καμιά πενηνταριά μέτρα πίσω μας. Περπατούσε βιαστικά κουνώντας το καπέλο του πέρα δώθε. Κοίταξα και το διευθυντή. Βάδιζε με πολλή αξιοπρέπεια, δίχως περιπτές κινήσεις. Μερικές σταγόνες ιδρώτα γυάλιζαν στο μέτωπό του, όμως δεν τις σκούπιζε.

Είχα την εντύπωση ότι η πομπή προχωρούσε λίγο πιο γρήγορα. Γύρω μου, πάντα η ίδια αστραφτερή εξοχή, λουσμένη στον ήλιο. Η λάμψη του ουρανού ήταν αβάσταχτη. Κάποια στιγμή περάσαμε από ένα κομμάτι του δρόμου φτιαγμένο πρόσφατα. Η πίσσα είχε σκάσει απ' τον ήλιο. Τα πόδια βυθίζονταν αφήνοντας ακάλυπτη τη γυαλιστερή της σάρκα. Ψηλά στη νεκρική άμαξα ξεχώριζε το καπέλο του αμαξά από πολτοποιημένο δέρμα που έμοιαζε σαν ζυμωμένο απ' την ίδια μαύρη λάσπη. Τα είχα λίγο χαμένα ανάμεσα στο γαλανόλευκο ουρανό και στα μονότονα τούτα χρώματα, το γλοιώδες μαύρο της σκασμένης πίσσας, το θαμπό μαύρο των ρούχων, το στυλινό μαύρο της νεκροφόρας. Όλ' αυτά, ο ήλιος, η οσμή του δέρματος και της κοπριάς των αλόγων που έσερναν την άμαξα, η μυρωδιά απ' το βερνίκι και το λιβάνι, η κούραση

μιας άγρυπνης νύχτας, μου θόλωναν το βλέμμα και το μυαλό. Στράφηκα άλλη μια φορά προς τα πίσω: ο Περέζ μου φάνηκε πολύ μακριά, χαμένος μέσα σ' ένα σύννεφο ζέστης, κι ύστερα έπαυσα να τον βλέπω. Τον έψαξα με το βλέμμα και είδα πως είχε αφήσει το δρόμο και περπατούσε μέσα απ' τα χωράφια. Διαπίστωσα επίσης πως μπροστά μου ο δρόμος έστριβε. Κατάλαβα πως ο Περέζ, που γνώριζε την περιοχή, έκοβε δρόμο για να μας προφτάσει. Μας πρόλαβε στη στροφή. Μετά τον χάσαμε. Έκοψε πάλι ανάμεσα απ' τα χωράφια και συνέχισε έτσι πολλές φορές. Εγώ ένιωθα το αίμα να χτυπά στα μηλίγγια μου.

Ύστερα όλα έγιναν με τέτοια ταχύτητα, σιγουριά και φυσικότητα που δε θυμάμαι πια τίποτα. Εκτός από ένα πράγμα: στην είσοδο του χωριού, η εκπρόσωπος των νοσοκόμων μου μίλησε. Είχε μια ιδιότυπη φωνή που δεν ταίριαζε με το πρόσωπό της, μια φωνή μελωδική και τρεμουλιαστή. Μου είπε: «Αν προχωρούμε αργά, κινδυνεύουμε από ηλίαση. Αν όμως προχωρούμε πολύ γρήγορα, ιδρώνουμε και μπορεί να κρυολογήσουμε στην εκκλησία». Είχε δίκιο. Δεν υπήρχε διέξοδος. Μου έμειναν ακόμα μερικές εικόνες από εκείνη τη μέρα: για παράδειγμα, το πρόσωπο του Περέζ όταν για τελευταία φορά μας πρόλαβε κοντά στο χωριό. Χοντρά δάκρυα εκνευρισμού και πόνου μούσκευαν τα μάγουλά του. Όμως δεν κυλούσαν, εξαιτίας των ρυτίδων. Απλώνονταν, έσμιγαν και σχημάτιζαν ένα υδάτινο βερνίκι πάνω σε τούτο το χαρακωμένο πρόσωπο. Η εκκλησία επίσης και οι χωριανοί στα πεζοδρόμια, τα κόκκινα γεράνια πάνω στους τάφους, η λιποθυμία του Περέζ (κατέρρευσε σαν ξεχαρβαλωμένη μαριονέτα), το χρώμα κόκκινο σαν αίμα που έπεφτε πάνω στο φέρετρο της μάμας, η λευκή σάρκα απ' τις ρίζες που ανακατεύονταν μ' αυ-

τό, πάλι ο κόσμος, οι φωνές, το χωριό, η αναμονή μπροστά σ' ένα καφενείο, το ασταμάτητο γουργούρισμα της μηχανής και η χαρά μου όταν το λεωφορείο μπήκε στο Αλγέρι που έμοιαζε με ολόφωτη φωλιά και σκέφτηκα πως θα πήγαινα να ξαπλώσω και να κοιμηθώ δώδεκα ώρες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

FRANCO

Ο ΤΑΝ ΞΥΠΝΗΣΑ, ΚΑΤΑΛΑΒΑ ΓΙΑΤΙ ύφος δυσσχεσμημένο όταν του ζήτησα δυο μέρες άδεια: σήμερα είναι Σάββατο. Για να πω την αλήθεια, το είχα ξεχάσει, όταν όμως σηκώθηκα το θυμήθηκα αμέσως. Πολύ φυσιολογικά, το αφεντικό μου σκέφτηκε πως θα είχα έτσι τέσσερις μέρες διακοπές μαζί με την Κυριακή μου κι αυτό βέβαια δεν τον ευχαριστούσε. Όμως, αφενός δεν έφταιγα εγώ αν η μαμά κηδεύτηκε χθες αντί για σήμερα και αφετέρου το σαββατοκύριακό μου ούτως ή άλλως μου ανήκει. Παρ' όλα αυτά, βέβαια, καταλαβαίνω το αφεντικό μου.

Σηκώθηκα με δυσκολία γιατί ήμουν κουρασμένος από τη χθεσινή μέρα. Καθώς ξυριζόμουν, αναρωτήθηκα τι θα έκανα και αποφάσισα να πάω για μπάνιο. Πήρα το τραμ για την πλαζ στο λιμάνι. Εκεί, βούτηξα στ' ανοιχτά. Είχε πολύ νεαρόκοσμο. Συνάντησα και τη Μαρί Καρτονά, μια πρώην δακτυλογράφο του γραφείου μου που παλιά μου άρεσε. Κι εκείνη ένιωθε το ίδιο, νομίζω. Όμως έφυγε απ' τη δουλειά και δεν είχαμε το χρόνο να τα φτιάξουμε. Τη βοήθησα ν' ανέβει σε μια σαμπρέλα και μ' αυτή την κίνηση άγγιξα το στήθος της. Ήμουν ακόμα στο νερό όταν εκείνη ήταν ήδη μπρούμυτα. Γύρισε ανάσκελα προς το μέρος μου. Τα μαλλιά πέφτανε

στα μάτια της και γελούσε. Ανέβηκα στη σαμπρέλα δίπλα της. Ήταν όμορφα και, για πλάκα, έβαλα το κεφάλι μου πάνω στην κοιλιά της. Δεν είπε τίποτα κι έμεινα έτσι. Τα μάτια μου γέμισαν γαλάζιο και χρυσαφένιο ουρανό. Κάτω απ' τον αυχένα μου ένιωθα την κοιλιά της Μαρί να χτυπά απαλά. Μείναμε έτσι πολλή ώρα πάνω στη σαμπρέλα, μισοκοιμισμένοι. Όταν ο ήλιος άρχισε να καίει πολύ, βούτηξε και την ακολούθησα. Την πρόλαβα, την αγκάλιασα απ' τη μέση και κολυπήσαμε μαζί. Γελούσε συνέχεια. Στην παραλία, ενώ στεγνώναμε, μου είπε: «Είμαι πιο μαυρισμένη από ^{ΤΟ ΑΦΕΝΤΙ} σου». Τη ρώτησα αν ήθελε να πάμε σινεμά το βράδυ. Γέλασε πάλι και μου απάντησε ότι ήθελε να δει μια ταινία με τον Φερναντέλ. Όταν ντυθήκαμε, παραξενεύτηκε για τη μαύρη μου γραβάτα και με ρώτησε αν είχα πένθος. Της είπα πως πέθανε η μαμά. Καθώς ήθελε να μάθει τότε, αποκρίθηκα: «Χθες». Ταράχτηκε κάπως, αλλά δεν το σχολίασε. Μου 'ρθε να της πω ότι δεν έφταιγα εγώ, σταμάτησα όμως γιατί σκέφτηκα πως το είχα ήδη πει στο αφεντικό μου. Αυτό δε σήμαινε τίποτα. Όπως και να 'χει το πράγμα, πάντα είσαι λίγο φταίχτης.

Το βράδυ, η Μαρί τα 'χε ξεχάσει όλα. Η ταινία ήταν πότε αστεία και πότε πραγματικά ανόητη. Ακουμπούσε τη γάμπα της πάνω στη δική μου. Της χάιδευα το στήθος. Προς το τέλος του έργου τη φίλησα, αδέξια όμως. Μετά το σινεμά ήρθε σπίτι μου.

Όταν ξύπνησα, η Μαρί είχε φύγει. Μου είχε πει πως έπρεπε να πάει στη θεία της. Σκέφτηκα πως ήταν Κυριακή κι αυτό μ' ενόχλησε: δε μ' αρέσει η Κυριακή. Στριφογύρισα στο κρεβάτι μου, έφαξα στο μαξιλάρι τη μυρωδιά από το αλάτι που είχαν αφήσει τα μαλλιά της Μαρί και κοιμήθηκα μέχρι τις δέκα. Έπειτα, κάπνισα απανωτά τσιγάρα, ξαπλωμένος

πάντα, μέχρι το μεσημέρι. Δεν ήθελα να πάω να φάω στον Σελέστ όπως συνήθως, γιατί σίγουρα θα μου 'καναν ερωτήσεις κι αυτό δε μ' αρέσει. Έφτιαξα αυγά που τα έφαγα απ' το τηγάκι, χωρίς ψωμί γιατί μου είχε τελειώσει και βαριόμουν να κατέβω ν' αγοράσω.

Μετά το φαγητό ένιωσα μια κάποια πλήξη κι άρχισα να πηγαиноέρχομαι στο διαμέρισμα. Ήταν βολικό όταν ζούσε εδώ η μαμά. Τώρα είναι πολύ μεγάλο για μένα και μετέφερα στο δωμάτιό μου το τραπέζι της τραπεζαρίας. Ζω πια περιορισμένος σε τούτο το χώρο, ανάμεσα στις ψάθινες καρέκλες που έχουν βουλιάξει κάπως, την ντουλάπα που ο καθρέφτης της έχει κτρινίσει, την τουαλέτα και το μπρούντζινο κρεβάτι. Τα υπόλοιπα τα παράτησα. Λίγο αργότερα, για να κάνω κάτι, πήρα μια παλιά εφημερίδα και τη διάβασα. Έκοψα μια ρεκλάμα για τα άλατα Κρούσεν και την κόλλησα σ' ένα παλιό τετράδιο όπου συλλέγω αποκόμματα από εφημερίδες που με διασκεδάζουν. Έπλυνα τα χέρια μου και, τέλος, κάθισα στο μπαλκόνι.

Το δωμάτιό μου βλέπει στον κεντρικό δρόμο της γειτονιάς. Το απόγευμα ήταν χάριμα. Το πλακόστρωτο όμως ήταν γλισσερό και οι άνθρωποι λιγοστοί και βιαστικοί ως συνήθως. Πρώτα οικογένειες που πήγαιναν περίπατο, δυο αγοράκια με ναυτικά κοστούμια, το παντελονάκι κάτω απ' το γόνατο, που ένιωθαν κάπως άβολα με τα κολλαρισμένα ρούχια τους, κι ένα κοριτσάκι με μεγάλο ροζ φιόγκο και μαύρα λουστρίνια. Πίσω τους, μια μητέρα πελωρίων διαστάσεων, με μεταξωτό καφέ φόρεμα, κι ο πατέρας, ένα αδύναμο ανθρώπινο που γνωρίζω εξ όψεως. Φορούσε ψαθιάκι, παπιγιόν και κρατούσε μπαστούνι. Βλέποντάς τον με τη γυναίκα του, κατάλαβα γιατί στη γειτονιά λέγανε πως ήταν «ντιστεγκίς». Λίγο αργότερα

πέρασαν μερικοί νεαροί των προαστίων, με μπριγιαντίνη στα μαλλιά, κόκκινη γραβάτα, σακάκι πολύ μεσάτο, μαντιλάκι κεντημένο στο τσεπάκι και παπούτσια με τετράγωνες μύτες. Σκέφτηκα πως πήγαιναν στους κινηματογράφους του κέντρου. Γι' αυτό είχαν ξεκινήσει τόσο νωρίς και πήγαιναν βιαστικά προς το τραμ γελώντας δυνατά.

Μετά απ' αυτούς, ο δρόμος ερήμωσε σιγά σιγά. Νομίζω πως παντού τα θεάματα είχαν αρχίσει. Στο δρόμο απόμεναν μόνο οι μαγαζάτορες κι οι γάτες. Ο ουρανός ήταν καθαρός μα κάπως θαμπός πάνω απ' τις αγριοσκυιές που πλαισιώνουν το δρόμο. Στο απέναντι πεζοδρόμιο, ο καπνοπώλης έβγαλε μια καρέκλα, την έστησε μπροστά στην πόρτα του και κάθισε ανάποδα ακουμπώντας τα χέρια πάνω στην πλάτη της. Τα τραμ, φίσκα πριν από λίγο, ήταν τώρα σχεδόν άδεια. Στο καφεεντάκι «Στου Πιερό», δίπλα στο καπνοπωλείο, το γκαρσόνι σκούπιζε το προιονίδι στην έρημη σάλα. Ήταν πράγματι Κυριακή.

Γύρισα την καρέκλα μου όπως ο καπνοπώλης γιατί θεώρησα πως ήταν πιο βολικά. Κάπνισα δυο τσιγάρα, μπήκα μέσα για να πάρω ένα κομμάτι σοκολάτα κι επέστρεψα να τη φάω στο παράθυρο. Λίγο αργότερα ο ουρανός συννέφιασε και κατάλαβα πως ετοιμάζε καλοκαιριάτικη μπόρα. Σιγά σιγά όμως άνοιξε. Τα σύννεφα ωστόσο που πέρασαν άφησαν στο δρόμο κάτι σαν υπόσχεση βροχής που τον σκοτείνιασε. Έμεινα πολλή ώρα χαζεύοντας τον ουρανό.

Στις πέντε, τα τραμ ξαναγύρισαν όλο φασαρία. Έφεραν απ' το γήπεδο του προαστίου ένα τσούρμο από φιλάθλους, κρεμασμένους στα σκαλοπάτια και στα κάγκελα. Τα επόμενα τραμ έφεραν τους παίκτες που αναγνώρισα απ' τους μικρούς τους σάκους. Ούρλιαζαν τραγούδια και ξελαρυγγίζονταν πως

η ομάδα τους θα παρέμενε αχτύπητη. Πολλοί με χαϊρέτησαν. Ένας μάλιστα μου φώναξε: «Τους σκίασαμε». Εγώ έγνεφα «ναι», κουνώντας το κεφάλι. Από κείνη τη στιγμή και μετά τα αυτοκίνητα πλημμύρισαν το δρόμο.

Η μέρα προχώρησε κι άλλο. Πάνω απ' τις στέγες ο ουρανός κοκκίνισε, και με το σούρουπο οι δρόμοι ζωντάνεψαν. Σιγά σιγά, ο κόσμος που είχε πάει περίπατο επέστρεψε. Μεταξύ άλλων αναγνώρισα τον «ντιστεγκέ» κύριο. Τα παιδιά κλαψούριζαν ή σέρνονταν. Σχεδόν ταυτόχρονα, από τους κινηματογράφους της γειτονιάς ξεχύθηκε στα πεζοδρόμια ένα κύμα θεατών. Μεταξύ αυτών, οι νεαροί χειρονομούσαν πιο ζωηρά απ' ότι συνήθως και σκέφτηκα πως το έργο που είχαν δει θα πρέπει να ήταν περιπετειώδες. Οι άλλοι που επέστρεφαν από τους κινηματογράφους του κέντρου έφτασαν λίγο αργότερα. Φαίνονταν πιο σοβαροί. Γελούσαν ακόμα, αλλά πού και πού έδειχναν κουρασμένοι και σκεφτικοί. Έμειναν στο δρόμο και πηγαυοέρχονταν στο απέναντι πεζοδρόμιο. Οι κοπέλες της γειτονιάς, χωρίς καπέλο, περπατούσαν αγκαζέ. Οι νεαροί είχαν κανονίσει να βρεθούν μπροστά τους και τις πείραζαν με χωρατά, εκείνες γελούσαν κι έστρεφαν αλλού το κεφάλι. Πολλές απ' αυτές, που τις γνώριζα, με χαϊρέτησαν.

Τα φανάρια του δρόμου άναψαν απότομα κι έκαναν τα πρώτα αστέρια της νύχτας να χλομιάσουν. Ένιωσα τα μάτια μου να κουράζονται έτσι που κοιτούσα τα πεζοδρόμια φορτωμένα κόσμο και φώτα. Το βρεγμένο πλακόστρωτο άστραφτε και, κάτω απ' το φως, τα τραμ, σε κανονικά διαστήματα, έριχναν τις ανταύγειές τους πάνω σε γυαλιστερά μαλλιιά, σ' ένα χαμόγελο ή σ' ένα ασημένιο βραχιόλι. Λίγο αργότερα, όταν τα τραμ αραιώσαν και η καταικτιόεινη νύχτα απλώθηκε πάνω απ' τα δέντρα και τα φώτα, η γειτονιά άδειασε ανεπαί-

σθητα και η πρώτη γάτα διέσχισε αργά τον ερημωμένο δρόμο. Σκέφτηκα τότε ότι έπρεπε να φάω. Είχε πιαστεί κάπως ο λαϊμός μου έτσι που καθόμουν τόση ώρα ακουμπισμένος στην πλάτη της καρέκλας. Κατέβηκα ν' αγοράσω ψωμί και μακαρόνια, ετοίμασα το φαγητό κι έφαγα στα όρθια. Θέλησα να καπνίσω ένα τσιγάρο στο παράθυρο, αλλά ο καιρός είχε δροσίσει και κρύωνα λιγάκι. Έκλεισα τα παράθυρα και, γυρίζοντας στο δωμάτιο, είδα στον καθρέφτη μια άκρη του τραπεζιού όπου η λάμπα οينوπνεύματος γειτόνευε με κομμάτια ψωμιού. Σκέφτηκα πως άλλη μια Κυριακή πέρασε, πως τώρα η μαμά ήταν στον τάφο της, πως θα ξανάρχιζα τη δουλειά μου και πως τελικά δεν είχε αλλάξει τίποτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΗΜΕΡΑ ΔΟΥΛΕΨΑ ΠΟΛΥ ΣΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ. ΤΟ ΑΦΕΝΤΙΚΟ ΜΟΥ φέρθηκε φιλικά. Με ρώτησε μήπως ήμουν πολύ κουρασμένος και θέλησε επίσης να μάθει την ηλικία της μαμάς. Είπα «γύρω στα εξήντα» για να μην πέσω έξω και, δεν ξέρω γιατί, αλλά έδειξε ανακουφισμένος και θεώρησε πως το θέμα είχε κλείσει.

Πάνω στο γραφείο μου είχαν στοιβαχτεί ένα σωρό φορτωτικές και χρειάστηκε να τις ελέγξω όλες. Πριν φύγω απ' το γραφείο για το μεσημεριανό, έπλυνα τα χέρια μου. Μ' αρέσει πολύ τούτη η στιγμή το μεσημέρι. Το βράδυ, μ' αρέσει λιγότερο, επειδή η περιστρεφόμενη πετσέτα είναι εντελώς υγρή: χρησιμοποιήθηκε όλη τη μέρα. Μίλησα γι' αυτό μια φορά στο αφεντικό μου. Μου απάντησε πως το 'βρισκε δυσάρεστο, αλλά παρ' όλα αυτά παρέμενε μια ασήμαντη λεπτομέρεια. Έφυγα λίγο αργά, στις δώδεκα και μισή, με τον Εμμανουέλ που δουλεύει στο τμήμα αποστολών. Το γραφείο βλέπει στη θάλασσα και χαζέψαμε λίγη ώρα τα φορτηγά πλοία στο λιμάνι που καιγόταν απ' τον ήλιο. Εκείνη τη στιγμή κατέφθασε ένα φορτηγό μέσα σ' ένα σαματά από αλυσίδες κι εξατμίσεις. Ο Εμμανουέλ με ρώτησε «αν θα το παίρναμε» κι εγώ άρχισα να τρέχω. Το φορτηγό μάς προσπέρασε κι ορμήσαμε ξοπίσω

του. Μ' έπνιγε η σκόνη και ο θόρυβος. Δεν έβλεπα πια τίποτα και δεν ένιωθα παρά τούτη την ξέφρενη φόρα της τρεχάλας, ανάμεσα σε βαρούλκα και μηχανές, κατάρτια που λικνίζονταν στον ορίζοντα και σκαριά πλοίων που προσπερνούσαμε. Το 'φτασα πρώτος και σκαρφάλωσα. Ύστερα βοήθησα τον Εμμανουέλ να καθίσει. Ήμασταν λαχανιασμένοι, το φορτηγό τρανταζόταν πάνω στο ανώμαλο λιθόστρωτο της αποβάθρας, μέσα στη σκόνη και στον ήλιο. Ο Εμμανουέλ ξεκαρδιζόταν στα γέλια.

Φτάσαμε στου Σελέστ μούσκεμα στον ιδρώτα. Ήταν εκεί όπως πάντα, με τη χοντρή κοιλιά του, την ποδιά και το άσπρο του μουστάκι. Με ρώτησε αν «ήμουν καλά». Του απάντησα ναι και πως πεινούσα. Έφαγα πολύ γρήγορα και ήπια καφέ. Ύστερα γύρισα σπίτι μου, κοιμήθηκα λιγάκι επειδή είχα πει πολύ κρασί κι όταν ξύπνησα μου 'ρθε η επιθυμία να καπνίσω. Ήταν αργά κι έτρεξα για να προλάβω το τραμ. Δούλεψα όλο το απόγευμα. Έκανε πολλή ζέστη στο γραφείο και το βράδυ που σχόλασα ένιωθα χαρούμενος που επέστρεφα σπίτι μου περπατώντας αργά κατά μήκος της προκυμαίας. Ο ουρανός ήταν πράσινος, αισθανόμουν ευτυχισμένος. Παρ' όλα αυτά, πήγα κατευθείαν σπίτι γιατί ήθελα να ετοιμάσω βραστές πατάτες.

Ανεβαίνοντας τη σκοτεινή σκάλα, έπεσα πάνω στο γέρο-Σαλαμάνο, τον διπλανό μου. Ήταν με το σκύλο του. Εδώ κι οχτώ χρόνια τους βλέπεις μαζί. Το σκυλί έχει μια αρρώστια του δέρματος, ερυθρά, νομίζω, έχει χάσει σχεδόν όλο του το τρίχωμα και είναι γεμάτο καφετιές κηλίδες και κρούστες. Καθώς ζουν μαζί, μόνοι σ' ένα δωματιάκι, ο γέρο-Σαλαμάνο κατέληξε να του μοιάζει. Έχει κοκκινωπές κρούστες στο πρόσωπο κι αραιά κτρινωμένα μαλλιά. Όσο για το σκυλί, πήρε

απ' το αφεντικό του το καμπουριαστό περπάτημα, με το μουσούδι μπροστά και το λαμό τεντωμένο. Μοιάζουν ν' ανήκουν στην ίδια ράτσα κι όμως μισούνται. Δυο φορές τη μέρα, στις έντεκα και στις έξι, ο γέρος βγάζει το σκυλί του βόλτα. Εδώ κι οχτώ χρόνια δεν έχουν αλλάξει διαδρομή. Τους βλέπεις να βαδίζουν στην οδό Λυών, το σκυλί να τραβάει τον άνθρωπο μέχρις ότου ο γερο-Σαλαμάνο σκοντάφτει. Τότε το χτυπάει και το βρίζει. Το σκυλί πέφτει κάτω και ζαρώνει φοβισμένο, αφήνει να το σύρει. Τώρα, το τραβάει ο γέρος. Όταν το σκυλί ξεχνιέται, παρασύρει ξανά τον κύριό του, κι άντε πάλι ξύλο και βρισιές. Σταματούν τότε στο πεζοδρόμιο και κοιτάζουν ο ένας τον άλλο, το σκυλί με τρώμο, ο γέρος με μίσος. Αυτό γίνεται καθημερινά. Όταν το σκυλί θέλει να κατουρήσει, ο γέρος δεν το αφήνει να τα κάνει με την ησυχία του και το τραβάει, έτσι το σκυλί σπέρνει πίσω του μικρές σταγόνες στη σειρά. Αν τύχει και το σκυλί κατουρήσει στο δωμάτιο, τότε τις τρώει πάλι. Αυτή η ιστορία διαρκεί οχτώ χρόνια. Ο Σελέστ λέει πάντα πως «είναι κρίμα», όμως κατά βάθος κανείς δεν μπορεί να ξέρει. Όταν τον συνάντησα στη σκάλα, ο Σαλαμάνο έβριζε το σκυλί του. Το αποκαλούσε: «Κοπρόσκυλο! Ψοφίμι!» και το σκυλί κλαψούριζε. Είπα: «Καλησπέρα», αλλά ο γέρος συνέχιζε να βρίζει. Τον ρώτησα τι του έκανε το σκυλί. Δεν απάντησε. Επαναλάμβανε μόνο: «Κοπρόσκυλο! Ψοφίμι!» Μόλις και τον διέκρινα, σκυμμένο πάνω απ' το σκύλο του να φτιάχνει κάτι στο λουρί του. Μίλησα πιο δυνατά. Τότε, χωρίς να γυρίσει, μου απάντησε μ' ένα είδος συγκρατημένης οργής: «Ακόμα να ψοφήσει». Ύστερα έφυγε τραβώντας το ζώο που σερνόταν πάνω στα τέσσερα πόδια του και κλαψούριζε.

Εκείνη ακριβώς τη στιγμή μπήκε κι ο δεύτερος ένοικος

του ορόφου μου. Στη γειτονιά λένε πως ζει απ' τις γυναίκες. Όταν τον ρωτάνε για τη δουλειά του, όμως, ισχυρίζεται πως είναι «αποθηκάριος». Γενικά, δεν τον συμπαθούν καθόλου. Μου μιλάει όμως συχνά και καμιά φορά έρχεται για λίγο στο σπίτι μου επειδή τον ακούω προσεκτικά. Βρίσκω πως λέει ενδιαφέροντα πράγματα. Εξάλλου δεν έχω κανένα λόγο να μην του μιλάω. Λέγεται Ρεμόν Σιντές. Είναι μάλλον κοντός, με φαρδιές πλάτες και μύτη πυγμάχου. Ντύνεται πάντα πολύ προσεγμένα. Κι εκείνος επίσης μου είπε, μιλώντας για τον Σαλαμάνο: «Τι κρίμα κι αυτό!» Με ρώτησε αν η όλη ιστορία με αηδίαζε κι απάντησα πως όχι.

Ανεβήκαμε και, τη στιγμή που θα χωρίζαμε, είπε: «Έχω λουκάνικα και κρασί. Δεν έρχεστε να τσιμπήσουμε παρέα;...» Σκέφτηκα πως έτσι θα γλίτωνα το μαγείρεμα και δέχτηκα. Κι εκείνος έχει ένα δωμάτιο όλο κι όλο, με μια κουζίνα χωρίς παράθυρο. Πάνω απ' το κρεβάτι του βρίσκονται ένας γύψινος άγγελος ροζ και άσπρος, μερικές φωτογραφίες πρωταθλητών και δυο τρεις γυμνών γυναικών. Η κάμαρα ήταν βρώμικη και το κρεβάτι ξέστρωτο. Άναψε πρώτα τη λάμπα πετρελαίου, ύστερα έβγαλε απ' την τσέπη του έναν επίδεσμο αμφίβολης καθαρότητας και τύλιξε το δεξί του χέρι. Τον ρώτησα τι έπαθε. Είπε πως τσακώθηκε με κάποιον που πήγαινε φιρί φιρί για καβγά.

«Καταλαβαίνετε, κύριε Μερσώ», είπε, «δεν είμαι κακός, αλλά ευέξαπτος. Ο λεγόμενος μου είπε: “Κατέβα ρε απ' το τραμ αν είσαι άντρας”. Του απάντησα: “Δε μας παρατάς”. Επανέλαβε ότι δεν ήμουν άντρας. Τότε κατέβηκα και του είπα: “Πολλά είπες, κόφ' το, αλλιώς θα σε κάνω λιώμα”. Λέει: “Για ξαναπές το”. Τότε του 'δωσα μια. Έπεσε κάτω. Πήγα να τον σηκώσω αλλά εκείνος, έτσι πεσμένος, μ' άρχισε στις κλοτσιές.

Του κατάφερα λοιπόν μια γονατιά και δυο μπουνιές. Το πρόσωπό του γέμισε αίματα. Τον ρώτησα αν έφαγε αρκετές. Αποκρίθηκε: «Ναι!». Σ' όλο αυτό το διάστημα ο Σιντές έφτιαχνε τον επίδεσμό του. Εγώ καθόμουν στο κρεβάτι του. Λέει: «Βλέπετε, δεν πήγα γυρεύοντας. Εκείνος με πρόσβαλε». Ήταν αλήθεια και το παραδέχτηκα. Τότε μου μίλησε στα ίσια, ότι ήθελε τη συμβουλή μου για τούτη ακριβώς την υπόθεση, ότι εγώ ήμουν άντρας, γνώριζα τη ζωή, ότι μπορούσα να τον βοηθήσω και στη συνέχεια θα γινόταν φίλος μου. Δεν είπα τίποτα και με ρώτησε πάλι αν ήθελα να γίνει φίλος μου. Αποκρίθηκα πως το ίδιο μου έκανε. Έδειξε ευχαριστημένος. Έβγαλε τα λουκάνικα, τα τηγάνισε, έφερε ποτήρια, πιάτα, μαχαιροπίρουνα και δυο μπουκάλια κρασί. Όλ' αυτά σιωπηλός. Ύστερα καθίσαμε στο τραπέζι κι ενώ τρώγαμε άρχισε να μου διηγείται στην ιστορία του. Κάπως δισταχτικά στην αρχή. «Γνώρισα μια κυρία... για την ακρίβεια ήταν ερωμένη μου». Ο άντρας με τον οποίο είχε πιαστεί στα χέρια ήταν ο αδελφός αυτής της γυναίκας. Μου είπε πως τη συντηρούσε. Δεν έκανα κανένα σχόλιο κι εκείνος πρόσθεσε αμέσως πως ήξερε τι λεγόταν στη γειτονιά, μα πως είχε τη συνείδησή του καθαρή και πως ήταν αποθηκάριος.

«Για να ξαναγυρίσουμε στην ιστορία μου», συνέχισε, «κατάλαβα πως με απατούσε». Της έδινε ακριβώς όσα χρειαζόταν για να ζει. Πλήρωνε ο ίδιος το νοίκι του δωματίου της και της άφηνε καθημερινά είκοσι φράγκα για την τροφή της. «Τριακόσια φράγκα για το δωμάτιο, εξακόσια φράγκα για φαγητό, κανένα ζευγάρι κάλτσες πού και πού, όλα μαζί χίλια φράγκα. Και η κυρία δε δούλευε. Μα μου έλεγε πως ήταν τσίμα και δεν τα 'βγαζε πέρα μ' όσα της έδινα. Εγώ της έλεγα: "Γιατί δε δουλεύεις μισή μέρα; Θα με ξαλάφρωνες απ'

όλα αυτά τα μικροπράματα. Σου αγόρασα ένα συνολάκι αυτό το μήνα, σου δίνω είκοσι φράγκα τη μέρα, σου πληρώνω το νοίκι κι εσύ πίνεις καφεδάκια τ' απόγευμα με τις φιλενάδες σου. Τους δίνεις τον καφέ και τη ζάχαρη. Εγώ σου δίνω τα λεφτά. Είμαι εντάξει μαζί σου κι εσύ μου φέρεσαι σιγά-σιγά". Όμως εκείνη δεν πήγαινε να δουλέψει, έλεγε πάντα πως δεν τα 'βγαζε πέρα κι έτσι κατάλαβα πως με απατούσε».

Μου διηγήθηκε τότε ότι είχε βρει στην τσάντα της ένα λαχείο κι εκείνη δεν μπορούσε να δικαιολογήσει πώς το είχε αγοράσει. Λίγο αργότερα βρήκε στο σπίτι της μια απόδειξη από το ενεχυροδανειστήριο, «ενδεικτικό στοιχείο» πως είχε βάλει εκεί ενέχυρο δυο βραχιόλια. Μέχρι τότε, εκείνος δεν είχε ιδέα γι' αυτά τα βραχιόλια. «Ήταν φανερό πως επρόκειτο για απάτη. Τότε την παράτησα. Πρώτα όμως της έδωσα ένα χέρι ξύλο κι ύστερα της τα 'ψαλα για τα καλά. Της είπα πως το μόνο που την ένοιαζε ήταν να το γλεντά με το πράμα της. Καταλαβαίνετε, κύριε Μερσώ, της είπα επίσης: "Δεν το βλέπεις ότι ο κόσμος ζηλεύει την ευτυχία που σου δίνω; Αργότερα θα εκτιμήσεις τι είχες και τι έχασες"».

Την είχε χτυπήσει τότε μέχρι που τη μάτωσε. Πριν δεν τη χτυπούσε. «Της έδινα κανέναν μπάτσο, αλλά τρυφερά, που λέει ο λόγος. Φώναζε λίγο. Έκλεινα τα παντζούρια και τελείωναν όλα ως συνήθως. Όμως τώρα τα πράματα είναι σοβαρά. Και νομίζω ότι αυτή τη φορά δεν την τιμώρησα αρκετά».

Μου εξήγησε τότε πως πάνω σ' αυτό ακριβώς το θέμα χρειαζόταν τη συμβουλή μου. Σταμάτησε για να ρυθμίσει το φτιλί της λάμπας που κάπνιζε. Εγώ εξακολουθούσα να τον ακούω. Είχα πει σχεδόν ένα λίτρο κρασί κι ένιωθα τους κροτάφους μου να καίνε. Κάπνιζα τα τσιγάρα του Ρεμόν γιατί τα δικά μου είχαν τελειώσει. Τα τελευταία τραμ περνούσαν κι έ-

παιρναν μαζί τους τους μακρινούς τώρα θορύβους των προαστίων. Ο Ρεμόν συνέχισε. Αυτό που τον ενοχλούσε ήταν «πως ποθούσε ακόμα να πλαγιάζει μαζί της». Ήθελε όμως να την τιμωρήσει. Σκέφτηκε στην αρχή να την πάει σ' ένα ξενοδοχείο και να καλέσει το «ηθών» για να προκαλέσει σκάνδαλο και να της βγάλουν κάρτα. Ύστερα απευθύνθηκε σε κάποιους φίλους που είχε στον υπόκοσμο. Δε βρήκαν λύση. Κι όπως παρατήρησε ο Ρεμόν, σιγά μωρέ και τον υπόκοσμο. Τους τα 'χε πει χύμα κι εκείνοι τότε πρότειναν να τη «σημαδέψουν». Όμως δεν ήταν ακριβώς αυτό που ζητούσε ο Ρεμόν. Θα το σκεφτόταν. Μα πρώτα ήθελε να με ρωτήσει κάτι. Εξάλλου, πριν με ρωτήσει, ήθελε να ξέρει τη γνώμη μου για τούτη την ιστορία. Του είπα πως δεν είχα καμιά γνώμη αλλά πως η ιστορία ήταν ενδιαφέρουσα. Με ρώτησε αν νόμιζα πως υπήρχε απάτη στη μέση, και βέβαια υπήρχε απάτη, απάντησα, αν πίστευα ότι έπρεπε να την τιμωρήσει και τι θα 'κανα εγώ στη θέση του. Του είπα πως ποτέ δεν μπορείς να ξέρεις, αλλά τον καταλάβαινα που ήθελε να την τιμωρήσει. Ήπια ακόμα λίγο κρασί. Άναψε τσιγάρο και μου αποκάλυψε την ιδέα του. Ήθελε να της γράψει ένα γράμμα «με λόγια σκληρά κι άλλα διάφορα για να την κάνει να μετανιώσει». Ύστερα, όταν εκείνη θα ξαναγύριζε, θα 'κανε έρωτα μαζί της και «ακριβώς τη στιγμή του οργασμού» θα την έφτυνε κατάμουτρα και θα την πετούσε έξω. Βρήκα πως μ' αυτό τον τρόπο πράγματι θα την τιμωρούσε. Όμως ο Ρεμόν μου είπε πως δεν ήταν ικανός να γράψει το κατάλληλο γράμμα και πως σκέφτηκε εμένα για να του το συντάξω. Καθώς δεν έλεγα τίποτα, με ρώτησε αν θα μ' ενοχλούσε να το ετοιμάσω αμέσως κι εγώ αποκρίθηκα πως όχι.

Τότε σηκώθηκε αφού πρώτα ήπια ένα ποτήρι κρασί.

Έσπρωξε στην άκρη τα πιάτα και τα λίγα κρύα λουκάνικα που είχαμε αφήσει. Σκούπισε προσεκτικά το μουσαμαδένιο τραπεζομάντιλο. Πήρε απ' το συρτάρι του κομοδίνου ένα φύλλο χαρτί με τετραγωνάκια, έναν κίτρινο φάκελο, έναν μικρό κόκκινο κοντυλοφόρο από ξύλο κι ένα τετράγωνο μελανοδοχείο με βιολετί μελάνι. Όταν μου είπε το όνομα της γυναίκας, κατάλαβα πως ήταν Μαυριτανή. Ετοίμασα το γράμμα. Το 'γραφα λίγο στην τύχη αλλά φρόντισα να ευχαριστήσω τον Ρεμόν γιατί δεν είχα κανένα λόγο να μην το κάνω. Ύστερα διάβασα το γράμμα φωναχτά. Μ' άκουσε καπνίζοντας και κουνώντας το κεφάλι του, έπειτα μου ζήτησε να το ξαναδιαβάσω. Έδειξε πολύ ικανοποιημένος. Μου είπε: «Καλά το είχα καταλάβει πως γνώριζες τη ζωή». Δεν αντιλήφθηκα αμέσως ότι μου μίλησε στον ενικό. Μου χτύπησε στ' αυτί μόνο όταν μου είπε: «Τώρα είσαι πραγματικός φίλος». Επανάλαβε τη φράση του και είπα: «Ναι». Το ίδιο μου 'κανε να είμαι φίλος του ή όχι κι εκείνος έδειχνε αληθινά ότι το επιθυμούσε. Έκλεισε το γράμμα και τελειώσαμε το κρασί. Ύστερα καπνίσαμε για λίγο, αμίλητοι. Έξω όλα ήταν ήσυχα, ακούσαμε ένα αυτοκίνητο που περνούσε. Είπα: «Είναι αργά». Το ίδιο σκεφτόταν κι ο Ρεμόν. Παρατήρησε πως η ώρα περνούσε γρήγορα και, από μια άποψη, έτσι ήταν. Νύσταζα αλλά δυσκολευόμουν να σηκωθώ. Θα πρέπει να φαινόμουν κουρασμένος, γιατί ο Ρεμόν μου είπε πως δεν έπρεπε να με πάρει η κάτω βόλτα. Στην αρχή δεν κατάλαβα. Μου εξήγησε τότε πως είχε μάθει για το θάνατο της μαμάς, μα πως ήταν κάτι που θα συνέβαινε μια μέρα. Μ' αυτό συμφωνούσα κι εγώ.

Σηκώθηκα. Ο Ρεμόν μου 'σφιξε το χέρι δυνατά και μου είπε πως μεταξύ αντρών υπάρχει πάντα κατανόηση. Βγαίνοντας απ' το δωμάτιό του, έκλεισα την πόρτα κι έμεινα για λί-

γο στο σκοτάδι, στο διάδρομο. Το σπίτι ήταν ήσυχο κι απ' το βάθος της σκάλας ανέβαινε μια ακαθόριστη και υγρή πνοή. Άκουγα μόνο το αίμα μου να χτυπά και να βουίζει στ' αυτιά μου. Παρέμεινα ακίνητος. Στο δωμάτιο του γέρου Σαλαμάνο, το σκυλί κλαψούριζε πνιχτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΔΟΥΛΕΨΑ ΜΙΑ ΧΑΡΑ ΟΛΗ ΤΗ ΒΛΟΜΑΔΑ, Ο ΡΕΜΟΝ ΠΕΡΑΣΕ και μου είπε πως είχε στείλει το γράμμα. Πήγα δυο φορές σινεμά με τον Εμμανουέλ που δεν καταλαβαίνει πάντα τι γίνεται στην οθόνη. Πρέπει να του τα εξηγώ. Χθες ήταν Σάββατο και η Μαρί ήρθε όπως το 'χαμε συμφωνήσει. Την ήθελα πολύ γιατί φορούσε ένα όμορφο φόρεμα με κόκκινες κι άσπρες ρίγες και δερμάτινα πέδιλα. Μάντευες το σφιχτό της στήθος και το μαύρισμα απ' τον ήλιο έκανε το πρόσωπό της να μοιάζει με λουλούδι. Πήραμε το λεωφορείο και πήγαμε λίγα χιλιόμετρα έξω απ' το Αλγέρι σε μια ακρογιαλιά περιτριγυρισμένη από βράχια και καλαμιές. Ο ήλιος στις τέσσερις δεν έκαιγε πολύ, η θάλασσα ωστόσο ήταν χλιαρή και κυμάτιζε νωχελικά κατά μήκος της παραλίας. Η Μαρί μου 'μαθε ένα παιχνίδι. Έπρεπε, κολυμπώντας, να πίνω τον αφρό των κυμάτων, να τον κρατώ στο στόμα μου κι ύστερα να γυρίζω ανάσκελα και να τον φτύνω ψηλά σαν σιντριβάνι. Έτσι σχηματιζόταν μια δαντέλα από αφρό που σκόρπιζε στον αέρα ή ξανάπεφτε στο πρόσωπό μου σαν χλιαρή βροχή. Σε λίγη ώρα, όμως, ένιωσα το στόμα μου να τσούζει απ' το αλάτι. Η Μαρί τότε με πλησίασε και κόλλησε πάνω μου μέσα στο νερό. Ακούμπησε το στόμα της στο δικό

μου. Η γλώσσα της δρόσιζε τα χείλια μου και κυλιστήκαμε για λίγο μες στα κύματα.

Την ώρα που ντυνόμασταν στην παραλία, η Μαρί με κοίταζε με μάτια που έλαμπαν. Τη φίλησα. Από κείνη τη στιγμή δε μιλήσαμε άλλο. Την έσφιξα πάνω μου και φύγαμε βιαστικοί για να βρούμε ένα λεωφορείο, να γυρίσουμε σπίτι μου και να πέσουμε στο κρεβάτι. Είχα αφήσει το παράθυρό μου ανοιχτό και ήταν όμορφα έτσι όπως νιώθαμε την καλοκαιριάτικη νύχτα να κυλάει πάνω στα ηλιοκαμένα κορμιά μας.

Το επόμενο πρωί, η Μαρί έμεινε σπίτι μου και της είπα πως το μεσημέρι θα τρώγαμε παρέα. Κατέβηκα ν' αγοράσω κρέας. Την ώρα που ανέβαινα, άκουσα μια γυναικεία φωνή απ' το δωμάτιο του Ρεμόν. Λίγο αργότερα, ο γερο Σαλαμάνο μάλωσε το σκύλο του, ακούσαμε ένα θόρυβο από βήματα και γρατσουνίσματα στα ξύλινα σκαλοπάτια κι έπειτα ένα: «Κοπρόσκυλο! Ψοφίμι!». Βγήκαν στο δρόμο. Λιγότερα στη Μαρί την ιστορία του γέρου κι εκείνη γέλασε. Φορούσε μια πιτζάμα μου και είχε σηκώσει τα μανίκια. Όταν γέλασε, ένιωσα πάλι να την ποθώ. Λίγο μετά με ρώτησε αν την αγαπούσα. Της αποκρίθηκα πως αυτό δε σήμαινε τίποτα, μα μου φαινόταν πως όχι. Σαν να στενοχωρήθηκε. Καθώς όμως ετοιμάζαμε το μεσημεριανό, και δίχως λόγο, γέλασε πάλι με τέτοιο τρόπο που τη φίλησα. Κι εκείνη τη στιγμή ακριβώς ξέσπασε ο καβγάς στου Ρεμόν.

Ακούσαμε πρώτα μια τσιριχτή γυναικεία φωνή κι έπειτα τον Ρεμόν που 'λεγε: «Μου φέρθηκαν πρόστυχα, μου φέρθηκαν πρόστυχα, θα σου μάθω εγώ να μου φέρεσαι έτσι». Μερικοί υπόκωφοι θόρυβοι και η γυναίκα ούρλιαξε, τόσο τρομερά που αμέσως ο διάδρομος γέμισε κόσμο. Βγήκαμε κι εγώ με τη Μαρί. Η γυναίκα εξακολουθούσε να ξεφωνίζει κι ο Ρεμόν

συνέχιζε να τη χτυπάει. Η Μαρί μου είπε πως ήταν φοβερό κι εγώ δεν έδωσα καμιά απάντηση. Μου ζήτησε να πάω να φωνάξω έναν αστυφύλακα, μα της είπα πως δε συμπαθούσα τους μπάτσους. Ωστόσο ήρθε ένας μαζί με το νοικάρη από το δεύτερο πάτωμα, τον υδραυλικό. Χτύπησε την πόρτα, κι από μέσα έπεσε σιωπή. Χτύπησε πιο δυνατά και, αμέσως μετά, η γυναίκα έβαλε τα κλάματα κι ο Ρεμόν άνοιξε. Είχε τσιγάρο στο στόμα και ύφος μελιστάλαχτο. Η κοπέλα όρμησε στην πόρτα και είπε στον αστυφύλακα πως ο Ρεμόν την είχε δείρει. «Τ' όνομά σου», είπε ο αστυνόμος. Ο Ρεμόν του απάντησε. «Να βγάζεις το τσιγάρο απ' το στόμα όταν μου μιλάς», συνέχισε ο αστυνόμος. Ο Ρεμόν δίστασε, με κοίταξε και τράβηξε μια ρουφηξιά. Τότε ο αστυνόμος του άστραψε μ' όλη του τη δύναμη ένα γερό και ηχηρό χαστούκι στο μάγουλο. Το τσιγάρο πετάχτηκε μερικά μέτρα παραπέρα. Το πρόσωπο του Ρεμόν αλλοιώθηκε, μα δεν είπε τίποτα εκείνη τη στιγμή και, έπειτα από λίγο, ρώτησε ταπεινά αν μπορούσε να μαζέψει τη γόπα του. Ο αστυφύλακας του απάντησε καταφατικά και πρόσθεσε: «Άλλη φορά όμως να ξέρεις ότι ο αστυνόμος δεν είναι καραγκιόζης». Όλη αυτή την ώρα η κοπέλα έκλαιγε κι επαναλάμβανε: «Μ' έδειρε. Είναι νταβατζής». «Κύριε αστυφύλακα», ρώτησε τότε ο Ρεμόν, «είναι νόμιμο ν' αποκαλείς έναν άντρα νταβατζή;» Μα ο αστυφύλακας τον διέταξε «να βγάλει το σκασμό». Ο Ρεμόν στράφηκε τότε στην κοπέλα και της είπε: «Θα τα ξαναπούμε, κούκλα μου, δεν τη γλιτώνεις». Ο αστυφύλακας του είπε να το βουλώσει, ότι η κοπέλα μπορούσε να φύγει ενώ εκείνος έπρεπε να μείνει στο δωμάτιό του και να περιμένει να τον καλέσουν στο τμήμα. Πρόσθεσε ότι ο Ρεμόν θα 'πρεπε να ντρέπεται που ήταν τόσο μεθυσμένος ώστε να τρέμει έτσι. Τότε ο Ρεμόν του εξήγησε: «Δεν είμαι με-

θυσμένος, κύριε αστυφύλακα. Τρέμω αναγκαστικά, επειδή βρίσκομαι μπροστά σας». Έκλεισε την πόρτα του κι όλοι έφυγαν. Η Μαρί κι εγώ ετοιμάσαμε το φαγητό. Όμως εκείνη δεν πεινούσε, τα 'φαγα σχεδόν όλα μόνος μου. Έφυγε στη μία κι εγώ κοιμήθηκα λιγάκι.

Κατά τις τρεις κάποιος χτύπησε την πόρτα μου, και ο Ρεμόν μπήκε μέσα. Έμεινα ξαπλωμένος. Εκείνος κάθισε στην άκρη του κρεβατιού, για κάμποση ώρα δε μίλησε και τον ρώτησα πώς εξελισσόταν η υπόθεσή του. Μου διηγήθηκε πως είχε κάνει αυτό που ήθελε, μα η λεγόμενη τον είχε χαστουκίσει και τότε εκείνος την ξυλοφόρτωσε. Τα υπόλοιπα τα είχα δει. Του είπα ότι κατ' εμέ την είχε τιμωρήσει όπως της άξιζε κι ότι έπρεπε να είναι ευχαριστημένος. Αυτή ήταν κι η δική του γνώμη και παρατήρησε πως ό,τι και να 'κανε τώρα ο αστυφύλακας, εκείνη το ξύλο της το είχε φάει. Πρόσθεσε πως γνώριζε καλά τους αστυνομικούς και ήξερε πώς έπρεπε να τους συμπεριφέρεται. Με ρώτησε τότε αν περίμενα ότι θα ανταπέδιδε το χαστούκι του αστυφύλακα. Του αποκριθήκα ότι δεν περίμενα απολύτως τίποτα κι επιπλέον δε χώνευα τους μπάτσους. Ο Ρεμόν έδειξε πολύ ευχαριστημένος. Με ρώτησε αν ήθελα να βγούμε παρέα. Σηκώθηκα κι άρχισα να χτενίζομαι. Μου ζήτησε να πάω για μάρτυρας. Εμένα το ίδιο μου έκανε, μα δεν ήξερα τι θα 'πρεπε να πω. Κατά τη γνώμη του Ρεμόν, αρκούσε να δηλώσω πως η κοπέλα πού είχε φερθεί πρόστυχα. Δέχτηκα να πάω για μάρτυρας.

Βγήκαμε κι ο Ρεμόν με κέρασε ένα ποτό. Ύστερα πρότεινε να παίξουμε μια παρτίδα μπιλιάρδο κι έχασα παρά τριχα. Μετά θέλησε να πάμε στο μπουρδέλο, μα πω είπα όχι γιατί δε μ' αρέσουν τα μπουρδέλα. Κι έτσι γυρίσαμε σιγά σιγά και μου 'λεγε πόσο χάρηκε που κατάφερε να τιμωρήσει την ερω-

μένη του. Τον έβρισκα πολύ ευγενικό μαζί μου και σκέφτηκα πως ήταν μια όμορφη στιγμή.

Από μακριά, διέκρινα μπροστά στην εξώπορτα το γέρο-Σαλαμάνο που φαινόταν αναστατωμένος. Όταν πλησιάσαμε, είδα ότι δεν είχε το σκύλο του. Κοιτούσε ολόγυρα, στριφογύριζε, προσπαθούσε να διακρίνει κάτι στο σκοτάδι του διαδρόμου, μουρμούριζε ασυνάρτητα λόγια και ξανάρχιζε να ψάχνει το δρόμο με τα μικρά κόκκινα μάτια του. Όταν ο Ρεμόν τον ρώτησε τι είχε, δεν αποκρίθηκε αμέσως. Μου φάνηκε πως τον άκουσα να μουρμουρίζει: «Κοπρόσκυλο! Ψοφίμι!» και συνέχιζε να κουνιέται πέρα δώθε. Τον ρώτησα πού ήταν ο σκύλος του. Μου απάντησε κοφτά ότι είχε φύγει. Κι ύστερα, απότομα, τον έπιασε πολυλογία: «Τον πήγα στο Λούνα Παρκ, όπως συνήθως. Είχε πολύ κόσμο γύρω απ' τις παράγκες. Σταμάτησα για να χαζέψω το “Βασιλιά της Απόδρασης”. Κι όταν θέλησα να φύγω, δεν ήταν πια κοντά μου. Φυσικά, από καιρό είχα στο νου να του αγοράσω ένα περιλαίμιο πιο σφιχτό. Μα δε θα πίστευα ποτέ ότι τούτο το ψοφίμι θα το 'σκαζε».

Ο Ρεμόν του εξήγησε τότε ότι ο σκύλος μπορεί να είχε χαθεί κάπου εκεί κοντά κι ότι θα ξαναγύριζε. Του αράδιασε παραδείγματα σκύλων που είχαν διανύσει δεκάδες χιλιόμετρα για να ξαναβρούν τον κύριό τους. Παρ' όλα αυτά, ο γέρος έδειχνε ακόμα πιο ταραγμένος. «Μα θα μου τον πάρουν, το καταλαβαίνετε; Άντε και να βρεθεί κάποιος να τον μαζέψει. Μα αυτό δεν είναι δυνατόν, τον σιχαίνονται όλοι έτσι πληγιασμένος που είναι. Σίγουρα θα τον μαζέψει η αστυνομία». Του είπα τότε ότι θα 'πρεπε να πάει στη μάντρα για τ' αδέσποτα σκυλιά κι ότι θα του τον έδιναν πίσω αν πλήρωνε. Με ρώτησε αν το ποσό ήταν μεγάλο. Το αγνοούσα. Τότε, εξα-

γριώθηκε: «Δεν το 'ξερα να δώσω λεφτά για τούτο το ψοφίμι! Στα κομμάτια! Κακό ψόφο να 'χει!». Και βάλθηκε να το βρίζει. Ο Ρεμόν γέλασε και μπήκε στο σπίτι. Τον ακολούθησα και χωρίσαμε στο διάδρομο του ορόφου μας. Λίγο μετά άκουσα τα βήματα του γέρου κι ύστερα χτύπησε την πόρτα μου. Όταν άνοιξα, στάθηκε μια στιγμή στο κατώφλι και μου είπε: «Με συγχωρείτε, με συγχωρείτε». Τον κάλεσα να περάσει, μα αρνήθηκε. Είχε τα μάτια στυλωμένα στις μύτες των παπουτσιών του και τα πληγιασμένα χέρια του έτρεμαν. Χωρίς να με κοιτάζει καταπρόσωπο, με ρώτησε: «Δε θα μου τον πάρουν, έτσι δεν είναι, κύριε Μερσώ; Θα μου τον επιστρέψουν. Αλλιώς, τι θ' απογίνω;» Του είπα ότι στη μάντρα κρατάνε τα σκυλιά τρεις μέρες, μέχρι να τα ζητήσουν οι ιδιοκτήτες τους, κι ότι έπειτα ο Θεός κι η ψυχή τους... Με κοίταξε αμίλητος. Ύστερα μου είπε: «Καληνύχτα». Έκλεισε την πόρτα του και τον άκουσα να πηγαινοέρχεται. Το κρεβάτι του έτριξε. Κι από τον παράξενο σιγανό θόρυβο που διαπέρασε το μεσότοιχο, κατάλαβα ότι έκλαιγε. Δεν ξέρω γιατί ο νους μου πήγε στη μαμά. Μα την επομένη έπρεπε να σηκωθώ νωρίς. Δεν πεινούσα και πλάγιασα χωρίς να φάω βραδινό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ο ΡΕΜΟΝ ΜΟΥ ΤΗΛΕΦΩΝΗΣΕ ΣΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ. ΜΟΥ ΕΙΠΕ ΟΤΙ Ε-
νας φίλος του (του είχε μιλήσει για μένα) με καλούσε
να περάσουμε την Κυριακή στο εξοχικό του, λίγο έξω
απ' το Αλγέρι. Απάντησα πως θα το ήθελα πολύ, αλλά είχα
υποσχεθεί να περάσω τη μέρα με μια φίλη μου. Ο Ρεμόν μου
είπε αμέσως πως την προσκαλούσε κι εκείνη. Η γυναίκα του
φίλου του θα χαιρόταν πολύ να μην είναι μόνη της σε μια πα-
ρέα από άντρες.

Θέλησα να τελειώσω γρήγορα τη συνδιάλεξη γιατί ξέρω
ότι στο αφεντικό μου δεν πολυαρέσουν τα εξωτερικά τηλε-
φωνήματα. Όμως ο Ρεμόν μου ζήτησε να περιμένω και μου
είπε ότι θα μπορούσε να μου μιλήσει και το βράδυ γι' αυτή
την πρόσκληση, ωστόσο ήθελε να με προειδοποιήσει για κάτι
άλλο. Όλη μέρα τον παρακολουθούσε μια παρέα από Άρα-
βες κι ανάμεσά τους βρισκόταν κι ο αδελφός της πρώην ερω-
μένης του. «Αν τον δεις κοντά στο σπίτι απόψε, την ώρα που
θα γυρίζεις, ειδοποίησέ με». Του είπα να μείνει ήσυχος.

Λίγο αργότερα με φώναξε το αφεντικό μου και προς στιγ-
μήν ανησύχησα γιατί νόμισα πως θα μου έλεγε να διαθέτω λι-
γότερη ώρα για το τηλέφωνο και περισσότερη για τη δουλειά.
Όμως δεν ήταν γι' αυτό. Μου ανακοίνωσε πως θα μου μι-

λούσε για ένα σχέδιο, προς το παρόν ακόμα αόριστο. Ήθελε απλώς τη γνώμη μου πάνω σ' αυτό το θέμα. Σκεφτόταν ν' ανοίξει ένα γραφείο στο Παρίσι που θα διεκπεραιώνει τις υποθέσεις του με τις μεγάλες εταιρείες επιτόπου κι απευθείας, και ήθελε να ξέρει αν ήμουν διατεθειμένος να πάω εκεί. Αυτό θα μου 'δινε τη δυνατότητα να ζω στο Παρίσι κι επιπλέον να ταξιδεύω για ένα διάστημα του χρόνου. «Είστε νέος και μου φαίνεται πως αυτός ο τρόπος ζωής θα πρέπει να σας αρέσει». Είπα πως ναι αλλά και πως, κατά βάθος, το ίδιο μου έκανε. Με ρώτησε τότε αν μ' ενδιέφερε κάποια αλλαγή στη ζωή μου. Απάντησα ότι δεν αλλάζεις ποτέ ζωή, ότι κάθε ζωή έχει την αξία της κι ότι από τη δική μου εδώ δεν είχα κανένα παράπονο. Έδειξε δυσαρεστημένος, μου είπε ότι δεν απαντούσα ποτέ στα ίσια, ότι δεν είχα φιλοδοξίες κι ότι αυτό ήταν ολέθριο για τις επιχειρήσεις. Ύστερα ξαναγύρισα στη δουλειά μου. Θα προτιμούσα να μην τον είχα δυσαρεστήσει, αλλά δεν είχα κανένα λόγο ν' αλλάξω ζωή. Σαν το καλοσχεφτόμουν, δεν ήμουν δυστυχημένος. Όταν ήμουν φοιτητής, είχα πολλές φιλοδοξίες. Όταν όμως υποχρεώθηκα να εγκαταλείψω τις σπουδές μου, κατάλαβα πολύ γρήγορα ότι όλα αυτά δε σήμαιναν τίποτα στην ουσία.

Το βράδυ ήρθε η Μαρί και με ρώτησε αν ήθελα να παντρευτούμε. Της είπα ότι το ίδιο μου έκανε κι ότι θα μπορούσαμε να παντρευτούμε αν το ήθελε. Τότε ζήτησε να μάθει αν την αγαπούσα. Απάντησα, όπως το 'χα κάνει κιόλας μια φορά, ότι αυτό δε σήμαινε τίποτα, μα ότι σίγουρα δεν την αγαπούσα. «Τότε λοιπόν γιατί να με παντρευτείς;» είπε. Της εξήγησα πως αυτό δεν είχε καμιά σημασία και πως, αν το επιθυμούσε πολύ, μπορούσαμε να παντρευτούμε. Άλλωστε, εκείνη το ζητούσε κι εμένα μου αρκούσε να πω το ναι. Παρατήρησε

τότε πως ο γάμος ήταν κάτι σοβαρό. Αποκρίθηκα: «Όχι». Σώ-
 πασε για λίγο και με κοίταξε σιωπηλή. Ύστερα μίλησε. Ήθε-
 λε απλώς να ξέρει αν θα αποδεχόμουν την ίδια πρόταση από
 μια άλλη γυναίκα που θα είχα μαζί της παρόμοιο δεσμό. Εί-
 πα: «Φυσικά». Τότε αναρωτήθηκε αν μ' αγαπούσε, κι εγώ δεν
 είχα καμιά γνώμη πάνω σ' αυτό. Μετά από μια καινούρια
 σιωπή, μουρμούρισε ότι ήμουν παράξενος, ότι σίγουρα μ' α-
 γαπούσε ακριβώς γι' αυτό, μα ότι ίσως μια μέρα να με σιχα-
 νόταν για τον ίδιο λόγο. Καθώς σιωπούσα, μια και δεν είχα τί-
 ποτα να προσθέσω, μου 'πιασε χαμογελώντας το χέρι και δή-
 λωσε ότι ήθελε να με παντρευτεί. Απάντησα ότι θα παντρευ-
 όμασταν όποτε ήθελε. Της μίλησα τότε για την πρόταση του
 αφεντικού μου και η Μαρί μου είπε ότι θα της άρεσε να γνω-
 ρίσει το Παρίσι. Την πληροφορήσα ότι είχα ζήσει εκεί κάπο-
 τε, και με ρώτησε πώς ήταν. Της είπα: «Είναι βρώμικο. Έχει
 περιστέρια και σκοτεινές αυλές. Οι άνθρωποι είναι ασπρου-
 λιάρηδες».

Ύστερα περπατήσαμε και διασχίσαμε την πόλη ακολου-
 θώντας τους μεγάλους δρόμους. Οι γυναίκες ήταν όμορφες
 και ρώτησα τη Μαρί αν το είχε προσέξει. Μου απάντησε κα-
 ταφατικά και είπε πως με καταλάβαινε. Για λίγο διάστημα δε
 μιλήσαμε. Λαχταρούσα ωστόσο να μείνει μαζί μου και της εί-
 πα πως μπορούσαμε να φάμε παρέα στου Σελέστ. Το ήθελε
 πολύ, αλλά είχε κάτι άλλο να κάνει. Ήμαστε κοντά στο σπίτι
 μου και την αποχαιρέτησα. Με κοίταξε: «Δε θέλεις να μάθεις
 τι έχω να κάνω;» Και βέβαια ήθελα να μάθω, αλλά δεν το 'χα
 σκεφτεί και γι' αυτό μάλλον μου παραπονιόταν. Τότε, βλέπον-
 τάς με αμήχανο, γέλασε πάλι κι έγειρε ολόκληρη προς το μέ-
 ρος μου για να μου προσφέρει τα χείλη της.

Έφαγα στου Σελέστ. Είχα αρχίσει κιόλας το φαγητό μου,

όταν μπήκε μια παράξενη μικρόσωμη γυναίκα που με ρώτησε αν θα μπορούσε να καθίσει στο τραπέζι μου. Φυσικά και μπορούσε. Οι κινήσεις της ήταν σπασμωδικές και τα μάτια της γυάλιζαν στο μικροσκοπικό της πρόσωπο που έμοιαζε με μήλο. Έβγαλε τη ζακέτα της, κάθισε και βάλθηκε να μελετά πυρετωδώς τον κατάλογο. Φώναξε τον Σελέστ και παράγγειλε μια και καλή όλα τα φαγητά που ήθελε με φωνή γεμάτη σιγουριά και φούρια συνάμα. Καθώς περίμενε τα ορεκτικά, άνοιξε τη τσάντα της, έβγαλε ένα μικρό τετράγωνο χαρτί κι ένα μολύβι, έκανε εκ των προτέρων το λογαριασμό, έβγαλε μετά από ένα τσεπάκι το ακριβές ποσό μαζί με το φιλοδώρημα και τ' απόθεσε μπροστά της. Εκείνη τη στιγμή της έφεραν τα ορεκτικά που τα καταβρόχθισε εν ριπή οφθαλμού. Περιμένοντας το επόμενο πιάτο, έβγαλε πάλι απ' την τσάντα της ένα μπλε μολύβι κι ένα περιοδικό με τα ραδιοφωνικά προγράμματα της εβδομάδας. Υπογράμμισε προσεχτικά μία προς μία όλες σχεδόν τις εκπομπές. Κι όπως το περιοδικό είχε καμιά δωδεκαριά σελίδες, συνέχισε σχολαστικά τούτη τη δουλειά όση ώρα έτρωγε. Εγώ είχα κιόλας τελειώσει, κι εκείνη υπογράμμιζε ακόμα με την ίδια πάντα επιμέλεια. Ύστερα σηκώθηκε, ξαναφόρεσε τη ζακέτα της με τις ίδιες ακριβείς αυτόματες κινήσεις κι έφυγε. Μια και δεν είχα τίποτα να κάνω, βγήκα κι εγώ και την πήρα για λίγο από πίσω. Βάδιζε άκρη άκρη στο πεζοδρόμιο κι ακολουθούσε το δρόμο της με απίστευτη γρηγοράδα και σιγουριά δίχως να λοξοδρομεί και δίχως να κοιτά πίσω της. Τελικά την έχασα απ' τα μάτια μου κι επέστρεψα. Σκέφτηκα πως ήταν παράξενη, μια δεν άργησα να την ξεχάσω.

Μπροστά στην πόρτα μου βρήκα το γέρο-Σαλαμάνο. Του είπα να περάσει και με πληροφόρησε ότι ο σκύλος του είχε

χαθεί, γιατί δεν τον βρήκε στη μάντρα. Οι υπάλληλοι του είχαν πει πως ίσως να τον πάτησε αυτοκίνητο. Ρώτησε αν γινόταν να το μάθει σίγουρα από την αστυνομία. Του είχαν απαντήσει ότι δεν καταγράφουν τέτοια περιστατικά, γιατί συμβαίνουν καθημερινά. Είπα στο γερο-Σαλαμάνο ότι θα 'ταν καλά να έπαιρνε ένα άλλο σκυλί μα, με το δικό του, μου έδωσε να καταλάβω ότι το δικό του το είχε συνηθίσει.

Εγώ καθόμουν οκλαδόν πάνω στο κρεβάτι μου κι ο Σαλαμάνο είχε καθίσει σε μια καρέκλα μπροστά στο τραπέζι. Ήταν απέναντί μου κι ακουμπούσε τα δυο του χέρια στα γόνατα. Φορούσε πάντα το παλιό καπέλο του. Μουρμούριζε μισόλογα κάτω απ' το κτριτισμένο μουστάκι του. Έπληττα κάπως μαζί του, μα δεν είχα τίποτα το συγκεκριμένο να κάνω κι ούτε νύσταζα. Για να πω κάτι, άρχισα να τον ρωτώ για το σκύλο του. Μου είπε ότι τον είχε πάρει μετά το θάνατο της γυναίκας του. Είχε παντρευτεί αρκετά μεγάλος. Στα νιάτα του ήθελε ν' ασχοληθεί με το θέατρο: στο στρατό έπαιζε σε κωμειδύλλια. Τελικά όμως έγινε σιδηροδρομικός και δεν το μετάνιωνε γιατί τώρα είχε μια συνταξούλα. Δεν ήταν ευτυχισμένος με τη γυναίκα του, αλλά, σε γενικές γραμμές, την είχε συνηθίσει. Όταν πέθανε, ένωσε πολύ μόνος. Τότε, ζήτησε ένα σκύλο από κάποιο συνάδελφό του κι απέκτησε τούτον εδώ, από πολύ μικρό. Τον μεγάλωσε με το μπιμπερό. Μα καθώς το σκυλί ζει λιγότερο απ' τον άνθρωπο, κατέληξαν να γεράσουν μαζί. «Ήταν στριμμένος χαρακτήρας», μου είπε ο Σαλαμάνο. Πού και πού τσακωνόμασταν. Παρ' όλα αυτά, όμως, ήταν καλό σκυλί». Είπα ότι ήταν από καλή ράτσα κι ο Σαλαμάνο φάνηκε ευχαριστημένος. «Κι επιπλέον», πρόσθεσε, «δεν τον γνωρίζατε πριν απ' την αρρώστια του. Το πιο όμορφο πράγμα που είχε ήταν το τρίχωμά του». Καθημερινά, πρωί

και βράδυ, από τότε που ο σκύλος είχε αρπάξει αυτή τη δερματική ασθένεια, ο Σαλαμάνο του 'βαζε αλοιφή. Κατά τη γνώμη του, όμως, η πραγματική του αρρώστια ήταν τα γηρατειά, και τα γηρατειά δεν έχουν γιατρεία.

Εκείνη τη στιγμή χασμουρήθηκα κι ο γέρος μου ανήγγειλε ότι θα 'φευγε. Του είπα πως μπορούσε να μείνει και πως είχα στενοχωρηθεί μ' αυτό που συνέβη στο σκύλο του. Μ' ευχαρίστησε. Μου είπε πως η μαμά αγαπούσε πολύ το σκύλο του. 'Όταν μιλούσε για κείνη, την αποκαλούσε «η καημένη η μητέρα σας». Υπέθετε πως θα 'πρεπε να είμαι πολύ δυστυχισμένος από τότε που πέθανε, κι εγώ δεν απάντησα. Τότε, πολύ βιαστικά και κάπως αμήχανα, μου είπε πως ήξερε ότι στη γειτονιά με κατέκριναν που είχα βάλει τη μαμά στο γηροκομείο, εκείνος όμως με γνώριζε και ήξερε ότι την αγαπούσα πολύ. Αποκρίθηκα, δεν ξέρω ακόμα γιατί, πως μέχρι τώρα αγνοούσα ότι με κατέκριναν γι' αυτό το θέμα, αλλά πως το γηροκομείο μου είχε φανεί εντελώς φυσιολογική λύση, αφού δεν είχα αρκετά χρήματα για να πάρω κάποιον να φροντίζει τη μαμά. «Άλλωστε», πρόσθεσα, «από καιρό δεν είχαμε τίποτα να πούμε κι έπληττε ολομόναχη». «Ναι», μου είπε, «στο γηροκομείο τουλάχιστον έχεις συντροφιά». Μετά ζήτησε συγγνώμη. 'Ηθελε να κοιμηθεί. Η ζωή του τώρα είχε αλλάξει και δεν ήξερε τι να κάνει. Για πρώτη φορά από τότε που γνωριζόμασταν, μου 'δωσε στα πεταχτά το χέρι του κι άγγιξα το κατσιασμένο δέρμα του. Χαμογέλασε αχνά και πριν φύγει μου είπε: «Ελπίζω τα σκυλιά να μη γαβγίσουν απόψε. Θα αρρώ πάντα πως είναι το δικό μου».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΔΥΣΚΟΛΕΥΤΗΚΑ ΝΑ ΞΥΠΝΗΣΩ ΚΑΙ ΧΡΕΙΑΣΤΗ-
κε να με φωνάξει και να με ταρακουνήσει η Μαρί. Δε
φάγαμε, γιατί θέλαμε να πάμε για κολύμπι νωρίς. Αι-
σθανόμουν εντελώς κενός και είχα λίγο πονοκέφαλο. Το τσι-
γάρο μου είχε πικρή γεύση. Η Μαρί με πείραξε, είπε πως ή-
μουν «σαν να πήγαινα σε κηδεία». Φορούσε άσπρο φόρεμα
και είχε τα μαλλιά της λυτά. Της είπα ότι ήταν όμορφη, γέλα-
σε ευχαριστημένη.

Κατεβαίνοντας χτυπήσαμε την πόρτα του Ρεμόν. Μας α-
πάντησε ότι ερχόταν. Στο δρόμο, θες γιατί ήμουν κουρασμέ-
νος, θες γιατί δεν είχαμε ανοίξει τα παντζούρια, η ηλιόλουστη
κιόλας μέρα με χτύπησε σαν χαστούκι. Η Μαρί πηδούσε απ’
τη χαρά της και δε σταματούσε να μιλά για τον όμορφο και-
ρό. Ένωσα καλύτερα και συνειδητοποίησα ότι πεινούσα. Το
είπα στη Μαρί κι εκείνη μου έδειξε τη μουσαμαδένια τσάντα
της όπου είχε βάλει τα δυο μαγιό μας και μια πετσέτα. Δεν εί-
χα παρά να περιμένω λιγάκι, κι ακούσαμε τον Ρεμόν να κλεί-
νει την πόρτα του. Φορούσε μπλε παντελόνι κι άσπρο κοντο-
μάνικο πουκάμισο. Είχε βάλει όμως κι ένα ψαθάκι, πράγμα
που έκανε τη Μαρί να ξεσπάσει σε γέλια, και τα μπράτσα του
ήταν κάτασπρα με μαύρες τρίχες. Αυτό μ’ αηδίασε λίγο. Σφύ-

ριζε καθώς κατέβαινε και φαινόταν πανευτυχής. Μου είπε: «Γειά σου, παλιόφιλε», και αποκάλεσε τη Μαρί «δεσποινίδα».

Την προηγούμενη, είχαμε πάει στο αστυνομικό τμήμα κι είχα καταθέσει ως μάρτυρας ότι η κοπέλα είχε «φερθεί πρόστυχα» στον Ρεμόν. Τον άφησαν ελεύθερο με μια προειδοποίηση. Δεν έλεγξαν την κατάθεσή μου. Μπροστά στην πόρτα μιλήσαμε γι' αυτό με τον Ρεμόν, ύστερα αποφασίσαμε να πάρουμε το λεωφορείο. Η παραλία δεν ήταν πολύ μακριά, έτσι όμως θα φτάναμε πιο γρήγορα. Ο Ρεμόν σκέφτηκε ότι ο φίλος του θα χαιρόταν που θα μας έβλεπε πιο νωρίς. Ήμασταν έτοιμοι να ξεκινήσουμε, όταν ο Ρεμόν άξαφνα μου 'κανε νόημα να κοιτάξω απέναντι. Είδα μια παρέα από Άραβες ακουμπισμένους στη βιτρίνα του καπνοπωλείου. Μας κοίταζαν σιωπηλοί, μα με τον τρόπο τους, λες και ήμασταν ούτε λίγο ούτε πολύ πέτρες ή ξεροόδεντρα. Ο Ρεμόν μου είπε πως ο δεύτερος από τ' αριστερά ήταν ο τύπος με τον οποίο είχε τσακωθεί, κι έδειξε ανήσυχος. Πρόσθεσε ότι, παρ' όλα αυτά, επρόκειτο τώρα για τελειωμένη ιστορία. Η Μαρί δεν πολυκαταλάβαινε και μας ρώτησε τι συνέβαινε. Της είπα ότι ήταν κάτι Άραβες που τα είχαν με το φίλο μας. Θέλησε να φύγουμε αμέσως. Ο Ρεμόν ξαναβρήκε τη σιγουριά του και γέλασε λέγοντας ότι έπρεπε να βιαστούμε.

Προχωρήσαμε προς τη στάση του λεωφορείου λίγο πιο πέρα κι ο Ρεμόν με πληροφόρησε πως οι Άραβες δε μας ακολουθούσαν. Γύρισα να δω. Ήταν πάντα στην ίδια θέση και κοίταζαν με την ίδια αδιαφορία το μέρος απ' όπου μόλις είχαμε φύγει. Πήραμε το λεωφορείο. Ο Ρεμόν, που έδειχνε εντελώς ανακουφισμένος, δε σταματούσε να χαριεντίζεται με τη Μαρί. Κατάλαβα ότι την έβρισκε του γούστου του, μα ε-

κείνη δεν ανταποκρινόταν. Πού και πού τον κοίταζε χαμογελώντας.

Κατεβήκαμε στα περίχωρα του Αλγερίου. Η παραλία ήταν κοντά στη στάση του λεωφορείου. Χρειάστηκε ωστόσο να διασχίσουμε ένα υψωματάκι που δεσπάζει πάνω απ' τη θάλασσα και που μετά κατηφορίζει απότομα προς την ακρογιαλιά. Ήταν γεμάτο κιτρινωπές πέτρες και κάτασπρους ασφοδέλους που φάνταζαν στο έντονο κίολας γαλάζιο φόντο του ουρανού. Η Μαρί διασκέδαζε σκορπίζοντας τα πέταλά τους έτσι όπως τα χτυπούσε δυνατά με τη μουσαμαδένια τσάντα της. Περπατήσαμε ανάμεσα από μικρές βίλες στη σειρά με πράσινους και λευκούς φράχτες, άλλες με τις βεράντες τους πνιγμένες κάτω απ' τα αρμυρίκια, κι άλλες γυμνές ανάμεσα στις πέτρες. Πριν φτάσουμε στην άκρη του υψώματος, φαινόταν κίολας η θάλασσα ήρεμη σαν λάδι και πιο πέρα ένα νυσταλέο κι επιβλητικό ακρωτήριο μέσα στο διάφανο νερό. Ένας σιγανός θόρυβος από μηχανή υψώθηκε στη γαλήνια ατμόσφαιρα κι έφτασε ως εμάς. Και είδαμε πέρα μακριά ένα μικρό ψαροκάικο που αρμένιζε αδιόρατα στη λαμπερή θάλασσα. Η Μαρί έκοψε μερικά αγριόκρινα. Απ' την πλαγιά που κατηφόριζε προς τη θάλασσα είδαμε πως είχαν κίολας καταφθάσει μερικοί κολυμβητές.

Ο φίλος του Ρεμόν έμενε σ' ένα μικρό ξύλινο σπίτι στην άκρη της παραλίας. Ακουμπούσε στα βράχια και οι πιλοτές που το στήριζαν από μπροστά βουτούσαν στο νερό. Ο Ρεμόν έκανε τις συστάσεις. Το φίλο του τον έλεγαν Μασόν. Ήταν ψηλός, με φαρδιά μέση και πλατείς ώμους, και η γυναίκα του, μια κοντούλα στρουμπουλή και καλοσυνάτη, μιλούσε με παριζιάνικη προφορά. Αυτός μας είπε αμέσως να βουλευτούμε σαν στο σπίτι μας κι ότι είχαν μαριδούλα που την ψάρευε

πρωί πρωί. Του είπα πόσο όμορφο έβρισκα το σπίτι του. Με πληροφόρησε ότι περνούσε εδώ τα σαββατοκύριακα κι όλες τις αργίες. «Με τη γυναίκα μου τα πάμε μια χαρά», πρόσθεσε. Την ίδια στιγμή, η γυναίκα του και η Μαρί γελούσαν. Για πρώτη φορά, ίσως, σκέφτηκα πραγματικά να παντρευτώ.

Ο Μασόν ήθελε να πάει για μπάνιο, μα η γυναίκα του κι ο Ρεμόν δεν ήθελαν. Κατεβήκαμε οι τρεις μας και η Μαρί βούτηξε αμέσως στο νερό. Ο Μασόν κι εγώ περιμέναμε λιγάκι. Μιλούσε αργά και πρόσεξα ότι είχε τη συνήθεια να συμπληρώνει όλα όσα έλεγε μ' ένα «και θα 'λεγα μάλιστα», ακόμα κι όταν αυτό δεν πρόσθετε τίποτα το ουσιώδες στη φράση του. Για τη Μαρί μου είπε: «Είναι καταπληκτική και θα 'λεγα μάλιστα γοητευτική». Στη συνέχεια δεν έδωσα πια σημασία σ' αυτό το λεκτικό τικ επειδή γευόμουν τον ήλιο που μου έκανε καλό. Η άμμος κάτω απ' τα πόδια μου άρχισε να ζεσταίνεται. Συγκράτησα ακόμα λίγο τη λαχτάρα μου να πέσω στο νερό, αλλά τελικά πρότεινα στον Μασόν: «Πάμε;». Έκανα βουτιά. Εκείνος μπήκε στη θάλασσα αργά αργά και βούτηξε μόνο όταν έπαψε να πατώνει. Κολυμπούσε πρόσθιο αλλά αρκετά άτσαλα κι έτσι τον άφησα για να πάω κοντά στη Μαρί. Το νερό ήταν κρύο κι αισθανόμουν χαρούμενος που κολυμπούσα. Με τη Μαρί ξανοιχτήκαμε και νιώσαμε να εναρμονίζονται οι κινήσεις και η απόλαυσή μας.

Στ' ανοιχτά, γυρίσαμε ανάσκελα και, πάνω στο πρόσωπό μου, στραμμένο προς τον ουρανό, ο ήλιος στέγνωνε τις τελευταίες σταγόνες νερού που κυλούσαν στο στόμα μου. Είδαμε τον Μασόν να βγαίνει για να ξαπλώσει στον ήλιο. Από μακριά φαινόταν τεράστιος. Η Μαρί θέλησε να κολυμπήσουμε μαζί. Πήγα πίσω της για να την πιάσω απ' τη μέση κι εκείνη προχωρούσε κουνώντας τα χέρια της, ενώ εγώ τη βοηθού-

σα χτυπώντας τα πόδια. Ο παφλασμός του νερού μάς ακολουθούσε μες στο πρωινό μέχρις ότου κουράστηκα. Άφησα τότε τη Μαρί και γύρισα πίσω κολυμπώντας με κανονικό ρυθμό και παίρνοντας βαθιές αναπνοές. Στην ακρογιαλιά ξάπλωσα μπρούμυτα πλάι στον Μασόν κι ακούμπησα το πρόσωπό μου στην άμμο. Του είπα ότι «ήταν όμορφα» και συμφώνησε. Λίγο μετά ήρθε και η Μαρί. Γύρισα για να τη δω έτσι όπως βιάδιζε. Έσταζε ολόκληρη αλμυρό νερό και κρατούσε τα μαλλιά της προς τα πίσω. Ξάπλωσε πλάι μου κολητά, και οι δυο ζεστασιές, του κορμού της και του ήλιου, με νάρκωσαν κάπως.

Η Μαρί με σκούνηξε και μου είπε πως ο Μασόν είχε ανέβει στο σπίτι, θα 'πρεπε να πάμε για φαγητό. Σηκώθηκα αμέσως γιατί πεινούσα, αλλά η Μαρί μου υπενθύμισε ότι απ' το πρωί δεν την είχα φιλήσει. Ήταν αλήθεια κι επιπλέον το ήθελα πάρα πολύ. «Έλα στο νερό», μου είπε. Τρέξαμε και αφεθήκαμε στα πρώτα κυματάκια. Κάναμε κάμποσες απλωτές κι εκείνη κόλλησε πάνω μου. Οι γάμπες της έσφιξαν τις δικές μου κι ένιωσα τον πόθο να με συνεπαίρνει.

Όταν βγήκαμε, ακούσαμε τον Μασόν να μας φωνάζει. Είπα ότι πεινούσα πολύ κι εκείνος δήλωσε αμέσως στη γυναίκα του ότι με συμπαθούσε. Το ψωμί ήταν νόστιμο, καταβρόχθισα τα ψάρια μου. Ύστερα είχε κρέας με πατάτες τηγανητές. Τρώγαμε όλοι δίχως να μιλάμε. Ο Μασόν έπινε πολύ κρασί και με σέρβιρε συνέχεια. Στον καφέ, το κεφάλι μου ήταν λίγο βαρύ και κάπνισα πολύ. Ο Μασόν, ο Ρεμόν κι εγώ κάναμε σχέδια να περάσουμε τον Αύγουστο εδώ στη θάλασσα, με κοινά έξοδα. Η Μαρί, αίφνης, μας είπε: «Ξέρετε τι ώρα είναι; Εντεκάμισι». Απορήσαμε όλοι, αλλά ο Μασόν παρατήρησε ότι είχαμε φάει νωρίς, πράγμα πολύ φυσικό βέβαια, αφού ώρα

του φαγητού είναι η ώρα που πεινάμε. Δεν ξέρω γιατί αυτά τα λόγια έκαναν τη Μαρί να βάλει τα γέλια. Νομίζω ότι είχε πει λίγο παραπάνω. Ο Μασόν με ρώτησε τότε αν ήθελα να πάμε παρέα μια βόλτα στην παραλία. «Η γυναίκα μου ξαπλώνει πάντα το μεσημέρι μετά το φαγητό. Εμένα δε μου αρέσει αυτό. Πρέπει να περπατώ. Της επαναλαμβάνω συνέχεια πως το περπάτημα είναι ό,τι πρέπει για την υγεία. Τέλος πάντων, όμως, δικαίωμά της να κάνει ό,τι θέλει». Η Μαρί δήλωσε ότι θα 'μενε για να βοηθήσει την κυρία Μασόν να πλύνει τα πιάτα. Η κοντούλα Παριζιάνα είπε ότι γι' αυτό θα 'ταν καλύτερα να ξαποστεύουν τους άντρες. Κατεβήκαμε οι τρεις μας.

Ο ήλιος έπεφτε σχεδόν κατακόρυφα στην άμμο και αντανακλούσε ανυπόφορα πάνω στη θάλασσα. Στην παραλία δεν υπήρχε ψυχή. Απ' τα ξύλινα σπίτια που πλασιώναν το υψωματάκι και δέσποζαν στη θάλασσα, έφταναν θόρυβοι από πιατικά και μαχαιροπίρουνα. Ανάσαινες με δυσκολία μέσα στην κάψα της πέτρας που ανέβαινε απ' το έδαφος. Στην αρχή, ο Ρεμόν κι ο Μασόν μίλησαν για πρόσωπα και πράγματα που μου ήταν άγνωστα. Κατάλαβα πως γνωρίζονταν από πολύ καιρό κι ότι για ένα διάστημα μάλιστα είχαν ζήσει και μαζί. Προχωρήσαμε προς το νερό και περπατήσαμε παράλληλα στη θάλασσα. Πού και πού, ένα κυματάκι πιο τολμηρό από τ' άλλα μούσκει τα πάνινα παπούτσια μας. Δε σκεφτόμουν τίποτα γιατί με είχε μισοναρκώσει ο ήλιος που με χτυπούσε κατακέφαλα.

Εκείνη τη στιγμή ο Ρεμόν είπε κάτι στον Μασόν που δεν καλοάκουσα. Συγχρόνως όμως διέκρινα, στην άκρη της παραλίας και πολύ μακριά από μας, δυο Άραβες με μπλε φόρμες που έρχονταν προς το μέρος μας. Κοίταξα τον Ρεμόν κι

εκείνος μου είπε: «Αυτός είναι». Συνεχίσαμε να περπατάμε. Ο Μασόν ρώτησε πώς μπόρεσαν να μας ακολουθήσουν ίσαμε κει. Σκέφτηκα ότι θα μας είχαν δει να παίρνουμε το λεωφορείο με τσάντες του μπάνιου, ωστόσο δεν είπα τίποτα.

Οι Άραβες προχωρούσαν αργά και μας είχαν κιόλας πλησιάσει αρκετά. Δεν αλλάξαμε το βήμα μας, αλλά ο Ρεμόν είπε: «Αν γίνει φασαρία, εσύ, Μασόν, κανόνισε με τον δεύτερο. Εγώ αναλαμβάνω τον δικό μου. Εσύ, Μερσώ, αν εμφανιστεί και τρίτος, είναι για σένα». Είπα: «Εντάξει» κι ο Μασόν έβαλε τα χέρια στις τσέπες. Η πυρωμένη άμμος μου φαινόταν τώρα κόκκινη. Βαδίζαμε προς το μέρος των Αράβων με τον ίδιο πάντα ρυθμό. Η απόσταση μεταξύ μας όλο και λιγόστευε. Όταν φτάσαμε πολύ κοντά, οι Άραβες σταμάτησαν. Ο Μασόν κι εγώ κόψαμε ταχύτητα. Ο Ρεμόν τράβηξε κατευθείαν προς τον άνθρωπό του. Δεν άκουσα καλά τι του είπε, ο άλλος όμως έκανε να του δώσει μια κουτουλιά. Τότε ο Ρεμόν τον χτύπησε πρώτος και φώναξε αμέσως τον Μασόν. Ο Μασόν όρμησε πάνω σ' εκείνον που του είχαν υποδείξει και τον χτύπησε δυο φορές μ' όλη του τη δύναμη. Ο Άραβας σωριάστηκε μπρούμυτα μες στο νερό κι έμεινε έτσι κάμποσα δευτερόλεπτα, ενώ γύρω απ' το κεφάλι του, στην επιφάνεια του νερού, έσκαγαν φυσαλίδες. Στο μεταξύ, κι ο Ρεμόν είχε καταφέρει μερικές και το πρόσωπο του αντιπάλου του ήταν μες στα αίματα. Στράφηκε προς το μέρος μου και είπε: «Τώρα θα δεις τι έχει να πάθει». Του φώναξα: «Πρόσεχε, κρατάει μαχαίρι!» Πριν καλά καλά τελειώσω τη φράση μου, ο Ρεμόν βρέθηκε με το μπράτσο μαχαιρωμένο και το στόμα σχισμένο.

Ο Μασόν έκανε ένα πήδημα προς τα μπρος. Όμως ο δεύτερος Άραβας σηκώθηκε και στάθηκε πίσω από κείνον που ήταν οπλισμένος. Δεν τολμήσαμε να σαλέψουμε. Εκείνοι οπι-

σθοχώρησαν αργά αργά δίχως να πάψουν να μας κοιτάζουν και να μας κρατάνε καθηλωμένους με το μαχαίρι. Όταν διαπίστωσαν ότι είχαν ξεμακρύνει αρκετά, το 'βαλαν μάνι μάνι στα πόδια, ενώ εμείς μείναμε καρφωμένοι κάτω απ' τον ήλιο κι ο Ρεμόν έσφιγγε το μπράτσο του που αιμορραγούσε.

Ο Μασόν είπε αμέσως πως υπήρχε ένας γιατρός που ήταν εκεί τις Κυριακές. Ο Ρεμόν θέλησε να πάει να τον δει το ταχύτερο. Μα κάθε φορά που μιλούσε, το αίμα απ' την πληγή του έκανε φυσαλίδες στο στόμα του. Τον βοηθήσαμε να στηριχτεί πάνω μας και γυρίσαμε στο σπίτι όσο πιο γρήγορα μπορούσαμε. Εκεί, ο Ρεμόν είπε ότι τα τραύματά του ήταν επιπόλαια κι ότι άντεχε να πάει στο γιατρό. Έφυγε μαζί με τον Μασόν κι εγώ έμεινα για να εξηγήσω στις γυναίκες τα καθέκαστα. Η κυρία Μασόν έκλαιγε και η Μαρί ήταν κατάχλομη. Όλες αυτές οι εξηγήσεις μ' ενοχλούσαν. Τελικά, σταμάτησα να μιλώ και κάπνισα αγναντεύοντας τη θάλασσα.

Κατά τη μιάμιση, οι δυο άντρες επέστρεψαν. Ο Ρεμόν είχε επίδεσμο στο μπράτσο και τσιρότο άκρη άκρη στο στόμα του. Ο γιατρός του είχε πει πως δεν ήταν τίποτα το σοβαρό, μα ο Ρεμόν ήταν πολύ σκυθρωπός. Ο Μασόν προσπάθησε να τον κάνει να γελάσει, εκείνος όμως δεν έβγαζε τσιμουδιά. Όταν είπε ότι θα κατέβαινε στην παραλία, τον ρώτησα πού θα πήγαινε. Μου απάντησε πως ήθελε να ξεσκάσει. Ο Μασόν κι εγώ είπαμε ότι θα τον συνοδεύαμε. Τότε ο Ρεμόν θύμωσε και μας έβρισε. Ο Μασόν είπε ότι δεν έπρεπε να του πηγαίνουμε κόντρα. Παρ' όλ' αυτά, εγώ τον ακολούθησα.

Περπατήσαμε ώρα στην ακροθαλασσιά. Ο ήλιος τώρα μας καταπλάκωνε. Κομματιαζόταν πάνω στην άμμο και πάνω στη θάλασσα. Είχα την εντύπωση πως ο Ρεμόν ήξερε πού πήγαινε, μα έκανα σίγουρα λάθος. Στο τέρμα της παραλίας,

φτάσαμε επιτέλους σε μια μικρή πηγή που κυλούσε μες στην άμμο, πίσω από ένα μεγάλο βράχο. Εκεί βρήκαμε τους δυο Άραβες. Ήταν ξαπλωμένοι, με τις λιγδιασμένες μπλε φόρμες τους. Έδειχναν εντελώς ήρεμοι και σχεδόν ευχαριστημένοι. Ο ερχομός μας δεν άλλαξε τίποτα. Εκείνος που είχε χτυπήσει τον Ρεμόν τον κοίταζε αμίλητος. Ο άλλος φύσαγε σ' ένα μικρό καλάμι κι επαναλάμβανε ακατάπαυστα, κοιτάζοντάς μας με την άκρη του ματιού του, τις τρεις νότες που έβγαζε το όργανό του.

Όλη αυτή την ώρα, μόνο ο ήλιος και η σιωπή, το σιγανό κελάρυσμα της πηγής και οι τρεις νότες. Ύστερα ο Ρεμόν έβαλε το χέρι του στην τσέπη με το περιστροφικό, μα ο άλλος δε σάλεψε και συνέχιζαν να κοιτάζονται. Παρατήρησα ότι τα δάχτυλα του ποδιού εκείνου που έπαιζε φλογέρα ήταν ανοιχτά σαν βεντάλια. Ο Ρεμόν, δίχως ν' αφήνει απ' τα μάτια τον αντίπαλό του, με ρώτησε: «Να τον καθαρίσω;» Σκέφτηκα πως, αν απαντούσα όχι, θα εξαγριωνόταν και σίγουρα θα πυροβολούσε. Του είπα μόνο: «Δε σου μίλησε ακόμα. Θα 'ταν άσκημο να του ρίξεις έτσι στα καλά καθούμενα». Ακούστηκε πάλι το κελάρυσμα του νερού κι ο ήχος της φλογέρας καταμεσίς στη σιγαλιά και την κάψα. Ύστερα, ο Ρεμόν είπε: «Τότε λοιπόν θα τον βρίσω, κι αν τολμήσει να πει τίποτα, θα τον καθαρίσω». Απάντησα: «Εντάξει. Αν όμως δεν τραβήξει μαχαίρι, δεν μπορείς να του ρίξεις». Του Ρεμόν άρχισαν να του ανάβουν λίγο τα αίματα. Ο άλλος εξακολούθησε να παίζει φλογέρα και παραμόνευαν κι οι δυο τους κάθε κίνηση του Ρεμόν. «Όχι», είπα στον Ρεμόν. «Εξηγηθείτε σαν άντρας προς άντρα, και δώσ' μου το περιστροφικό σου. Αν ο άλλος μπει στη μέση, ή αν αυτός τραβήξει μαχαίρι, θα τον καθαρίσω εγώ».

Όταν ο Ρεμόν μου 'δωσε το περιστροφικό του, ο ήλιος ά-

στραψε πάνω στο μέταλλο. Παραμέναμε όμως πάντα ασάλευτοι, θαρρείς και δεν υπήρχε καμιά διέξοδος για μας. Κοιταζόμασταν δίχως να χαμηλώνουμε τα μάτια κι όλα σταματούσαν εδώ ανάμεσα στη θάλασσα, την άμμο και τον ήλιο, μες στη διπλή σιγαλιά της φλογέρας και του νερού. Σκέφτηκα, εκείνη τη στιγμή, πως θα μπορούσες να ρίξεις ή να μη ρίξεις. Μα, ξαφνικά, οι Άραβες τραβήχτηκαν πισωπατώντας και μαζεύτηκαν πίσω απ' το βράχο. Τότε ο Ρεμόν κι εγώ πήραμε το δρόμο του γυρισμού. Έμοιαζε να αισθάνεται καλύτερα κι έκανε λόγο για την επιστροφή μας με το λεωφορείο.

Τον συνόδεψα μέχρι το σπίτι και, καθώς ανέβαινε την ξύλινη σκάλα, εγώ στάθηκα στο πρώτο σκαλί, με το κεφάλι να κουνουνίζει απ' τον ήλιο, αποθαρρημένος απ' την προσπάθεια που χρειαζόταν να καταβάλω για ν' ανέβω το ένα πάτωμα και να βρεθώ πάλι με τις γυναίκες. Έκανε όμως τόση ζέστη που μου ήταν εξίσου οδυνηρό και το να στέκομαι ακίνητος κάτω απ' την εκτυφλωτική βροχή ακτίνων που έπεφτε απ' τον ουρανό. Να μείνω εδώ ή να φύγω ήταν ένα και το αυτό. Λίγο μετά γύρισα στην ακρογιαλιά κι άρχισα να περπατώ.

Βρέθηκα μέσα στο ίδιο πυρωμένο ξέσπασμα. Πάνω στην άμμο, η θάλασσα αγκομαχούσε με τη γοργή και πνιχτή ανάσα των μικρών κυμάτων της. Βάδιζα αργά προς τα βράχια κι ένιωθα το μέτωπό μου να φουσκώνει κάτω απ' τον ήλιο. Όλη τούτη η ζέστη έπεφτε πάνω μου και μ' εμπόδιζε να προχωρήσω. Και κάθε φορά που ένιωθα καταπρόσωπο τη μεγάλη καυτή πνοή της, έσφιγγα τα δόντια, έκλεινα τις γροθιές μου μες στις τσέπες του παντελονιού μου, τεντωνόμουν ολόκληρος για να κατατροπώσω τον ήλιο και τούτη τη βαριά μέθη με την οποία μ' έπνιγε. Σε κάθε λόγγισμα του φωτός που ξεπετιόταν απ' την άμμο, από ένα ξασπρισμένο κοχύλι ή από

κανένα κομματάκι γυαλί, τα σαγόνια μου συσπάζονταν. Περόπατησα ώρα πολλή.

Διέκρινα από μακριά το μικρό σκοτεινό όγκο του βράχου μέσα σε μια άλω φωτός εκτυφλωτική από την άχνη της θάλασσας. Σκεφτόμουν τη δροσερή πηγή πίσω απ' το βράχο. Λαχταρούσα να ξαναβρώ το ψιθύρισμα του νερού της, λαχταρούσα να λυτρωθώ απ' τον ήλιο, την κούραση και τα κλάματα των γυναικών, λαχταρούσα, τέλος, να ξαναβρώ τον ίσκιο και την ξεκούρασή της. Μα όταν ζύγωσα, είδα ότι ο άνθρωπος του Ρεμόν είχε ξαναγυρίσει.

Ήταν μόνος. Πλαγιασμένος ανάσκελα, με τα χέρια κάτω απ' τον αυχένα, το μέτωπο στον ίσκιο του βράχου, το υπόλοιπο σώμα στον ήλιο. Η μπλε φόρμα του άχνιζε μες στη ζέστη. Ξαφνιαστήκα κάπως. Για μένα, τούτη η ιστορία είχε τελειώσει και είχα έρθει ως εδώ χωρίς να τη σκέφτομαι.

Μόλις με είδε ανασηκώθηκε λιγάκι κι έβαλε το χέρι στην τσέπη του. Εγώ, φυσικά, έσφιξα το περιστροφικό του Ρεμόν μες στο σακάκι μου. Τότε εκείνος ξανάπεσε προς τα πίσω, δίχως όμως να βγάλει το χέρι απ' την τσέπη του. Ήμουν αρκετά μακριά του, καμιά δεκαριά μέτρα. Στιγμές στιγμές μάντευα το βλέμμα του ανάμεσα απ' τα μισόκλειστα βλέφαρά του. Μα, πιο συχνά, η εικόνα του χόρευε μπροστά στα μάτια μου, μες στην πυρακτωμένη ατμόσφαιρα. Ο φλοίσβος των κυμάτων ήταν ακόμα πιο νωχελικός, πιο ρυθμικός απ' ό,τι το μεσημέρι. Ήταν ο ίδιος ήλιος, το ίδιο φως πάνω στην ίδια αμμουδιά που απλωνόταν ίσαμε δω. Δυο ώρες τώρα, η μέρα δεν προχωρούσε άλλο, δυο ώρες τώρα είχε αγκυροβολήσει σ' έναν ωκεανό από λιωμένο μέταλλο. Στο βάθος του ορίζοντα πέρασε ένα βαποράκι και διέκρινα τη μαύρη κουκκίδα του με την άκρη του ματιού μου γιατί δεν είχα πάψει να κοιτάζω τον Άραβα.

Σκέφτηκα ότι αρκούσε να κάνω μεταβολή κι όλα θα τελείωναν. Πίσω μου όμως μια ολόκληρη παραλία που τη δονούσε ο ήλιος μού έκλεινε το δρόμο. Έκανα μερικά βήματα προς την πηγή. Ο Άραβας δε σάλεψε. Ωστόσο, ήταν ακόμα αρκετά μακριά. Ίσως, με τις σκιές που έπεφταν πάνω στο πρόσωπό του, έμοιαζε να γελά. Περίμενα. Το λιοπύρι έκαιγε τα μάγουλά μου κι ένιωθα στάλες ιδρώτα να μαζεύονται στα φρύδια μου. Ήταν ο ίδιος ήλιος όπως και τη μέρα που κήδεψα τη μαμά και, όπως τότε, μου πονούσε τρομερά το μέτωπο και οι φλέβες μου χτυπούσαν όλες μαζί κάτω απ' το δέρμα. Εξαιτίας της αφόρητης κάψας, έκανα ένα βήμα μπροστά. Ήξερα ότι αυτό ήταν ανόητο, δε θα γλίτωνα απ' τον ήλιο κάνοντας ένα βήμα. Έκανα όμως ένα βήμα, ένα μοναδικό βήμα προς τα μπρος. Κι αυτή τη φορά, δίχως να σηκωθεί, ο Άραβας τράβηξε το μαχαίρι και μου το 'δειξε μέσα στον ήλιο. Το φως ανάβλυσε θαρρείς απ' το ατσάλι κι έγινε μια μακριά αστραφτερή λεπίδα που με βρήκε κατακούτελα. Την ίδια στιγμή, ο ιδρώτας που είχε μαζευτεί στα φρύδια μου κύλησε μονομιάς πάνω στα βλέφαρα και τα σκέπασε μ' ένα χλιαρό και πυκνό πέπλο. Τα μάτια μου τυφλώθηκαν πίσω απ' αυτό το παραπέτασμα από δάκρυα κι αλάτι. Ένιωθα πια μόνο τα κύμβαλα του ήλιου στο μέτωπό μου και, συγκεχυμένα, την εκθαμβωτική λεπίδα του μαχαίριού που ήταν πάντα στραμμένο πάνω μου. Τούτο το πυρωμένο ξίφος κατάκαιγε τα ματόκλαδά μου και τρυπούσε τα πονεμένα μάτια μου. Τότε ακριβώς όλα τρεμούλιασαν. Η θάλασσα ξέρασε μια πνοή βαριά και διάπυρη. Μου φάνηκε πως ο ουρανός άνοιγε διάπλατα για να ρίξει πύρινη βροχή. Ολόκληρο το είναι μου τεντώθηκε και το χέρι μου έσφιξε σπασμωδικά το περιστροφό. Η σκανδάλη υποχώρησε, άγγιξα τη γυαλιστερή κοιλιά της

κάννης, κι εκεί, μέσα στον απότομο και συνάμα εκκωφαντικό κρότο, άρχισαν όλα. Τίναξα από πάνω μου τον ιδρώτα και τον ήλιο. Κατάλαβα ότι είχα καταστρέψει την ισορροπία της μέρας, την εξαιρετική σιωπή μιας ακρογιαλιάς όπου είχα περάσει ευτυχισμένες στιγμές. Τότε, πυροβόλησα άλλες τέσσερις φορές πάνω σ' ένα ακίνητο κορμί όπου οι σφαίρες βυθίζονταν χωρίς καμιά αντίδραση. Και ήταν σαν να 'δινα τέσσερα κοφτά χτυπήματα πάνω στην πόρτα της δυστυχίας.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΜΕΣΩΣ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΛΛΗΨΗ ΜΟΥ, ΜΕ ΑΝΕΚΡΙΝΑΝ ΠΟΛΛΕΣ φορές. Μου υπέβαλλαν κυρίως ερωτήσεις που αφορούσαν την ταυτότητά μου και που δεν κρατούσαν πολύ. Την πρώτη φορά στο αστυνομικό τμήμα, η υπόθεσή μου έδειχνε να μην ενδιαφέρει κανέναν. Απεναντίας, οχτώ μέρες αργότερα, ο ανακριτής με κοίταξε με περιέργεια. Στην αρχή, βέβαια, με ρώτησε μόνο το όνομα και τη διεύθυνσή μου, το επάγγελμα, την ημερομηνία και τον τόπο γέννησής μου. Στη συνέχεια, θέλησε να μάθει αν είχα επιλέξει δικηγόρο. Είπα πως όχι και ρώτησα αν ήταν απολύτως απαραίτητο να πάρω δικηγόρο. «Γιατί;» είπε. Απάντησα πως θεωρούσα την υπόθεσή μου πολύ απλή. Χαμογέλασε, λέγοντάς μου: «Είναι κι αυτή μια άποψη. Ωστόσο υπάρχει ο νόμος. Αν δε διαλέξετε δικηγόρο, θα σας ορίσουμε έναν αυτεπαγγέλτως εμείς». Βρήκα πως ήταν εξαιρετικά βολικό που η δικαιοσύνη επιφορτιζόταν μ' αυτές τις λεπτομέρειες. Του το είπα. Συμφώνησε και κατέληξε πως ο νόμος ήταν σωστά φτιαγμένος.

Στην αρχή, δεν τον πήρα στα σοβαρά. Με δέχτηκε σ' ένα δωμάτιο φορτωμένο κουρτίνες, πάνω στο γραφείο του είχε μία και μοναδική λάμπα που φώτιζε την πολυθρόνα όπου με είχε βάλει να καθίσω, ενώ ο ίδιος βρισκόταν στο ημίφως. Εί-

χα ήδη διαβάσει μια παρόμοια περιγραφή στα βιβλία, κι όλα αυτά μου φάνηκαν σαν παιχνίδι. Μετά τη συνομιλία μας, όμως, τον κοίταξα καλύτερα κι ανακάλυψα έναν άντρα με λεπτά χαρακτηριστικά, βαθουλωμένα γαλάζια μάτια, ψηλό, με μακρύ γκριζο μουστάκι και πλούσια, σχεδόν άσπρα μαλλιά. Μου φάνηκε πολύ λογικός και, με λίγα λόγια, συμπαθητικός, αν και είχε κάτι νευρικά τικ που έκαναν το στόμα του να στραβώνει. Βγαίνοντας, μάλιστα, πήγα να του δώσω το χέρι, αλλά θυμήθηκα εγκαίρως ότι είχα σκοτώσει άνθρωπο.

Την άλλη μέρα, ένας δικηγόρος ήρθε να με δει στη φυλακή. Ήταν κοντόχοντρος, αρκετά νέος, με μαλλιά επιμελώς κολλημένα με μπριγιαντίνη. Παρ' όλη τη ζέστη (εγώ ήμουν με κοντομάνικο πουκάμισο), φορούσε σκούρο κοστούμι, σφιχτό κολάρο και μια περίεργη γραβάτα με φαρδιές ασπρόμαυρες ρίγες. Απόθεσε στο κρεβάτι μου το χαρτοφύλακα που κρατούσε κάτω απ' τη μασχάλη του, συστήθηκε και μου είπε ότι είχε μελετήσει το φάκελό μου. Η υπόθεσή μου ήταν λεπτή, μα δεν αμφέβαλε για την επιτυχή έκβασή της, αρκεί να του έδειχνα εμπιστοσύνη. Τον ευχαρίστησα και μου είπε: «Ας μπούμε στην ουσία του θέματος».

Κάθισε στο κρεβάτι και μου εξήγησε ότι είχαν συγκεντρώσει πληροφορίες για την ιδιωτική μου ζωή. Είχαν μάθει ότι η μητέρα μου πέθανε πρόσφατα στο γηροκομείο. Έκαναν λοιπόν μια έρευνα στο Μαρένγκο. Οι ανακριτές πληροφορήθηκαν ότι «είχα δείξει αναισθησία» τη μέρα της κηδείας της μαμάς. «Καταλαβαίνετε», μου είπε ο δικηγόρος μου, «μ' ενοχλεί λιγάκι που σας το ρωτάω αυτό, αλλά είναι πολύ σημαντικό. Και θα είναι ένα επιχείρημα με βαρύτητα για την πολιτική αγωγή αν δε βρω τίποτα ν' απαντήσω». Ήθελε να τον βοηθήσω. Με ρώτησε αν αισθάνθηκα λύπη εκείνη τη μέρα.

Αυτή η ερώτηση μ' εξέπληξε και μου φάνηκε ότι θα βρισκόμουν σε πολύ δύσκολη θέση αν είχα υποχρεωθεί να την υποβάλω εγώ. Απάντησα πάντως ότι είχα ξεσυνηθίσει τις ερωτήσεις κι ότι δε μου ήταν εύκολο να του εξηγήσω. Δεν υπήρχε αμφιβολία ότι αγαπούσα πολύ τη μαμά, όμως αυτό δε σήμαινε τίποτα. Όλα τα υγιή άτομα είχαν ευχηθεί, άλλο λίγο, άλλο πολύ, το θάνατο εκείνων που αγαπούσαν. Εδώ, ο δικηγόρος με διέκοψε και φάνηκε εξαιρετικά αναστατωμένος. Μ' έβαλε να του υποσχεθώ ότι αυτό δε θα το 'λεγα ούτε στο δικαστήριο ούτε στον ανακριτή. Του εξήγησα ωστόσο ότι η ιδιοσυγκρασία μου ήταν τέτοια ώστε οι φυσικές μου ανάγκες δε συμβάδιζαν πάντα με τα συναισθήματά μου. Τη μέρα που κήδεψα τη μαμά, ήμουν πολύ κουρασμένος και νύσταζα. Έτσι δεν αντιλήφθηκα τι συνέβαινε. Αυτό που θα μπορούσα να πω με σιγουριά είναι ότι θα προτιμούσα να μην είχε πεθάνει η μαμά. Όμως ο δικηγόρος μου δε φάνηκε ικανοποιημένος. Μου είπε: «Αυτό δε φτάνει».

Σκέφτηκε. Με ρώτησε αν μπορούσε να πει ότι εκείνη τη μέρα είχα υπερνικήσει τις φυσικές μου ανάγκες. Του είπα: «Όχι, γιατί είναι ψέμα». Με κοίταξε με περίεργο τρόπο, σαν να του προκαλούσα ένα είδος απέχθειας. Μου είπε σχεδόν με κακία ότι, όπως και να 'χε, ο διευθυντής και το προσωπικό του γηροκομείου θα ήταν μάρτυρες στη δίκη κι ότι «αυτό μάλλον θα μου στοίχιζε ακριβά». Έκανα την παρατήρηση ότι αυτή η ιστορία δεν είχε καμιά σχέση με την υπόθεσή μου, μα εκείνος αρκέστηκε να μου απαντήσει πως ήταν φανερό ότι δεν είχα ποτέ άλλοτε πάρει δώσε με τη δικαιοσύνη.

Έφυγε θυμωμένος. Θα ήθελα να τον σταματήσω, να του εξηγήσω ότι αποζητούσα τη συμπάθειά του, όχι για να με υπερασπίσει καλύτερα, αλλά έτσι, φυσιολογικά, θα έλεγα.

Έβλεπα κυρίως ότι τον έφερνα σε δύσκολη θέση. Δε με καταλάβαινε και τα 'βαζε μαζί μου. Ένωθα την επιθυμία να τον διαβεβαιώσω ότι ήμουν όπως όλοι οι άνθρωποι, ακριβώς όπως όλοι οι άνθρωποι. Μα όλ' αυτά δεν ωφελούσαν και πολύ κατά βάθος κι έτσι τα παράτησα από βαριεστιμάρα.

Λίγο καιρό αργότερα, με οδήγησαν πάλι στον ανακριτή. Ήταν δύο το μεσημέρι κι αυτή τη φορά το γραφείο του ήταν λουσμένο στο φως που κάπως το μετρίαζε μια λεπτή κουρτίνα. Έκανε πολλή ζέστη. Μ' έβαλε να καθίσω και μ' εξαιρετική ευγένεια με πληροφόρησε ότι ο δικηγόρος μου, «εξαιτίας ενός απροόπτου», δεν μπόρεσε να έρθει. Είχα ωστόσο το δικαίωμα να μην απαντήσω στις ερωτήσεις του και να περιμένω μέχρις ότου ο δικηγόρος μου παραστεί στην ανάκριση. Είπα ότι ήμουν ικανός ν' απαντήσω και μόνος. Πάτησε ένα κουμπί πάνω στο τραπέζι. Ένας νεαρός γραμματέας ήρθε και πήρε θέση σχεδόν πίσω απ' την πλάτη μου.

Βουλευτήκαμε κι οι δυο στις πολυθρόνες μας. Η ανάκριση άρχισε. Πρώτα πρώτα, μου είπε ότι με είχαν περιγράψει σαν κλειστό χαρακτήρα και λιγομίλητο άτομο και θέλησε να μάθει τη δική μου άποψη πάνω σ' αυτό. Απάντησα: «Δεν έχω σχεδόν ποτέ να πω κάτι το σημαντικό. Γι' αυτό και σιωπώ». Χαμογέλασε όπως την πρώτη φορά, παραδέχτηκε ότι ήταν η καλύτερη δικαιολογία και πρόσθεσε: «Άλλωστε, αυτό δεν έχει καμιά σημασία». Σώπασε για λίγο, με κοίταξε, σηκώθηκε απότομα και μου πέταξε στα γρήγορα: «Αυτό που μ' ενδιαφέρει είστε εσείς». Δεν κατάλαβα καλά τι εννοούσε μ' αυτό και δεν απάντησα. «Υπάρχουν πράγματα», συνέχισε, «σχετικά με το διάβημά σας, που μου διαφεύγουν. Είμαι σίγουρος ότι θα με βοηθήσετε να τα κατανοήσω». Είπα ότι όλα ήταν πολύ απλά. Με πίεσε να του περιγράψω τι έκανα εκείνη τη

μέρα. Του περιέγραφα όλα όσα είχα ήδη διηγηθεί: για τον Ρεμόν, την παραλία, το μπάνιο, τον καβγά, πάλι την παραλία, τη μικρή πηγή, τον ήλιο και τους πέντε πυροβολισμούς. Μετά από κάθε φράση μου, έλεγε: «Ωραία, ωραία». Όταν έφτασα στο πτώμα καταγής, επιδοκίμασε και είπε: «Πολύ καλά». Εγώ είχα απηυδήσει πια να επαναλαμβάνω την ίδια ιστορία και μου φαινόταν ότι ποτέ μου δεν είχα μιλήσει τόσο πολύ.

Μετά από μια παύση, σηκώθηκε και μου είπε πως ήθελε να με βοηθήσει, πως η περίπτωσή μου τον ενδιέφερε και πως, με τη βοήθεια του Θεού, θα 'κανε κάτι για μένα. Προηγουμένως όμως ήθελε να μου θέσει ακόμα μερικές ερωτήσεις. Χωρίς περιστροφές, με ρώτησε αν αγαπούσα τη μαμά. Είπα: «Ναι, όπως όλος ο κόσμος», και ο γραμματέας, που μέχρι τότε χτυπούσε κανονικά στη γραφομηχανή του, θα πρέπει να χτύπησε ένα πλήκτρο λάθος, γιατί μπερδεύτηκε κι αναγκάστηκε να ξαναγυρίσει πίσω. Πάντα χωρίς φανερή λογική αιτία, ο ανακριτής με ρώτησε τότε αν είχα ρίξει τους πέντε πυροβολισμούς στη συνέχεια τον ένα μετά τον άλλο. Σκέφτηκα λίγο και διευκρίνισα ότι πρώτα πυροβόλησα μόνο μια φορά κι ότι ύστερα από μερικά δευτερόλεπτα ακολούθησαν οι υπόλοιποι τέσσερις πυροβολισμοί. «Γιατί περιμένατε ανάμεσα στον πρώτο και το δεύτερο πυροβολισμό;» είπε τότε. Γι' άλλη μια φορά, ήρθε στα μάτια μου η πυρωμένη παραλία κι ένωσα στο μέτωπό μου το κάψιμο του ήλιου. Τούτη τη φορά, όμως, δεν απάντησα. Σ' όλη τη διάρκεια της σιωπής που ακολούθησε, ο ανακριτής έδειχνε ταραγμένος. Κάθισε, ανακάτωσε τα μαλλιά του, ακούμπησε τους αγκώνες στο γραφείο του κι έσκυψε λίγο προς το μέρος μου με περίεργο ύφος: «Γιατί, γιατί πυροβόλησατε ένα πτώμα;» Ούτε σ' αυτό μπόρεσα να δώσω απάντηση. Ο ανακριτής χάιδεψε με τα χέρια

το μέτωπό του κι επανέλαβε την ερώτησή του με φωνή κάπως αλλοιωμένη: «Γιατί; Πρέπει να μου το πείτε. Γιατί;» Παρέμενα πάντα σιωπηλός.

Σηκώθηκε απότομα, προχώρησε με μεγάλα βήματα μέχρι την άκρη του γραφείου του κι άνοιξε κάποιο συρτάρι από ένα έπιπλο. Έβγαλε από μέσα έναν ασημένιο Εσταυρωμένο και με πλησίασε κραδαινοντάς τον. Με φωνή εντελώς αλλαγμένη, σχεδόν τρεμουλιαστή, φώναξε: «Τον γνωρίζετε αυτόν εδώ;» Είπα: «Ναι, φυσικά». Τότε, γρήγορα γρήγορα κι όλο πάθος, μου είπε ότι εκείνος πίστευε στο Θεό, ότι είχε την πεποίθηση πως κανένας άνθρωπος δεν ήταν τόσο ένοχος ώστε να μην τον συγχωρέσει ο Θεός, αλλά ότι για να πραγματοποιηθεί αυτό έπρεπε ο άνθρωπος, με τη μεταμέλειά του, να γίνει σαν παιδί που η ψυχή του είναι παρθένα κι έτοιμη να δεχτεί τα πάντα. Έγερνε ολόκληρος πάνω στο τραπέζι. Κουνούσε σπασμωδικά τον Εσταυρωμένο του σχεδόν από πάνω μου. Για να 'μαι ειλικρινής, δεν είχα παρακολουθήσει και πολύ καλά το συλλογισμό του, πρώτα πρώτα γιατί ζεσταινόμουν και μες στο γραφείο του υπήρχαν κάτι τροφαντές μύγες που κάθονταν πάνω στο πρόσωπό μου, αλλά κι επειδή με τρόμαζε λιγάκι. Αναγνώριζα, συνάμα, ότι φερόμουν γελοία, αφού στο κάτω κάτω της γραφής ο εγκληματίας ήμουν εγώ. Ωστόσο, εξακολούθησε να μιλάει. Κατάλαβα περίπου ότι, κατά τη γνώμη του, ένα μόνο σκοτεινό σημείο παρουσίαζε η ομολογία μου, το γεγονός ότι περίμενα πριν πυροβολήσω για δεύτερη φορά. Τα υπόλοιπα τα είχε καταλάβει, αυτό όμως ήταν αδύνατο να το συλλάβει ο νους του.

Πήγα να του πω ότι άδικα επέμενε: αυτό το τελευταίο σημείο δεν είχε και τόση σημασία. Μα με διέκοψε και μ' εξόρκισε για τελευταία φορά, όρθιος κι επιβλητικός, να του πω αν

πίστευα στο Θεό. Απάντησα όχι. Κάθισε κάτω αγανακτισμένος. Μου είπε ότι ήταν αδύνατο, ότι όλοι οι άνθρωποι πιστεύουν στο Θεό, ακόμα κι όσοι τον αποστρέφονται. Πίστευε σ' αυτό ακράδαντα και, αν άρχιζε κάποτε ν' αμφιβάλλει, η ζωή του δε θα 'χε πια κανένα νόημα. «Τι θέλετε», φώναξε, «να μην έχει η ζωή μου πια νόημα;» Αυτό, κατά τη γνώμη μου, δε μ' αφορούσε και του το είπα. Εκείνος όμως, από την άλλη πλευρά του τραπέζιού, έφερε κιόλας το Χριστό μπροστά στα μάτια μου και φώναζε σαν παραλογισμένος: «Εγώ είμαι Χριστιανός. Ζητώ από Εκείνον συγχώρεση για τα κρίματά σου. Πώς μπορείς να μην πιστεύεις ότι μαρτύρησε για σένα;» Πρόσεξα ότι μου μιλούσε στον ενικό, αλλά είχα πια απηυδιστεί. Η ζέστη όλο και φούντωνε. Όπως πάντα, όταν θέλω να ξεφορτωθώ κάποιον που μόλις και μετά βίας ακούω, έδειξα να τον επιδοκιμάζω. Προς μεγάλη μου έκπληξη, άρχισε να θριαμβολογεί: «Βλέπεις, βλέπεις», έλεγε. «Να λοιπόν που πιστεύεις και θα του ζητήσεις συγχώρεση, έτσι δεν είναι;» Γι' άλλη μια φορά, βέβαια, του απάντησα όχι. Σωριάστηκε στην πολυθρόνα του.

Έδειχνε κατάκοπος. Έμεινε για λίγο σιωπηλός, ενώ η γραφομηχανή, που δεν είχε σταματήσει να παρακολουθεί το διάλογο, συνέχιζε ακόμα να γράφει τις τελευταίες φράσεις. Ύστερα με κοίταξε προσεχτικά και κάπως λυπημένα. Ψιθύρισε: «Ποτέ μου δε συνάντησα ψυχή τόσο σκληρή σαν τη δική σας. Όλοι οι εγκληματίες που πέρασαν από μπροστά μου ξεσπούσαν πάντα σε κλάματα μπροστά σε τούτη την εικόνα του πόνου». Ετοιμαζόμουν ν' απαντήσω ότι γι' αυτό ακριβώς έκλαιγαν, γιατί ήταν εγκληματίες. Σκέφτηκα όμως ότι κι εγώ ήμουν σαν κι αυτούς. Μου ήταν αδύνατο να συμφιλωθώ μ' αυτή την ιδέα. Τότε ο ανακριτής σηκώθηκε, σαν να μου 'δινε

να καταλάβω ότι η ανάκριση είχε τελειώσει. Με ρώτησε μόνο, με το ίδιο κάπως κουρασμένο ύφος, αν είχα μετανιώσει για την πράξη μου. Συλλογίστηκα και είπα ότι αυτό που αισθανόμουν κυρίως δεν ήταν τόσο μια πραγματική μεταμέλεια όσο μια κάποια δυσφορία. Είχα την εντύπωση ότι δεν με κατάλαβε, αλλά τη μέρα εκείνη τα πράγματα δεν προχώρησαν περισσότερο.

Στη συνέχεια, είχα συχνές συναντήσεις με τον ανακριτή. Μόνο που κάθε φορά με συνόδευε ο δικηγόρος μου. Μου ζητούσαν απλώς να διασαφηνίσω ορισμένα σημεία από τις προηγούμενες καταθέσεις μου. Ή, πάλι, ο ανακριτής συζητούσε με το δικηγόρο μου τις λεπτομέρειες της κατηγορίας. Στην πραγματικότητα, όμως, εκείνες τις στιγμές αδιαφορούσαν εντελώς για μένα. Σιγά σιγά, πάντως, ο τόνος των ανακρίσεων άλλαξε. Θαρρείς κι ο ανακριτής δεν ενδιαφερόταν πια για την αφεντιά μου κι είχε κατά κάποιο τρόπο κλείσει στο αρχείο την υπόθεσή μου. Δε μου ξαναμίλησε για το Θεό και δεν τον ξανάδα ποτέ αναστατωμένο όπως εκείνη την πρώτη μέρα. Το αποτέλεσμα ήταν να γίνουν οι συνομιλίες μας πιο εγκάρδιες. Μερικές ερωτήσεις, λίγη συζήτηση με το δικηγόρο μου, και η ανάκριση τελείωνε. Η υπόθεσή μου ακολουθούσε την πορεία της, σύμφωνα με την έκφραση του ίδιου του ανακριτή. Μερικές φορές πάλι, όταν η συζήτηση αφορούσε γενικά θέματα, μ' άφηναν κι εμένα να παίρνω μέρος. Άρχιζα ν' ανακουφίζομαι. Εκείνες τις ώρες, κανείς δεν ήταν κακός μαζί μου. Όλα ήταν τόσο φυσικά, τόσο σωστά ρυθμισμένα και τόσο απλά παιγμένα που είχα τη γελοία εντύπωση ότι «αποτελούσα μέλος της οικογένειας». Κι έπειτα απ' τους έντεκα μήνες που κράτησε αυτή η ανάκριση, μπορώ να ομολογήσω ότι απορούσα κάπως με τον εαυτό μου γιατί ποτέ δε

χάρηκα κάτι τόσο πολύ όσο εκείνες τις σπάνιες στιγμές που ο ανακριτής με ξεπροβόδιζε μέχρι την πόρτα του γραφείου του, με χτυπούσε φιλικά στον ώμο και μου 'λεγε εγκάρδια: «Τελειώσαμε για σήμερα, κύριε Αντίχριστε». Και με παρέδιδε τότε στα χέρια των χωροφυλάκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΔΕ ΜΟΥ ΗΤΑΝ ΠΟΤΕ ευχάριστο να μιλώ. Όταν μπήκα στη φυλακή, μετά από μερικές μέρες κατάλαβα ότι δε θα μου άρεσε ν' αναφέρω αυτό το κομμάτι της ζωής μου.

Αργότερα, άρχισα να μη δίνω πια σημασία σε ό,τι μου προκαλούσε αποστροφή. Στην ουσία, τις πρώτες μέρες δεν ήμουν πραγματικά φυλακισμένος: περίμενα αόριστα κάποιο καινούριο γεγονός. Όλα άρχισαν μόνο μετά την πρώτη και μοναδική επίσκεψη της Μαρί. Απ' τη μέρα που έλαβα το γράμμα της (μου έλεγε ότι δεν της επέτρεπαν να ξανάρθει επειδή δεν ήταν γυναίκα μου), από κείνη τη μέρα ένιωσα ότι το κελί μου ήταν το σπίτι μου κι ότι η ζωή μου σταματούσε εκεί. Τη μέρα που με συλλάβανε, μ' έκλεισαν πρώτα σ' ένα δωμάτιο όπου βρίσκονταν ήδη αρκετοί κρατούμενοι, Άραβες οι περισσότεροι. Γέλασαν όταν με είδαν. Έπειτα με ρώτησαν τι είχα κάνει. Είπα ότι είχα σκοτώσει έναν Άραβα, κι απόμειναν σιωπηλοί. Λίγο αργότερα βράδιασε. Μου εξήγησαν πώς έπρεπε να τακτοποιήσω την ψάθα όπου θα πλάγιαζα. Τυλίγοντας τη μια της άκρη, μπορούσα να φτιάξω ένα μαξιλάρι. Όλη τη νύχτα, οι κοριοί έκαναν αγώνες δρόμου στο πρόσωπό μου. Ύστερα από μερικές μέρες με απομόνωσαν σ' ένα κελί όπου κοιμόμουν

πάνω σ' έναν ξύλινο πάγκο. Είχα ένα δοχείο για τις ανάγκες μου και μια σιδερένια λεκάνη. Η φυλακή ήταν στο πιο ψηλό σημείο της πόλης, κι από ένα παραθυράκι μπορούσα να βλέπω τη θάλασσα. Μια μέρα, τη στιγμή που είχα γαντζωθεί στα κάγκελα και είχα τεντώσει το πρόσωπό μου προς το φως, μπήκε ένας δεσμοφύλακας και μου είπε ότι είχα επίσκεψη. Σκέφτηκα ότι θα ήταν η Μαρί. Κι αυτή ήταν πράγματι.

Για να πάω στο εντευκτήριο, πέρασα ένα μακρύ διάδρομο, ύστερα μια σκάλα και τέλος άλλον ένα διάδρομο. Μπήκα σε μια πολύ ευρύχωρη αίθουσα που φωτιζόταν από μια φαρδιά τζαμαρία. Δυο μεγάλα κιγκλιδώματα τη διαιρούσαν σε τρία μέρη, κόβοντάς την κατά μήκος. Ανάμεσα στα δυο κιγκλιδώματα ήταν ένας χώρος κάπου οχτώ με δέκα μέτρα που χώριζε τους επισκέπτες από τους φυλακισμένους. Διέκρινα τη Μαρί απέναντί μου με το ριγέ φόρεμά της και το ηλιοκαμένο της πρόσωπο. Απ' τη μεριά μου υπήρχαν καμιά δεκαριά κρατούμενοι, Άραβες οι περισσότεροι. Η Μαρί ήταν περιτριγυρισμένη από Μαυριτανές και βρισκόταν ανάμεσα σε δυο επισκέπτριες, μια μικροκαμωμένη μαυροφόρα γριούλα με χείλη σφιγμένα, και μια χοντρή γυναίκα χωρίς μαντίλα στο κεφάλι που μιλούσε δυνατά κάνοντας χειρονομίες. Εξαιτίας της απόστασης ανάμεσα στα κιγκλιδώματα, οι επισκέπτες και οι φυλακισμένοι ήταν υποχρεωμένοι να μιλάνε δυνατά. Όταν μπήκα, ο θόρυβος απ' τις φωνές που αντηχούσαν πάνω στους ψηλούς γυμνούς τοίχους της αίθουσας, το σκληρό φως που κυλούσε απ' τον ουρανό στα τζάμια και χυνόταν στο χώρο, μου προκάλεσαν κάτι σαν σκοτοδίνη. Το κελί μου ήταν πιο ήσυχο και πιο σκοτεινό. Χρειάστηκε να περάσουν μερικά δευτερόλεπτα για να προσαρμοστώ. Παρ' όλα αυτά, μπόρεσα τελικά να διακρίνω καθαρά το κάθε πρόσωπο να διαγρά-

φεται μέσα στο έντονο φως της μέρας. Πρόσεξα ότι, στην άκρη του διαδρόμου ανάμεσα στα δυο κιγκλιδώματα, στεκόταν ένας φύλακας. Οι περισσότεροι Άραβες φυλακισμένοι, καθώς και οι οικογένειές τους, κάθονταν ανακούρκουδα κι αντικριστά. Δε φώναζαν. Παρ' όλη τη φασαρία, κατάφεραν να συνεννοούνται μιλώντας σιγανά. Το υπόκωφο μουρμουρητό τους, που ερχόταν από πολύ χαμηλά, ακουγόταν σαν ένα συνεχές μπάσο γουργούρισμα στις κουβέντες που διασταυρώνονταν πάνω απ' τα κεφάλια τους. Όλ' αυτά τα παρατήρησα πολύ γρήγορα, καθώς κατευθυνόμουν προς τη Μαρί. Κολλημένη κιάλας πάνω στα κάγκελα, ήταν ολόκληρη ένα χαμόγελο. Τη βρήκα πολύ όμορφη, μα δεν κατάφερα να της το πω.

«Λοιπόν;» μου είπε φωναχτά. «Λοιπόν, να 'μαι». «Είσαι καλά, έχεις ό,τι σου χρειάζεται;» «Ναι, όλα».

Μείναμε αμίλητοι και η Μαρί εξακολούθησε να χαμογελά. Η χοντρή γυναίκα ούρλιαζε στο διπλανό μου, τον άντρα της σίγουρα, έναν ψηλό ξανθό με ντόμπρο βλέμμα. Συνέχιζαν μια κουβέντα που είχαν αρχίσει νωρίτερα.

«Η Ζαν δε θέλησε να το πάρει», τσίριζε η γυναίκα. «Ναι, ναι», έλεγε ο άντρας. «Της είπα ότι θα το ξανάπαιρνες βγαίνοντας, αλλά εκείνη δε θέλησε να το πάρει».

Η Μαρί, πάλι, φώναξε ότι ο Ρεμόν μου 'στελνε χαιρετίσματα κι εγώ είπα: «Ευχαριστώ». Τη φωνή μου όμως τη σκέπασε ο διπλανός μου που ρώτησε για κάποιον «αν ήταν καλά». Η γυναίκα του γέλασε λέγοντας ότι «ήταν καλύτερα παρά ποτέ». Ο διπλανός μου από τ' αριστερά, ένας κοντούλης νεαρός με φίνα χέρια, δεν έλεγε τίποτα. Πρόσεξα ότι έστεκε απέναντι απ' τη γριούλα κι ότι κι οι δυο τους κοιτάζονταν έντονα. Όμως δεν πρόλαβα να τους παρατηρήσω περισσότερο, γιατί η Μαρί μου φώναξε πως έπρεπε να ελπίζω. Είπα:

«Ναι». Την κοιτάζα και συνάμα λαχταρούσα να σφίξω τον ώμο της πάνω απ' το φόρεμά της. Λαχταρούσα αυτό το λεπτό ύφασμα και δεν ήξερα σε τι άλλο θα έπρεπε να ελπίζω εκτός απ' αυτό. Μα το ίδιο, χωρίς αμφιβολία, ήθελε να πει και η Μαρί, γιατί εξακολουθούσε να χαμογελά. Δεν έβλεπα πια παρά τη λάμψη των δοντιών της και τις μικρές ρυτίδες των ματιών της. Φώναξε ξανά: «Θα βγεις και θα παντρευτούμε!» Απάντησα: «Το πιστεύεις;» μόνο και μόνο για να πω κάτι. Τότε εκείνη, πολύ βιαστικά και πάντα φωναχτά, είπε ότι ναι, ότι θα με αθώωναν κι ότι θα κάναμε κι άλλα μπάνια στη θάλασσα. Η άλλη γυναίκα, όμως, ούρλιαζε από δίπλα κι έλεγε ότι είχε αφήσει ένα καλάθι στο γραφείο της φυλακής. Απαριθμούσε ό,τι είχε βάλει μέσα. Ο άντρας της έπρεπε να το ελέγξει γιατί όλ' αυτά κόστιζαν ακριβά. Ο άλλος από δίπλα και η μητέρα του εξακολουθούσαν να κοιτάζονται. Το μουρμουρητό των Αράβων συνεχιζόταν. Το φως απ' έξω μου φάνηκε να πλημμυρίζει την τζαμαρία.

Αισθανόμουν κάπως άσχημα και θα προτιμούσα να φύγω. Ο θόρυβος μου έκανε κακό. Μα, από την άλλη, ήθελα να χαρώ λίγο ακόμα την παρουσία της Μαρί. Δεν ξέρω πόση ώρα πέρασε. Μου μίλησε για τη δουλειά της και χαμογελούσε ασταμάτητα. Τα μουρμουρητά, οι φωνές, οι κουβέντες διασταυρώνονταν. Η μοναδική νησίδα σιωπής βρισκόταν δίπλα μου, ο μικροκαμωμένος νεαρός κι η γριούλα που κοιτάζονταν. Σιγά σιγά, πήραν τους Άραβες. Όλοι σχεδόν σώπασαν μόλις βγήκε ο πρώτος. Η γριούλα πλησίασε στα κάγκελα και την ίδια στιγμή ένας φύλακας έκανε νόημα στο γιο της. Είπε «Γεια σου, μαμά» κι εκείνη πέρασε το χέρι της ανάμεσα σε δυο σίδερα για να του κάνει ένα δειλό νεύμα, αργό και παρατεταμένο.

Έφυγε, κι ένας άντρας που μπήκε με το καπέλο στο χέρι πήρε τη θέση της. Έφεραν ένα φυλακισμένο κι άρχισαν να μιλάνε ζωνερά, αλλά χαμηλόφωνα, επειδή στην αίθουσα είχε απλωθεί πάλι σιωπή. Ήρθαν να πάρουν τον κρατούμενο που ήταν στα δεξιά μου και η γυναίκα του είπε, δίχως να χαμηλώσει τον τόνο της φωνής της, σαν να μην το είχε πάρει είδηση ότι δεν ήταν πια απαραίτητο να φωνάζει: «Να φροντίζεις τον εαυτό σου και να προσέχεις». Ύστερα ήρθε η σειρά μου. Η Μαρί μου έστειλε ένα φιλί. Γύρισα πάλι να τη δω πριν βγω απ' την αίθουσα. Ήταν ακίνητη, με το πρόσωπο κολλημένο στα κάγκελα, με το ίδιο χαμόγελο, παρατραβηγμένο και συσπασμένο.

Λίγο αργότερα, μου έγραψε. Κι από κείνη τη στιγμή άρχισαν οι ιστορίες για τις οποίες δε μου άρεσε ποτέ να μιλώ. Πάντως καλό είναι να μην υπερβάλλουμε, και για μένα τα πράγματα ήταν πιο εύκολα απ' ό,τι για άλλους. Κι όμως, τον πρώτο καιρό της φυλάκισής μου, το πιο δύσκολο ήταν ότι σκεφτόμουν σαν ελεύθερος άνθρωπος. Μ' έπιανε, για παράδειγμα, η επιθυμία να βρεθώ σε μια παραλία και να κατηφορίσω στη θάλασσα. Όταν φανταζόμουν τον ήχο των πρώτων κυμάτων κάτω απ' τις πατούσες μου, το κορμί μου να μπαίνει στο νερό και την αίσθηση ελευθερίας που μου χάριζε, ένιωθα αμέσως πόσο στενοί ήταν οι τοίχοι της φυλακής μου. Αυτό όμως κράτησε μερικούς μήνες. Στη συνέχεια, είχα αποκλειστικά σκέψεις φυλακισμένου. Πρόσμενα τον καθημερινό περίπατο που έκανα στην αυλή ή την επίσκεψη του δικηγόρου μου. Με τον υπόλοιπο χρόνο μου τα κατάφερνα μια χαρά. Σκεφτόμουν έτσι συχνά ότι, αν με είχαν αναγκάσει να ζήσω στην κουφάλα ενός ξερού δέντρου, με μοναδική απασχόληση να κοιτάζω τον ουρανό ν' ανθίζει πάνω απ' το κεφάλι μου,

σιγά σιγά θα το συνήθιζα. Θα περίμενα πότε θα περνούσαν τα πουλιά ή πότε θα σμίγανε τα σύννεφα, όπως εδώ περιμένα τις περιέργες γραβάτες του δικηγόρου μου ή όπως, σ' έναν άλλο κόσμο, θ' ανυπομονούσα να 'ρθει το Σάββατο για να σφιχταγκαλιάσω το κορμί της Μαρί. Ε, λοιπόν, αν το καλοσκεφτόμουν, δε ζούσα στην κουφάλα ενός δέντρου. Υπήρχαν και πιο δυστυχησμένοι από μένα. Τούτη τη γνώμη άλλωστε είχε και η μαμά, που επαναλάμβανε συχνά ότι τελικά όλα είναι μια συνήθεια.

Εξάλλου, δεν μπορώ να πω ότι γενικά συνήθιζα να κάνω τέτοιου είδους σκέψεις. Οι πρώτοι μήνες ήταν σκληροί. Μα η προσπάθεια ακριβώς που χρειάστηκε να καταβάλω με βοήθησε να τους περάσω. Ήθελα γυναίκα, για παράδειγμα, αυτός ο πόθος με τυραννούσε. Ήταν κάτι φυσιολογικό, ήμουν νέος άνθρωπος. Ποτέ δε σκεφτόμουν συγκεκριμένα τη Μαρί. Μα σκεφτόμουν τόσο πολύ τη γυναίκα, τις γυναίκες, όλες εκείνες που είχα γνωρίσει, όλες τις περιστάσεις που είχαμε αγαπηθεί, ώστε το κελί μου γέμιζε απ' όλα τούτα τα πρόσωπα και πλημμύριζε απ' τις επιθυμίες μου. Από μια άποψη, αυτό ανέτρεπε την ισορροπία μου. Από την άλλη, όμως, με βοηθούσε να σκοτώνω την ώρα μου. Τελικά, κέρδισα τη συμπάθεια του αρχιφύλακα που, την ώρα του φαγητού, συνόδευε το σερβιτόρο. Εκείνος πρώτος μου άνοιξε κουβέντα για γυναίκες. Μου είπε ότι αυτό ήταν το πρώτο παράπονο όλων. Του απάντησα ότι ένιωθα κι εγώ το ίδιο με τους άλλους κι ότι έβρισκα αυτή τη μεταχείριση άδικη. «Μα», μου είπε, «γι' αυτό ακριβώς σας βάζουν στη φυλακή». «Τι πάει να πει “γι' αυτό”;». «Μα, για την ελευθερία, γι' αυτό πρόκειται. Σας στερούν την ελευθερία». Ποτέ μου δεν το 'χα σκεφτεί αυτό. Συμφώνησα μαζί του: «Πράγματι», του είπα, «αλλιώς ποια θα

΄ταν η τιμωρία;» «Ακριβώς, εσείς τουλάχιστον το καταλαβαίνετε. Οι άλλοι όχι. Τελικά, βρίσκουν λύση στην αυτοϊκανοποίηση». ΄Υστερα ο φύλακας έφυγε.

΄Ηταν επίσης και τα τσιγάρα. ΄Όταν μπήκα στη φυλακή, μου πήραν τη ζώνη μου, τα κορδόνια των παπουτσιών, τη γραβάτα κι ό,τι είχα μέσα στις τσέπες μου, ειδικά τα τσιγάρα. Μόλις βρέθηκα στο κελί, ζήτησα να μου τα επιστρέψουν. Μου είπαν ότι απαγορευόταν. Οι πρώτες μέρες ήταν οδυνηρές. ΄Ισως αυτό να με τσάκισε περισσότερο απ΄ όλα. Πιπίλιζα ξυλαράκια που έβγαζα απ΄ τη σανίδα του κρεβατιού μου. Ολημερίς κουβαλούσα μια μόνιμη ναυτία. Δεν καταλάβαινα γιατί μου στερούσαν κάτι που δεν πείραζε κανέναν. Αργότερα, κατάλαβα ότι ήταν κι αυτό μέρος της τιμωρίας. Τότε όμως είχα πια συνηθίσει να μην καπνίζω, οπότε δεν ήταν πλέον τιμωρία για μένα.

Πέρα απ΄ αυτές τις ενοχλητικές στέρησεις, δεν ήμουν και ιδιαίτερα δυστυχής. ΄Όλο το πρόβλημα, το ξανατονίζω, ήταν πώς να σκοτώνω την ώρα μου. Κατόρθωσα να μη νιώθω πια πλήξη, από τη στιγμή που κατέφυγα στις αναμνήσεις μου. Σκεφτόμουν μερικές φορές το δωμάτιό μου, και με τη φαντασία μου πηγαινοερχόμουν απ΄ τη μια γωνιά στην άλλη, καταγράφοντας στο μυαλό μου ό,τι συναντούσα στο διάβα μου. Στην αρχή, αυτό γινόταν γρήγορα. Μα κάθε φορά που ξανάρχιζα, διαρκούσε όλο και περισσότερο. Γιατί θυμόμουν το κάθε έπιπλο, το κάθε αντικείμενο πάνω σ΄ αυτά, και για το κάθε αντικείμενο όλες τις λεπτομέρειες, ένα κόλλημα, ένα ράγισμα ή μια σπασμένη άκρη, το χρώμα τους ή την υφή τους. Συνάμα, προσπαθούσα να μη χάσω τον ειρμό της απογραφής μου, να κάνω μια πλήρη απαρίθμηση. ΄Ετσι, μέσα σε λίγες βδομάδες, μπορούσα να περνώ ώρες ολόκληρες, δίχως να

κάνω τίποτ' άλλο από το να καταγράψω ό,τι βρισκόταν στην κάμαρά μου. Κι όσο περισσότερο σκεφτόμουν, τόσο πιο πολλά πράγματα παραμελημένα και λησμονημένα ανέσυρα απ' τη μνήμη μου. Τότε συνειδητοποίησα πως έφτανε για έναν άνθρωπο μία και μοναδική μέρα ζωής για να μπορέσει χωρίς δυσκολία να ζήσει εκατό χρόνια στη φυλακή. Θα είχε αρκετές αναμνήσεις για να μη νιώθει ανία. Από μια άποψη, αυτό ήταν πλεονέκτημα.

Ήταν ακόμα και το θέμα του ύπνου. Στην αρχή, κοιμόμουν άσχημα τη νύχτα και καθόλου τη μέρα. Σιγά σιγά, ο ύπνος μου τη νύχτα καλυτέρευε και κατάφερα να κοιμάμαι και τη μέρα. Μπορώ να πω ότι, τους τελευταίους μήνες, κοιμόμουν κάπου δεκάξι με δεκαοχτώ ώρες το εικοσιτετράωρο. Μου 'μεναν το λοιπόν έξι ώρες, που τις σκότωνα με τα γεύματα, τις φυσικές μου ανάγκες, τις αναμνήσεις μου και την ιστορία του Τσεχοσλοβάκου.

Ανάμεσα στο αχυρένιο στρώμα μου και τη σανίδα του κρεβατιού είχα ανακαλύψει ένα απόκομμα παλιάς εφημερίδας, κολλημένο σχεδόν στη στόφα, κιτρινωμένο και διάφανο. Αναφερόταν σ' ένα περιστατικό που η αρχή του έλειπε, μα που θα πρέπει να είχε διαδραματιστεί στην Τσεχοσλοβακία. Ένας άνθρωπος είχε φύγει από ένα τσέχικο χωριό για να κάνει την τύχη του. Μετά από είκοσι πέντε χρόνια ξαναγύρισε πλούσιος, με γυναίκα και παιδί. Η μάνα και η αδελφή του είχαν ένα ξενοδοχείο στο πατρικό του χωριό. Για να τους κάνει έκπληξη, άφησε τη γυναίκα και το παιδί του σ' ένα άλλο ξενοδοχείο, κι αυτός πήγε στις μητέρας του που δεν τον αναγνώρισε. Για αστείο, του 'ρθε η ιδέα να πιάσει εκεί ένα δωμάτιο. Έδειξε τα χρήματά του. Τη νύχτα, η μάνα κι η αδελφή του τον δολοφόνησαν μ' ένα σφυρί για να τον ληστέψουν και

πέταξαν το πτώμα του στο ποτάμι. Το πρωί εμφανίστηκε η γυναίκα του και τυχαία αποκάλυψε την ταυτότητα του ταξιδιώτη. Η μάνα κρεμάστηκε. Η αδελφή ρίχτηκε σ' ένα πηγάδι. Θα πρέπει να διάβασα τούτη την ιστορία χιλιάδες φορές. Απ' τη μια ήταν απίθανη. Απ' την άλλη πολύ πιθανή. Όπως κι αν είχε το πράγμα, είχα τη γνώμη πως ο ταξιδιώτης τα 'θελε και τα 'παθε κι ότι ποτέ δεν πρέπει να κάνεις τέτοιου είδους αστεία.*

Έτσι, με τις ώρες του ύπνου, τις αναμνήσεις, την ανάγνωση αυτής της ιστορίας και την εναλλαγή της μέρας και της νύχτας, πέρασε ο καιρός. Είχα διαβάσει κάποτε ότι στη φυλακή τελικά χάνεις την αίσθηση του χρόνου. Όμως αυτό δεν είχε και τόση σημασία για μένα. Δεν είχα διαπιστώσει πόσο οι μέρες μπορούσαν να 'ναι μεγάλες και συνάμα μικρές. Μεγάλες για να τις ζεις, σίγουρα, όμως τόσο παρατραβηγμένες που στο τέλος δεν ξέρεις πού τελειώνει η μια και πού αρχίζει η άλλη. Στη φυλακή, έχαναν τ' όνομά τους. Οι λέξεις «χθες» ή «αύριο» ήταν οι μοναδικές που εξακολουθούσαν να 'χουν κάποιο νόημα για μένα.

Όταν μια μέρα ο φύλακας μου είπε ότι ήμουν μέσα πέντε μήνες, το πίστεψα μα δεν το συνειδητοποίησα. Για μένα, η ίδια μέρα κυλούσε μες στο κελί μου αδιάκοπα, κι έκανα συνεχώς την ίδια δουλειά. Έτσι, μόλις έφυγε ο φύλακας, κοιτάχτηκα στη σιδερένια καραβάνα μου. Μου φάνηκε ότι το είδωλό μου έμενε σοβαρό ακόμα κι όταν προσπαθούσα να του

* Ο Αλμπέρ Καμύ διασκεύασε αυτή την ιστορία στο θεατρικό έργο του *Η παρεξήγηση*. Η πρώτη παράσταση δόθηκε το 1944 στο θέατρο ντε Ματυρέν στο Παρίσι, σε σκηνοθεσία Μαρσέλ Εράντ, με τη Μαρία Καζαρές στο ρόλο της Μάρθας, της αδελφής. (Σ.τ.Μ.)

χαμογελάσω. Κούνησα την καρβάνα πέρα δώθε μπροστά στο πρόσωπό μου. Χαμογέλασα, κι εκείνο εξακολουθούσε να έχει το ίδιο σοβαρό και θλιμμένο ύφος. Η μέρα ξεψυχούσε και ήταν η ώρα που γι' αυτή δε θέλω να μιλώ, η ώρα δίχως όνομα, όπου οι βραδινοί θόρυβοι ανέβαιναν απ' όλα τα πατώματα της φυλακής με συνοδεία σιωπής. Πλησίασα στο φεγγίτη, κι εκεί, στο στερνό φως της μέρας, περιεργάστηκα γι' άλλη μια φορά το είδωλό μου. Συνέχιζε να είναι σοβαρό, κι άλλωστε τι το περίεργο, αφού εκείνη τη στιγμή ήμουν κι εγώ σοβαρός; Ταυτόχρονα όμως, και για πρώτη φορά μετά από μήνες, άκουσα ευδιάκριτα τον ήχο της φωνής μου. Την αναγνώρισα γιατί ήταν η ίδια που αντηχούσε εδώ και πολλές κιόλας μέρες στ' αυτιά μου και συνειδητοποίησα ότι όλον αυτό τον καιρό μονολογούσα. Θυμήθηκα τότε τι έλεγε η νοσοκόμα στην κηδεία της μαμάς. Όχι, δεν υπήρχε διέξοδος, και κανένας δεν μπορεί να διανοηθεί τι σημαίνει το βράδυ στη φυλακή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΙ

ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΠΩ ΟΤΙ, ΚΑΤΑ ΒΑΘΟΣ, ΤΟ ΕΝΑ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΔΙΑΔΕ-
χτηκε πολύ γρήγορα το άλλο. Ήξερα ότι με τις πρώ-
τες ζέστες κάτι καινούριο έμελλε να μου συμβεί. Η δι-
κασμός της υπόθεσής μου είχε οριστεί για την τελευταία σύ-
νοδο του κακουργιοδικείου που θα έληγε στα τέλη Ιουνίου.
Η ακροαματική διαδικασία άρχισε ενώ έξω είχε λιακάδα. Ο
δικηγόρος μου με είχε διαβεβαιώσει ότι δε θα κρατούσε πά-
νω από δυο τρεις μέρες. «Άλλωστε», είχε προσθέσει, «το δι-
καστήριο θα επισπεύσει τη διεξαγωγή της δίκης, επειδή η υ-
πόθεσή σας δεν είναι η πιο σημαντική σ' αυτή τη σύνοδο.
Αμέσως μετά από σας έχουν μια πατροκτονία».

Στις επτάμισι το πρωί ήρθαν να με πάρουν και η κλούβα
με οδήγησε στο δικαστικό μέγαρο. Δυο χωροφύλακες μ' έβα-
λαν σ' ένα δωματιάκι που μύριζε υγρασία. Περιμέναμε καθι-
σμένοι κοντά σε μια πόρτα πίσω από την οποία ακούγονταν
φωνές, ονόματα, θόρυβοι από καρέκλες κι ένα τέτοιο παν-
δαιμόνιο που μου θύμιζε εκείνες τις γιορτές στη γειτονιά ό-
που, μετά τη συναυλία, τακτοποιούν την αίθουσα για να μπο-
ρέσουν να χορέψουν. Οι χωροφύλακες μου είπαν ότι έπρεπε
να περιμένουμε τα μέλη του δικαστηρίου, κι ένας τους μου
πρόσφερε τσιγάρο που το αρνήθηκα. Λίγο αργότερα με ρώ-

τησε «αν είχα τρακ». Αποκρίθηκα πως όχι. Κι επιπλέον, θα 'λεγα, μ' ενδιέφερε να παρακολουθήσω μια δίκη. Ποτέ στη ζωή μου δε μου είχε δοθεί μια τέτοια ευκαιρία. «Ναι», παραδέχτηκα ο δεύτερος χωροφύλακας, «στο τέλος όμως καταντά κουραστικό».

Μετά από λίγο, ένα μικρό κουδούνισμα αντήχησε στο δωμάτιο. Τότε μου έβγαλαν τις χειροπέδες. Άνοιξαν την πόρτα και με οδήγησαν στο εδώλιο του κατηγορουμένου. Η αίθουσα ήταν κατάμεστη από κόσμο. Παρά τα κατεβασμένα στόρια, ο ήλιος τρύπωνε από πολλές μεριές κι η ατμόσφαιρα ήταν κιόλας αποπνικτική. Τα παράθυρα ήταν κλειστά. Κάθισα ανάμεσα στους δυο χωροφύλακες. Εκείνη τη στιγμή διέκρινα μπροστά μου μια σειρά από πρόσωπα. Όλα με κοίταζαν, κατάλαβα ότι ήταν οι ένορκοι. Δεν μπορώ όμως να πω σε τι ξεχώριζε ο ένας απ' τον άλλον. Η εντύπωση που μου δημιουργήθηκε ήταν ότι βρισκόμουν μπροστά στο κάθισμα ενός τραμ, κι όλοι εκείνοι οι ανώνυμοι επιβάτες παραμόνευαν το νεοφερμένο μήπως κι ανακαλύψουν κάτι το γελοίο πάνω του. Ξέρω πολύ καλά ότι η ιδέα μου ήταν ανόητη, αφού εδώ δεν ερευνούσαν για το γελοίο αλλά για το έγκλημα. Η διαφορά πάντως δεν είναι μεγάλη, και σε τελευταία ανάλυση αυτή ήταν η σκέψη που μου πέρασε απ' το μυαλό.

Ήμουν και λίγο ζαλισμένος απ' όλο εκείνο το πλήθος μέσα σ' αυτό τον κλειστό χώρο. Κοίταξα πάλι το ακροατήριο και δεν ξεχώρισα κανένα πρόσωπο. Νομίζω πως στην αρχή δεν είχα συνειδητοποιήσει ότι όλος αυτός ο κόσμος είχε στριμωχτεί εδώ μέσα για να με δει. Συνήθως, οι άνθρωποι δεν ασχολούνται με το άτομό μου. Μου χρειάστηκε προσπάθεια για να καταλάβω πως εγώ ήμουν η αιτία όλης αυτής της αναστάτωσης. Είπα στο χωροφύλακα: «Τι κόσμος!» Μου απο-

κρίθηκε ότι ήταν εξαιτίας των εφημερίδων και μου 'δειξε μια ομάδα ανθρώπων που έστεκε κοντά σ' ένα τραπέζι, κάτω απ' τα έδρανα των ενόρκων. Μου είπε: «Να τοι». Ρώτησα: «Ποιοι;» κι αυτός συνέχισε: «Αυτοί απ' τις εφημερίδες». Γνώριζε ένα δημοσιογράφο κι εκείνος τον είδε τότε ακριβώς και κατευθύνθηκε προς το μέρος μας. Ήταν ένας άντρας ήδη ηλικιωμένος, συμπαθητικός, με πρόσωπο που μόρφαζε ελαφρά. Έσφιξε το χέρι του χωροφύλακα με μεγάλη εγκαρδιότητα. Πρόσεξα τότε ότι όλοι ετούτοι οι άνθρωποι συναντιούνταν, φώναζαν ο ένας τον άλλον και κουβέντιαζαν, θαρρείς και βρίσκονταν σε μια λέσχη όπου όλοι είναι πανευτυχείς που ξαναβγαίνουν με άτομα του κύκλου τους. Κι έτσι μπόρεσα να εξηγήσω την παράξενη εντύπωση που είχα σχηματίσει, ότι δηλαδή σαν να περίσσευα εκεί μέσα, σαν να ήμουν παρείσακτος. Κι όμως, ο δημοσιογράφος μού απηύθυνε χαμογελώντας το λόγο. Μου είπε ότι ήλπιζε πως όλα θα πήγαιναν καλά. Τον ευχαρίστησα κι εκείνος πρόσθεσε: «Ξέρετε, τη μεγαλοποιήσαμε κάπως την υπόθεσή σας. Το καλοκαίρι είναι νεκρή εποχή για τις εφημερίδες. Και οι μόνες υποθέσεις που παρουσιάζουν κάποιο ενδιαφέρον ήταν η δική σας και του πατροκτόνου». Μου έδειξε, στη συνέχεια, στην παρέα που μόλις είχε αφήσει, έναν κοντό ανθρωπάκο με πελώρια γυαλιά με μαύρο σκελετό που έμοιαζε με καλοθρεμμένη νυφίτσα. Μου είπε ότι ήταν ο ειδικός απεσταλμένος μιας παρισινής εφημερίδας: «Άλλωστε δεν ήρθε για σας. Αλλά επειδή του έχουν αναθέσει να παρακολουθήσει τη δίκη του πατροκτόνου, του ζήτησαν να καλύψει συγχρόνως και τη δική σας υπόθεση». Γι' άλλη μια φορά, λίγο έλειψε να τον ευχαριστήσω. Μα σκέφτηκα ότι θα 'ταν γελοίο. Μου έγνεψε φιλικά με το χέρι και μας άφησε. Περιμέναμε ακόμα μερικά λεπτά.

Ο δικηγόρος μου ήρθε με τήβεννο, περιστοιχισμένος από πολλούς άλλους συναδέλφους του. Αντάλλαξε χειραψίες με τους δημοσιογράφους. Αστειεύτηκαν, γέλασαν κι έμοιαζαν εντελώς άνετοι, μέχρι τη στιγμή που ακούστηκε το κουδούνι στην αίθουσα του δικαστηρίου. Όλοι επέστρεψαν στις θέσεις τους. Ο δικηγόρος μου με πλησίασε, μου 'σφιξε το χέρι και με συμβούλεψε ν' απαντώ σύντομα στις ερωτήσεις που θα μου έκαναν, να μην παίρνω πρωτοβουλίες και για τα υπόλοιπα να επαναπαύομαι σ' εκείνον.

Στ' αριστερά μου, άκουσα το θόρυβο μιας καρέκλας που τράβηξαν προς τα πίσω και είδα έναν ψηλόλιγνο άντρα, ντυμένο στα κόκκινα, με μονόκλ, να κάθεται διπλώνοντας προσεκτικά την τήβεννό του. Ήταν ο εισαγγελέας. Ένας κλητήρας ανήγγειλε την είσοδο των δικαστών. Την ίδια στιγμή, δυο μεγάλοι ανεμιστήρες άρχισαν να βουίζουν. Τρεις δικαστές, δύο με μαύρα κι ο τρίτος με κόκκινα, μπήκαν κρατώντας φακέλους και προχώρησαν πολύ βιαστικά προς την έδρα που δέσποζε στην αίθουσα. Ο άντρας με την κόκκινη τήβεννο κάθισε στη μεσαία πολυθρόνα, ακούμπησε την τόκα του μπροστά του, σκούπισε το μικρό φαλακρό κρανίο του μ' ένα μαντίλι και δήλωσε πως άρχιζε η συνεδρίαση.

Οι δημοσιογράφοι κρατούσαν κιάλας στο χέρι τα στυλό τους. Είχαν όλοι τους το ίδιο αδιάφορο και κάπως ειρωνικό ύφος. Ένας απ' αυτούς, ωστόσο, πολύ πιο νέος, με γκριζοφανελένιο κοστούμι και μπλε γραβάτα, είχε αφήσει το στυλό μπροστά του και με κοίταζε. Στο κάπως ασύμμετρο πρόσωπό του διέκρινα μόνο τα δυο του μάτια, πολύ φωτεινά, που με περιεργάζονταν προσεκτικά, δίχως να εκφράζουν τίποτα το συγκεκριμένο. Και είχα την παράξενη εντύπωση πως με κοίταζε ο ίδιος μου ο εαυτός. Ίσως γι' αυτό, και ίσως επειδή

δεν ήμουν συνηθισμένος σε ό,τι διαδραματιζόταν εδώ μέσα, δεν πολυκατάλαβα όλ' αυτά που συνέβησαν στη συνέχεια, την κλήρωση των ενόρκων, τις ερωτήσεις που υπέβαλλε ο πρόεδρος στο δικηγόρο, στον εισαγγελέα και στους ενόρκους (τα κεφάλια τους, κάθε φορά, στρέφονταν ταυτόχρονα προς τους δικαστές), τη γρήγορη ανάγνωση του κατηγορητηρίου, όπου αναγνώριζα ονόματα τόπων και προσώπων, και νέες ερωτήσεις στο δικηγόρο μου.

Ο πρόεδρος όμως είπε ότι θα καλούσε τους μάρτυρες. Ο κλητήρας διάβασε ονόματα που κίνησαν την προσοχή μου. Μέσα απ' το άμορφο πλήθος, είδα να σηκώνονται ένας ένας για να εξαφανιστούν αμέσως από μια πλαϊνή πόρτα, το διευθυντή και το θυρωρό του γηροκομείου, το γερο-Τομά Περέζ, τον Ρεμόν, τον Μασόν, τον Σαλαμάνο και τη Μαρί. Εκείνη μου έγνεψε ανήσυχη. Εξακολουθούσα ν' απορώ που δεν τους είχα προσέξει νωρίτερα, όταν, στο άκουσμα του ονόματός του που ήταν και το τελευταίο, σηκώθηκε ο Σελέστ. Αναγνώρισα δίπλα του τη μικρόσωμη γυναίκα του εστιατορίου, με τη ζακέτα και το σίγουρο κι αποφασιστικό ύφος της. Με κοίταζε έντονα. Μα δεν πρόφτασα να σκεφτώ, γιατί ο πρόεδρος πήρε το λόγο. Είπε ότι τώρα θ' άρχιζε το κύριο μέρος της διαδικασίας κι ότι έκρινε περιττό να συστήσει στο ακροατήριο να τηρεί ησυχία. Κατά τα λεγόμενά του, ήταν εκεί για να διευθύνει με αμεροληψία την εκδίκαση μιας υπόθεσης που όφειλε να εξετάσει με αντικειμενικότητα. Η ετυμηγορία των ενόρκων θα διατυπωνόταν με πνεύμα δικαιοσύνης και, οπωσδήποτε, στο παραμικρό επεισόδιο θα διέταζε να εκκενωθεί η αίθουσα.

Η ζέστη φούντωνε κι έβλεπα τον κόσμο ν' αερίζεται με εφημερίδες. Ακουγόταν έτσι ένας συνεχής χαμηλός θόρυβος

από τσαλακωμένο χαρτί. Ο πρόεδρος έκανε νόημα στον κλητήρα κι εκείνος έφερε τρεις ψάθινες βεντάλιες για τους δικαστές που τις χρησιμοποίησαν αμέσως.

Ευθύς άρχισε η εξέτασή μου. Ο πρόεδρος μου υπέβαλε ερωτήσεις ήρεμα και, θα 'λεγα μάλιστα, κάπως εγκάρδια. Μ' έβαλαν πάλι ν' αναφέρω τα ατομικά μου στοιχεία και, παρά τη δυσφορία μου, σκέφτηκα ότι, κατά βάθος, επρόκειτο για κάτι το φυσιολογικό, επειδή θα παραήταν φοβερό να δικάσουν έναν άνθρωπο στη θέση κάποιου άλλου. Ύστερα ο πρόεδρος απαρίθμησε γι' άλλη μια φορά όσα είχα διαπράξει, και σε κάθε τρεις φράσεις απευθυνόταν σ' εμένα και με ρωτούσε: «Συμφωνείτε;» Κάθε φορά απαντούσα: «Μάλιστα, κύριε πρόεδρε», όπως μου είχε υποδείξει ο δικηγόρος μου. Αυτό κράτησε αρκετά, επειδή ο πρόεδρος εξιστορούσε μ' ένα σωρό λεπτομέρειες τα γεγονότα. Όλη αυτή την ώρα, οι δημοσιογράφοι κρατούσαν σημειώσεις. Αισθανόμουν τα βλέμματα που μου έριχνε ο πιο νέος από κείνους καθώς και η μικρόσωμη κυρία με κινήσεις αυτομάτου. Οι «επιβάτες του τραμ» ήταν όλοι τους στραμμένοι προς τον πρόεδρο. Εκείνος έβηξε, ξεφύλλισε το φάκελο που είχε μπροστά του και γύρισε προς εμένα κάνοντας αέρα με τη βεντάλια του.

Μου είπε ότι τώρα έπρεπε να μου κάνει ερωτήσεις φαινομενικά άσχετες με την υπόθεσή μου, μα που ίσως την αφορούσαν άμεσα. Κατάλαβα ότι θα μιλούσε πάλι για τη μαμά κι αμέσως αισθάνθηκα πόσο μ' ενοχλούσε αυτό. Με ρώτησε γιατί είχα βάλει τη μαμά στο γηροκομείο. Απάντησα ότι το έκανα επειδή δεν είχα αρκετά χρήματα για να προσλάβω κάποιον να την προσέχει και να την περιποιείται. Με ρώτησε αν αυτό μου στοίχιζε προσωπικά κι αποκριθήκα ότι ούτε η μαμά ούτε εγώ περιμέναμε πια τίποτα ο ένας απ' τον άλλον, ού-

τε κι από κανέναν άλλωστε, κι ότι είχαμε συνηθίσει και οι δυο στην καινούρια μας ζωή. Τότε ο πρόεδρος είπε ότι δε θα επέμενε περισσότερο πάνω σ' αυτό το σημείο και ρώτησε τον εισαγγελέα αν ήθελε να μου υποβάλει καμιά άλλη ερώτηση.

Εκείνος μου μισογύριζε την πλάτη και, χωρίς να με κοιτάζει, δήλωσε ότι, με την άδεια του προέδρου, θα ήθελε να μάθει αν είχα ξαναγυρίσει στην πηγή μόνος με την πρόθεση να σκοτώσω τον Άραβα. «Όχι», είπα. «Τότε γιατί ο κατηγορούμενος ήταν οπλισμένος και για ποιο λόγο επέστρεψε σ' εκείνο ακριβώς το μέρος;» Είπα ότι ήταν τυχαίο. Κι ο εισαγγελέας, με τόνο μοχθηρό, σχολίασε: «Για την ώρα, αυτό μου αρκεί». Αμέσως μετά, όλα έγιναν κάπως συγκεχυμένα, τουλάχιστον για μένα. Ύστερα όμως από μερικά μυστικοσυμβούλια, ο πρόεδρος ανήγγειλε τη διακοπή της δίκης και εν συνεχεία, το απόγευμα, την εξέταση των μαρτύρων.

Δεν πρόλαβα να σκεφτώ. Με πήραν, μ' ανέβασαν στην κλούβα και με οδήγησαν στη φυλακή, όπου έφαγα. Πολύ γρήγορα, εκεί που είχα αρχίσει να νιώθω κούραση, ήρθαν πάλι να με πάρουν. Όλα ξανάρχισαν και βρέθηκα μέσα στην ίδια αίθουσα, μπροστά στα ίδια πρόσωπα. Μόνο που η ζέστη είχε δυναμώσει και, ως εκ θαύματος, όλοι οι ένορκοι, ο εισαγγελέας, ο δικηγόρος μου και μερικοί δημοσιογράφοι ήταν κι εκείνοι εφοδιασμένοι με ψάθινες βεντάλιες. Ο νεαρός δημοσιογράφος και η μικρόσωμη κυρία ήταν πάντα εκεί. Μα δεν έκαναν αέρα και συνέχιζαν να με κοιτούν αμίλητοι.

Σκούπισα τον ιδρώτα που έτρεχε στο πρόσωπό μου κι άρχισα πάλι να συνειδητοποιώ το χώρο και την κατάστασή μου μόνο όταν άκουσα να καλούν το διευθυντή του γηροκομείου. Τον ρώτησαν αν η μαμά έκανε παράπονα για μένα κι εκείνος απάντησε καταφατικά, αλλά διευκρίνισε ότι όλοι οι τρόφιμοι

είχαν λίγο πολύ τη μανία να παραπονιούνται για τους δικούς τους. Ο πρόεδρος του ζήτησε να διασαφηνίσει αν με κατηγορούσε επειδή την είχα βάλει στο γηροκομείο κι ο διευθυντής είπε πάλι ναι. Αλλά αυτή τη φορά δεν πρόσθεσε τίποτε άλλο. Σε μια άλλη ερώτηση αποκρίθηκε ότι τον είχε ξαφνιαστεί η ηρεμία μου τη μέρα της κηδείας. Τον ρώτησαν τι εννοούσε όταν έλεγε ηρεμία. Ο διευθυντής κοίταξε τότε τις μύτες των παπουτσιών του και είπε ότι δε θέλησα να δω τη μαμά, δεν είχα κλάψει ούτε μια φορά κι ότι είχα φύγει αμέσως μετά την κηδεία χωρίς να σταθώ καν δίπλα στον τάφο της με κατάνυξη. Και κάτι άλλο ακόμα του προξένησε κατάπληξη: ένας υπάλληλος του γραφείου τελετών τού είχε πει ότι αγνοούσα την ηλικία της μαμάς. Για μια στιγμή έγινε σιωπή κι ο πρόεδρος τον ρώτησε αν ήταν βέβαιος ότι μιλούσε για μένα. Καθώς ο διευθυντής δεν καταλάβαινε την ερώτηση, του είπε: «Έτσι ορίζει ο νόμος». Μετά ο πρόεδρος ρώτησε το δημόσιο κατήγορο αν είχε να υποβάλει καμιά ερώτηση στο μάρτυρα, κι ο εισαγγελέας φώναξε: «Α, όχι! Αρκούν αυτά», με τόσο βροντερή φωνή κι ένα τέτοιο θριαμβευτικό βλέμμα προς το μέρος μου που, για πρώτη φορά, μετά από πολλά χρόνια, ένιωσα την ανόητη επιθυμία να βάλω τα κλάματα επειδή αισθάνθηκα πόσο με απεχθάνονταν όλοι εκείνοι οι άνθρωποι.

Αφού ρώτησε τους ενόρκους και το δικηγόρο μου αν ήθελαν να θέσουν ερωτήσεις, ο πρόεδρος ζήτησε ν' ακούσει το θυρωρό. Μ' εκείνον, όπως και μ' όλους τους άλλους, επαναλήφθηκε το ίδιο τροπάρι. Μόλις προσήλθε, ο θυρωρός με κοίταξε κι έστρεψε το βλέμμα του αλλού. Απάντησε στις ερωτήσεις που του έκαναν. Είπε ότι δε θέλησα να δω τη μαμά, ότι είχα καπνίσει, ότι είχα κοιμηθεί κι ότι είχα πει καφέ με γάλα. Ένιωσα τότε ότι κάτι είχε αναστατώσει όλο το ακροατήριο

και, για πρώτη φορά, κατάλαβα πως ήμουν ένοχος. Έβαλαν το θυρωρό να επαναλάβει την ιστορία για τον καφέ με το γάλα και την άλλη για το τσιγάρο. Ο δημόσιος κατήγορος με κοίταξε και τα μάτια του έλαμψαν ειρωνικά. Εκείνη τη στιγμή, ο δικηγόρος μου ρώτησε το θυρωρό αν είχε καπνίσει κι εκείνος μαζί μου. Ο εισαγγελέας όμως διαμαρτυρήθηκε έντονα γι' αυτή την ερώτηση: «Ποιος είναι ο εγκληματίας εδώ και τι είδους μέθοδος είναι αυτή, να κηλιδώνονται οι μάρτυρες κατηγορίας ώστε να μειώνεται η σημασία των καταθέσεών τους, που ωστόσο δεν παύουν να είναι συντριπτικές!» Παρ' όλα αυτά, ο πρόεδρος ζήτησε απ' το θυρωρό ν' απαντήσει στην ερώτηση. Ο γέρος είπε με ύφος αμήχανο: «Ξέρω καλά ό-τι έσφαλα. Όμως δεν τόλμησα ν' αρνηθώ το τσιγάρο που μου πρόσφερε ο κύριος». Τέλος, με ρώτησαν αν είχα τίποτα να προσθέσω. «Όχι», απάντησα, «μόνο ότι ο μάρτυρας έχει δίκιο. Είναι αλήθεια ότι εγώ του πρόσφερα τσιγάρο». Τότε ο θυρωρός με κοίταξε με κατάπληξη και με μια κάποια ευγνωμοσύνη. Δίστασε, ύστερα είπε ότι αυτός μου είχε προσφέρει τον καφέ με γάλα. Ο δικηγόρος μου θριαμβολόγησε δηλώνοντας ότι οι ένορκοι θα το λάβαιναν υπόψη τους. Όμως ο εισαγγελέας βροντοφώναξε πάνω απ' τα κεφάλια μας: «Μάλιστα, οι κύριοι ένορκοι θα το λάβουν υπόψη τους. Και θ' αποφανθούν ότι ένας ξένος μπορούσε κάλλιστα να προτείνει καφέ, μα ένας γιος όφειλε να τον αρνηθεί μπροστά στη σορό εκείνης που τον έφερε στον κόσμο». Ο θυρωρός επέστρεψε στη θέση του.

Όταν ήρθε η σειρά του Τομά Περέζ, χρειάστηκε να τον βοηθήσει ένας κλητήρας για να φτάσει ως την έδρα. Ο Περέζ είπε ότι γνώριζε κυρίως τη μητέρα μου κι ότι εμένα με είχε δει μόνο μια φορά, τη μέρα της κηδείας. Τον ρώτησαν τι εί-

χα κάνει εκείνη την ημέρα κι ο γέροντας απάντησε: «Όπως καταλαβαίνετε, εμένα ο πόνος μου ήταν πολύ μεγάλος. Κι έτσι δεν είδα τίποτα. Ο πόνος μ' εμπόδιζε να δω τι γινόταν. Γιατί για μένα ήταν τεράστιος ο πόνος. Λιποθύμησα κιόλας. Έτσι δεν μπόρεσα να δω τον κύριο». Ο δημόσιος κατήγορος τον ρώτησε αν τουλάχιστον με είχε δει να κλαίω. Ο Περέξ αποκρίθηκε πως όχι. Τότε ο εισαγγελέας είπε με τη σειρά του: «Οι κύριοι ένορκοι θα το λάβουν υπόψη τους». Όμως ο δικηγόρος μου θύμωσε. Ρώτησε τον Περέξ με τόνο που μου φάνηκε υπερβολικός «αν είχε δει ότι δεν έκλαιγα». Ο Περέξ είπε: «Όχι». Το ακροατήριο γέλασε. Κι ο δικηγόρος μου, αναστηλώνοντας το ένα μανίκι του, είπε με τόνο που δε δεχόταν αντίρρηση: «Ιδού η εικόνα αυτής της δίκης. Όλα είναι αλήθεια και τίποτα δεν είναι αλήθεια!» Ο εισαγγελέας, με σκυθρωπό ύφος, χτυπούσε μηχανικά ένα μολύβι πάνω στους φακέλους του.

Ύστερα από μια πεντάλεπτη διακοπή, που στη διάρκειά της ο δικηγόρος μου μου είπε ότι όλα πήγαιναν κατ' ευχήν, ακούστηκε το όνομα του Σελέστ που είχε κληθεί ως μάρτυρας υπεράσπισης. Ο Σελέστ έριχνε κάθε τόσο ματιές προς το μέρος μου και στριφογύριζε στα χέρια του ένα ψαθάκι. Φορούσε το καινούριο κοστούμι που έβαζε όταν ερχόταν μαζί μου, κάποιες Κυριακές, στον ιππόδρομο. Νομίζω όμως ότι δεν είχε καταφέρει να βάλει το κολάρο του, γιατί το πουνκάμισό του το κρατούσε κλειστό μονάχα ένα χάλκινο κουμπί. Τον ρώτησαν αν ήμουν πελάτης του και είπε: «Ναι, αλλά ήταν και φίλος». Στο τι γνώμη είχε για μένα, αποκρίθηκε ότι ήμουν άντρας. Στο τι ακριβώς εννοούσε μ' αυτό, δήλωσε ότι όλος ο κόσμος ήξερε τι σήμαινε. Στο αν είχε προσέξει ότι ήμουν κλειστός χαρακτήρας, παραδέχτηκε μόνο ότι δε μιλούσα αν δεν

είχα τίποτα να πω. Ο δημόσιος κατήγορος τον ρώτησε αν πλήρωνα κανονικά το φαγητό μου. Ο Σελέστ γέλασε και δήλωσε: «Αυτά ήταν μικρολεπτομέρειες μεταξύ μας». Τον ρώτησαν ακόμα ποια ήταν η γνώμη του για το έγκλημά μου. Ακούμπησε τότε τα χέρια του πάνω στην έδρα κι έδειχνε ότι κάτι είχε προετοιμάσει. Είπε: «Για μένα, αυτό είναι η κακιά ώρα. Κι όλος ο κόσμος ξέρει τι θα πει κακιά ώρα. Σ' αφήνει ανυπεράσπιστο. Ε, λοιπόν, για μένα, πρόκειται για κακιά ώρα». Πήγε να συνεχίσει, όμως ο πρόεδρος του είπε ότι αυτά αρκούσαν κι ότι το δικαστήριο τον ευχαριστούσε. Τότε ο Σελέστ σάσπισε λιγάκι. Δήλωσε ωστόσο ότι επιθυμούσε να πει κι άλλα. Του ζήτησαν να είναι σύντομος. Επανελάβε άλλη μια φορά ότι επρόκειτο για κακιά ώρα. Κι ο πρόεδρος του είπε: «Μάλιστα, αυτό είναι ευνόητο. Όμως εμείς βρισκόμαστε εδώ για να κρίνουμε κάτι τέτοιου είδους κακές ώρες».

Έχοντας πια εξαντλήσει όλες τις γνώσεις του και την καλή του πρόθεση, ο Σελέστ στράφηκε τότε προς το μέρος μου. Μου φάνηκε ότι τα μάτια του έλαμπαν κι ότι τα χείλια του έτρεμαν. Είχε ένα ύφος λες και με ρωτούσε τι άλλο μπορούσε να κάνει. Εγώ δεν είπα τίποτα, δεν έκανα καμιά κίνηση, μα ήταν η πρώτη φορά στη ζωή μου που θα ήθελα να φιλήσω έναν άντρα. Ο πρόεδρος του ξανάδωσε την εντολή να απέλθει. Ο Σελέστ επέστρεψε στη θέση του. Σ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας έμεινε εκεί, λίγο σκυφτός, με τους αγκώνες στα γόνατα, το ψαθάκι στα χέρια, κι άκουγε όλα όσα λέγονταν. Μπήκε η Μαρί. Φορούσε καπέλο και ήταν πάντα όμορφη. Εγώ όμως την προτιμούσα με τα μαλλιά λυτά. Απ' τη θέση όπου βρισκόμουν, μάντευα τ' ανάλαφρα στήθια της και ξεχώριζα το κάτω χείλι της που ήταν πάντα λίγο φουσκωτό. Φαινόταν πολύ νευρική. Αμέσως τη ρώτησαν από πότε με γνώ-

ριζε. Από την εποχή που δούλευε στο γραφείο μας, απάντησε. Ο πρόεδρος θέλησε να μάθει τι σχέσεις είχαμε. Είπε ότι ήταν φίλη μου. Σε μια άλλη ερώτηση απάντησε ότι ήταν αλήθεια πως θα με παντρευόταν. Ο εισαγγελέας, που ξεφύλλιζε ένα φάκελο, τη ρώτησε απότομα από πότε είχαμε δεσμό. Ανέφερε την ημερομηνία. Τότε εκείνος παρατήρησε με ύφος αδιάφορο ότι επρόκειτο για την επομένη του θανάτου της μαμάς. Ύστερα πρόσθεσε με κάποια ειρωνεία ότι δεν ήθελε να επιμείνει σ' ένα τόσο λεπτό ζήτημα, ότι κατανοούσε πολύ καλά τους ενδιαασμούς της Μαρί (κι εδώ ο τόνος της φωνής του έγινε πιο σκληρός), ωστόσο το καθήκον του του επέβαλλε ν' αφήσει κατά μέρος τις λεπτότητες της ευπρέπειας. Ζήτησε λοιπόν από τη Μαρί να του περιγράψει περιληπτικά εκείνη τη μέρα της γνωριμίας μας. Η Μαρί δεν ήθελε να μιλήσει, όμως, κάτω απ' την πίεση του εισαγγελέα, είπε για το μπάνιο μας, για την έξοδό μας στον κινηματογράφο και για την επιστροφή στο σπίτι μου. Ο δημόσιος κατήγορος είπε ότι, έπειτα από την κατάθεση της Μαρί στην προανάκριση, είχε συμβουλευτεί τα προγράμματα των κινηματογράφων εκείνης της μέρας. Πρόσθεσε ότι η ίδια η Μαρί θα έλεγε ποιο έργο παιζόταν τότε. Με φωνή σχεδόν άχρωμη, η Μαρί είπε ότι ήταν μια ταινία με τον Φερναντέλ. Όταν σταμάτησε να μιλά, στην αίθουσα επικρατούσε απόλυτη σιωπή. Τότε ο εισαγγελέας σηκώθηκε σοβαρότατος και, με φωνή που μου φάνηκε αληθινά συγκινημένη, με το δάχτυλο τεντωμένο προς το μέρος μου, άρθρωσε αργά: «Κύριοι ένορκοι, την επομένη του θανάτου της μητέρας του, ο άνθρωπος αυτός κολυμπούσε, άρχιζε έναν παράνομο δεσμό και πήγαινε να δει μια κωμωδία και να γελάσει. Δεν έχω τίποτε άλλο να προσθέσω». Κάθισε, μες στην ίδια πάντα σιωπή. Όμως, ξαφνικά, η Μαρί ξέσπασε σε

λυγμούς, είπε ότι δεν είχαν έτσι τα πράγματα, ότι υπήρχε κάτι άλλο, ότι την πίεζαν να πει το αντίθετο απ' αυτό που σκεφτόταν, ότι με γνώριζε πολύ καλά κι ότι δεν είχα κάνει τίποτα κακό. Μα ο κλητήρας, σ' ένα νεύμα του προέδρου, την απομάκρυνε από κει και η δίκη συνεχίστηκε.

Αμφιβάλλω αν κατόπιν άκουσαν τον Μασόν, που κατέθεσε ότι ήμουν έντιμος άνθρωπος «και, θα 'λεγα μάλιστα, καλός άνθρωπος». Αμφιβάλλω αν άκουσαν και τον Σαλαμάνο, όταν υπενθύμισε ότι είχα δείξει καλοσύνη για το σκύλο του κι όταν απάντησε σε μια ερώτηση σχετική με τη μητέρα μου κι εμένα και είπε ότι δεν είχαμε πια τίποτα να πούμε οι δυο μας, γι' αυτό την είχα βάλει στο γηροκομείο. «Προσπαθήστε να καταλάβετε», έλεγε ο Σαλαμάνο, «προσπαθήστε να καταλάβετε». Μα κανείς δεν έδειχνε διατεθειμένος να καταλάβει. Τον απομάκρυναν κι εκείνον.

Ήρθε ύστερα η σειρά του Ρεμόν, που ήταν ο τελευταίος μάρτυρας. Ο Ρεμόν μου έκανε ένα νόημα και είπε αμέσως ότι ήμουν αθώος. Ο πρόεδρος όμως δήλωσε ότι δεν του ζήτησαν να εκφέρει κρίσεις αλλά να περιγράψει γεγονότα. Να περιμένει να του κάνουν ερωτήσεις και να δίνει απαντήσεις μετά. Του ζήτησαν να διευκρινίσει τις σχέσεις του με το θύμα. Ο Ρεμόν βρήκε την ευκαιρία να υπογραμμίσει ότι το θύμα τον μισούσε από τότε που είχε χαστουκίσει την αδελφή του. Ο πρόεδρος όμως τον ρώτησε αν το θύμα είχε λόγους να μισεί κι εμένα. Ο Ρεμόν απάντησε ότι εγώ βρέθηκα στην παραλία τυχαία. Ο εισαγγελέας τότε τον ρώτησε πώς συνέβη κι έγγραψα εγώ το γράμμα που ήταν και η αρχή του δράματος. Ο Ρεμόν αποκρίθηκε πως έγινε τυχαία. Ο εισαγγελέας ανταπάντησε ότι η τύχη είχε κώλας πολύ βεβαρημένη συνείδηση σ' αυτή την υπόθεση. Θέλησε να μάθει μήπως τυχαία δεν μπή-

κα στη μέση τότε που ο Ρεμόν είχε χαστουκίσει τη φιλενάδα του, μήπως τυχαία είχα πάει για μάρτυρας στο αστυνομικό τμήμα, κι αν ακόμα τυχαία η κατάθεση που έκανα εκεί αποδείχτηκε ψευδής. Στο τέλος, ρώτησε τον Ρεμόν πώς κέρδιζε τα προς το ζην, κι όταν εκείνος αποκρίθηκε: «Αποθηκάριος», ο δημόσιος κατήγορος πληροφόρησε τους ενόρκους πως ήταν πασίγνωστο ότι ο μάρτυρας εξασκούσε το επάγγελμα του μαστροπού. Εγώ ήμουν συνεργός και φίλος του. Επρόκειτο για ένα βδελυρό δράμα του αισχίστου είδους, βεβαρημένο από το γεγονός ότι είχαν να κάνουν μ' ένα τέρας, από άποψη ηθικής. Ο Ρεμόν θέλησε να υπερασπιστεί τον εαυτό του κι ο δικηγόρος μου διαμαρτυρήθηκε, αλλά τους είπαν ότι έπρεπε ν' αφήσουν τον εισαγγελέα να ολοκληρώσει. Εκείνος συνέχισε: «Λίγα έχω να προσθέσω. Ήταν φίλος σας;» ρώτησε τον Ρεμόν. «Ναι», είπε, «στενός φίλος». Ο δημόσιος κατήγορος υπέβαλε και σ' εμένα την ίδια ερώτηση κι εγώ κοίταξα τον Ρεμόν που δε γύρισε τα μάτια του αλλού. Απάντησα: «Ναι». Ο εισαγγελέας τότε στράφηκε προς τους ενόρκους και δήλωσε: «Ο ίδιος άνθρωπος που την επομένη του θανάτου της μητέρας του ρίχτηκε στην πιο αισχρή ακολασία, ο ίδιος σκότωσε δι' ασήμαντον αφορμήν για να ξεκαθαρίσει μια αχαρακτήριστη υπόθεση ηθικής».

Ύστερα κάθισε. Ο δικηγόρος μου όμως, χάνοντας την υπομονή του, φώναξε σηκώνοντας τα χέρια, έτσι που τα μανίκια του, καθώς έπεσαν, άφησαν να φανούν οι δίπλες από ένα κολλαρισμένο πονκάμισο: «Μα επιτέλους, κατηγορείται επειδή κήδεψε τη μητέρα του ή επειδή σκότωσε άνθρωπο;» Το ακροατήριο γέλασε. Όμως ο εισαγγελέας σηκώθηκε πάλι, τυλίχτηκε στην τήβεννό του και δήλωσε ότι θα 'πρεπε κάποιος να έχει την αφέλεια του αξιότιμου κυρίου συνηγόρου για να

μην αντιλαμβάνεται ότι ανάμεσα σ' αυτά τα δυο φαινομενικά άσχετα γεγονότα υπήρχε μια βαθιά, συγκλονιστική, ουσιαστική σχέση. «Μάλιστα», βροντοφώναξε, «κατηγορώ τον άνθρωπο αυτόν ότι κήδεψε μια μάνα με καρδιά εγκληματία». Τούτη η δήλωση φάνηκε να δημιουργεί μεγάλη εντύπωση στο ακροατήριο. Ο δικηγόρος μου σήκωσε τους ώμους και σκούπισε τον ιδρώτα από το μέτωπό του. Όμως κι εκείνος φαινόταν κλονισμένος, και κατάλαβα ότι τα πράγματα δεν πήγαιναν καλά για μένα.

Η δίκη διακόπηκε. Βγαίνοντας από το δικαστικό μέγαρο για ν' ανέβω στην κλούβα, αναγνώρισα για μια στιγμή τη μυρωδιά και το χρώμα της καλοκαιριάτικης βραδιάς. Μέσα στο σκοτάδι της κινητής φυλακής μου, ξαναβρήκα έναν έναν, σαν απ' τα κατάβαθα της κούρασής μου, όλους τους γνώριμους ήχους μιας πόλης που αγαπούσα και μιας συγκεκριμένης ώρας που μ' έκανε άλλοτε να νιώθω ευχαρίστηση. Οι φωνές των εφημεριδοπωλών μες στη χαλαρή κιόλας ατμόσφαιρα, τα τελευταία πουλιά στο πάρκο, οι φωνές των πλανόδιων πωλητών με τα σάντουιτς, το παραπονιάρικο τρίζιμο των τραμ στις στροφές της πάνω πόλης και τούτη η βουή του ουρανού πριν γείρει η νύχτα πάνω στο λιμάνι, όλ' αυτά ανασυγκροτούσαν μέσα μου μια τυφλή διαδρομή, μια διαδρομή που γνώριζα καλά πριν μπω στη φυλακή. Ναι, ήταν εκείνη η ώρα που πριν από πολύ καιρό μ' έκανε να νιώθω αγαλλίαση. Τότε, με περίμενε πάντα ένας ύπνος ελαφρύς, δίχως όνειρα. Κι όμως κάτι είχε αλλάξει, αφού, προσμένοντας την άλλη μέρα, ξαναβρήκα πάλι το κελί μου. Θαρρείς κι εκείνοι οι γνώριμοι δρόμοι, οι χαραγμένοι στους καλοκαιριάτικους ουρανούς, οδηγούσαν τόσο σε φυλακές όσο και σε αθώους ύπνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΚΟΜΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΕΔΩΛΙΟ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ, ΕΧΕΙ ΠΑΝΤΑ ενδιαφέρον ν' ακούς να μιλάνε για σένα. Στις αγορεύσεις τους, ο εισαγγελέας κι ο δικηγόρος μου μίλησαν, θα 'λεγα, πολύ για μένα, περισσότερο ίσως για το άτομό μου παρά για το έγκλημά μου. Εξάλλου, δεν διέφεραν και τόσο η μία από την άλλη. Ο δικηγόρος σήκωνε τα χέρια αποδεχόμενος την ενοχή μου, αλλά με ελαφρυντικά. Ο εισαγγελέας τέντωνε τα χέρια του καταγγέλλοντας την ενοχή μου, αλλά χωρίς ελαφρυντικά. Ένα πράγμα πάντως μ' ενοχλούσε αόριστα. Παρ' όλες τις ανησυχίες μου, ένιωθα καμιά φορά τον πειρασμό να επέμβω κι εγώ, και τότε ο δικηγόρος μου μου έλεγε: «Μη μιλάτε, είναι καλύτερα για την υπόθεσή σας». Κατά κάποιον τρόπο, έμοιαζαν πράγματι να τη διαπραγματεύονται ερήμην μου. Όλα διαδραματιζόνταν δίχως να επεμβαίνω. Αποφάσιζαν για την τύχη μου δίχως να ζητούν τη γνώμη μου. Πού και πού αισθανόμουν την επιθυμία να τους διακόψω όλους και να πω: «Μα ποιος είναι τέλος πάντων ο κατηγορούμενος; Είναι σπουδαίο να είσαι κατηγορούμενος. Έχω κι εγώ κάτι να πω!» Μα, σαν το καλοσκεφτόμουν, δεν είχα τίποτα να πω. Άλλωστε, οφείλω ν' αναγνωρίσω ότι το ενδιαφέρον που βρίσκει κανείς απασχολώντας τους άλλους δεν κρατάει πολύ. Η

αγόρευση του εισαγγελέα, για παράδειγμα, με κούρασε πολύ γρήγορα. Μόνο κάτι αποσπάσματα, κάτι χειρονομίες ή κομμάτια ολόκληρα του λόγου του, μεμονωμένα όμως απ' το σύνολο, μου έκαναν εντύπωση ή κέντρισαν το ενδιαφέρον μου.

Η ουσία του συλλογισμού του, αν κατάλαβα καλά, είναι ότι είχα προμελετήσει το έγκλημά μου. Αυτό, τουλάχιστον, προσπάθησε ν' αποδείξει. Όπως είπε κι ο ίδιος: «Θα σας το αποδείξω, κύριοι, και μάλιστα διπλά: αρχικά, κάτω από την εκθαμβωτική λάμψη των γεγονότων, και, στη συνέχεια, μέσα απ' το θαμπό φως που θα μου παράσχει η ψυχολογία τούτης της εγκληματικής ψυχής». Παρουσίασε συνοπτικά τα γεγονότα από το θάνατο της μαμάς κι έπειτα. Υπενθύμισε την αναισθησία μου, το γεγονός ότι αγνοούσα την ηλικία της μαμάς, το μπάνιο μου στη θάλασσα την επομένη με μια γυναίκα, το σινεμά, τον Φερναντέλ, και τέλος την επιστροφή στο σπίτι μου με τη Μαρί. Μου χρειάστηκε ώρα για να τον καταλάβω τότε, επειδή έλεγε «η ερωμένη του», ενώ για μένα ήταν η Μαρί. Ύστερα, έφτασε στην ιστορία του Ρεμόν. Διαπίστωσα ότι ο τρόπος με τον οποίο έβλεπε τα πράγματα ήταν σαφής. Ό,τι έλεγε ήταν εύλογο. Είχα συμφωνήσει με τον Ρεμόν να γράψω το γράμμα για να παρασύρω την ερωμένη του και να την παραδώσω σ' έναν άντρα «αμφιβόλου ηθικής» να την κακομεταχειριστεί. Είχα προκαλέσει στην παραλία τους εχθρούς του Ρεμόν. Εκείνος είχε τραυματιστεί. Του είχα ζητήσει το περίστροφό του. Ξαναγύρισα μόνος στην παραλία με σκοπό να το χρησιμοποιήσω. Είχα σκοτώσει τον Άραβα, όπως το είχα προσχεδιάσει. Είχα σταθεί λίγο. Και «για να βεβαιωθώ πως η δουλειά είχε γίνει όπως έπρεπε», είχα ρίξει άλλες τέσσερις σφαίρες, εν ψυχρώ, για σιγουριά, κατά κάποιο τρόπο εσκεμμένα.

«Και ιδού, κύριοι», είπε ο δημόσιος κατηγορός. «Σας εξέθεσα τα γεγονότα που οδήγησαν αυτό τον άνθρωπο να σκοτώσει με πλήρη επίγνωση των πράξεών του. Σ' αυτό το σημείο, επιμένω», είπε. «Επειδή δεν πρόκειται για κοινό έγκλημα, για πράξη απερίσκεπτη που θα μπορούσατε να κρίνετε με ελαφρυντικά λόγω των περιστάσεων. Ο άνθρωπος αυτός, κύριοι, ο άνθρωπος αυτός είναι έξυπνος. Τον ακούσατε, έτσι δεν είναι; Ξέρει να δίνει απαντήσεις. Γνωρίζει την αξία των λέξεων. Και δεν μπορούμε να πούμε ότι ενήργησε χωρίς να έχει επίγνωση των πράξεών του».

Άκουγα και καταλάβαινα ότι με θεωρούσαν έξυπνο. Όμως μου ήταν αδύνατο να συλλάβω πώς τα προτερήματα ενός συνηθισμένου ανθρώπου μπορούσαν να μεταβληθούν σε συντριπτικές κατηγορίες για έναν ένοχο. Αυτό, τουλάχιστον, με είχε εντυπωσιάσει και δεν έδωσα πια προσοχή στον εισαγγελέα, μέχρι που τον άκουσα να λέει: «Και μήπως έδειξε μεταμέλεια; Ποτέ, κύριοι. Ούτε μια φορά κατά τη διάρκεια της ανάκρισης αυτός ο άνθρωπος δε φάνηκε να συγκινείται για το στυγερό του έγκλημα». Εκείνη τη στιγμή στράφηκε προς το μέρος μου και μ' έδειξε με το δάχτυλο ενώ εξακολουθούσε να μου φορτώνει κατηγορίες, χωρίς εγώ, στην πραγματικότητα, να πολυκαταλαβαίνω το γιατί. Αναμφίβολα, δεν μπορούσα ν' αρνηθώ ότι είχε δίκιο. Δε μετάνιωνα πολύ για την πράξη μου. Αλλά και η τόσο μανιασμένη επιμονή του μ' άφηγε κατάπληκτο. Θα ήθελα να προσπαθήσω να του εξηγήσω φιλικά, σχεδόν στοργικά, ότι ποτέ στη ζωή μου δεν μπόρεσα να μετανιώσω πράγματι για κάτι. Με κυριέυε πάντα αυτό που έμελλε να συμβεί, το σήμερα ή το αύριο. Μα φυσικά, στην κατάσταση που με είχαν φέρει, δεν μπορούσα να μιλήσω σε κανέναν με τέτοιο τρόπο. Δεν είχα το δικαίωμα να

φανάω στοργικός, να δείξω καλή θέληση. Και προσπάθησα να συγκινητωθώ πάλι, επειδή ο εισαγγελέας βάλθηκε να μιλάει για την ψυχή μου.

Έλεγε ότι είχε σκύψει πάνω της κι ότι δεν είχε βρει τίποτα, «κύριοι ένορκοι». Έλεγε ότι, αληθινά, δεν είχα καν ψυχή, κι ότι τίποτα το ανθρώπινο, καμία από τις ηθικές αρχές που φυλάγουν την ανθρώπινη καρδιά, δεν μου ήταν προσιτό. «Όπωςδήποτε», πρόσθεσε, «δεν μπορούμε να τον κατακρίνουμε γι' αυτό. Δεν μπορούμε να παραπονιόμαστε ότι του λείπει εκείνο που θα του ήταν αδύνατο ν' αποκτήσει. Προκειμένου όμως για το δικαστήριο αυτό, η εντελώς αρνητική αρετή της ανοχής οφείλει να μετατραπεί στην πιο δύσκολη μα πολύ ανώτερη αρετή της δικαιοσύνης. Προπαντός όταν η άδεια καρδιά που μας αποκάλυψε αυτός ο άνθρωπος γίνεται βάραθρο όπου μπορεί να κατακρημνιστεί η κοινωνία». Ύστερα μίλησε για τη στάση μου απέναντι στη μαμά. Επανάλαβε εκείνα που είχε πει στην ακροαματική διαδικασία. Επέμεινε όμως περισσότερο πάνω σ' αυτό παρά στο έγκλημά μου, και μάλιστα μακρηγορούσε τόσο που, τελικά, δεν ένιωθα πια τίποτε άλλο παρά μόνο τη ζέστη εκείνου του πρωινού. Μέχρι τη στιγμή, τουλάχιστον, που ο δημόσιος κατήγορος σταμάτησε και, μετά από λίγα λεπτά σιωπής, άρχισε πάλι να μιλά με φωνή πολύ βαθιά και γεμάτη αυτοπεποίθηση: «Αυτό το ίδιο δικαστήριο, κύριοι, θα κρίνει αύριο το πλέον αποτρόπαιο κακούργημα: το φόνο ενός πατέρα». Κατά τη γνώμη του, η φαντασία ήταν ανήμπορη να συλλάβει τούτο το φρικτό έγκλημα. Τολμούσε να ελπίζει ότι η ανθρώπινη δικαιοσύνη θα το τιμωρούσε αμείλικτα. Μα, δε δίσταζε να το πει, ένιωθε ίσως λιγότερη φρίκη μπροστά σ' εκείνο το έγκλημα απ' όση του προξενούσε η αναισθησία μου. Κατά τη γνώμη του πάντα, έ-

νας άνθρωπος που σκότωνε ηθικά τη μητέρα του αποκοβόταν από την κοινωνία των ανθρώπων, όπως ακριβώς κι εκείνος που ύψωνε δολοφονικό χέρι πάνω στο γεννήτορά του. Σίγουρα, ο πρώτος προετοίμαζε τις πράξεις του δεύτερου, τις προανήγγελλε κατά κάποιο τρόπο και τις δικαιολογούσε. «Είμαι πεπεισμένος, κύριοι», πρόσθεσε υψώνοντας τη φωνή, «ότι δε θα κρίνετε τη σκέψη μου πολύ τολμηρή αν πω ότι ο άνθρωπος που κάθεται στο εδώλιο αυτό είναι ένοχος και για το φόνο που θα κρίνει αύριο αυτό το ίδιο δικαστήριο. Θα πρέπει να τιμωρηθεί αναλόγως». Εδώ, ο εισαγγελέας σκούπισε το πρόσωπό του που γυάλιζε απ' τον ιδρώτα. Είπε, τέλος, ότι το καθήκον του ήταν οδυνηρό, αλλά ότι θα το εκτελούσε αυστηρά. Δήλωσε ότι δεν είχα θέση σε μια κοινωνία της οποίας περιφρονούσα τους θεμελιώδεις κανόνες και ότι δε θα μπορούσα να επικαλεστώ την ανθρώπινη καρδιά, αφού αγνοούσα τις στοιχειώδεις αντιδράσεις της. «Σας ζητώ την κεφαλή του ανθρώπου αυτού», είπε, «και σας τη ζητώ με ελαφριά καρδιά. Γιατί, αν και μου έχει τύχει κατά τη διάρκεια της ήδη μακρόχρονης σταδιοδρομίας μου σ' αυτό το επάγγελμα να απαιτήσω την καταδίκη σε θάνατο, ωστόσο ποτέ μέχρι σήμερα δεν ένιωσα ότι αυτό το θλιβερό καθήκον αντισταθμίζεται, εξισορροπείται και φωτίζεται από τη συναίσθηση μιας επιτακτικής και ιερής εντολής, καθώς και τη φρίκη που αισθάνομαι μπροστά σ' ένα ανθρώπινο πρόσωπο όπου διαβάζω μόνο κάτι το τερατώδες».

Όταν ο εισαγγελέας ξανακάθισε, επικράτησε για κάμποση ώρα σιωπή. Εγώ ήμουν ζαλισμένος απ' τη ζέστη και την κατάπληξη. Ο πρόεδρος ξερόβηξε λιγάκι και πολύ χαμηλόφωνα με ρώτησε αν είχα να προσθέσω κάτι. Σηκώθηκα και, καθώς ένιωθα την επιθυμία να μιλήσω, είπα, κάπως τυχαία ε-

ξάλλου, ότι δεν είχα πρόθεση να σκοτώσω τον Άραβα. Ο πρόεδρος αποκρίθηκε ότι αυτό ήταν μια διαβεβαίωση, ότι μέχρι τώρα δεν είχε κατορθώσει να κατανοήσει τη μέθοδο της υπεράσπισής μου κι ότι θα ήταν ευτυχής αν, πριν ακούσει το συνήγορό μου, του διευκρίνιζα τα κίνητρα που είχαν υπαγορεύσει την πράξη μου. Είπα στα γρήγορα, μπερδεύοντας λιγάκι τα λόγια μου κι έχοντας πλήρη συναίσθηση του γελοίου, πως το έκανα εξαιτίας του ήλιου. Ακούστηκαν γέλια στην αίθουσα. Ο δικηγόρος μου σήκωσε τους ώμους κι αμέσως μετά πήρε το λόγο. Μα δήλωσε ότι ήταν αργά, ότι του χρειαζόταν πολύς χρόνος κι ότι ζητούσε να συνεχιστεί η δίκη το απόγευμα. Το δικαστήριο το δέχτηκε.

Το απόγευμα, οι μεγάλοι ανεμιστήρες συνέχιζαν ν' αναταράζουν την πνιγηρή ατμόσφαιρα της αίθουσας και οι μικρές πολύχρωμες βεντάλιες των ενόρκων πηγαινοέρχονταν ρυθμικά. Μου φαινόταν ότι η αγόρευση του δικηγόρου μου δε θα τελείωνε ποτέ. Κι όμως, κάποια στιγμή τέντωσα τ' αυτί μου γιατί έλεγε: «Είναι αλήθεια ότι σκότωσα». Ύστερα συνέχισε στον ίδιο τόνο, λέγοντας «εγώ» κάθε φορά που μιλούσε για μένα. Ήμουν κατάπληκτος. Έσκυπα σ' ένα χωροφύλακα και τον ρώτησα το γιατί. Μου είπε να σωπάσω και λίγο μετά πρόσθεσε: «Έτσι κάνουν όλοι οι δικηγόροι». Εγώ σκέφτηκα ότι το 'κανε για να μ' αποξενώσει κι άλλο απ' την υπόθεση, να μ' εκμηδενίσει και κατά κάποιο τρόπο να πάρει τη θέση μου. Νομίζω όμως ότι ήμουν κιόλας πολύ μακριά απ' αυτή την αίθουσα δικαστηρίου. Άλλωστε ο δικηγόρος μου μου φαινόταν γελοίος. Αναφέρθηκε στα πεταχτά στην πρόκληση του θύματος κι έπειτα μίλησε κι εκείνος για την ψυχή μου. Μα μου φάνηκε πως είχε πολύ λιγότερο ταλέντο απ' τον εισαγγελέα. «Κι εγώ επίσης», είπε, «έσκυπα πάνω από τούτη την ψυχή, όμως,

σε αντίθεση με τον αξιότιμο εκπρόσωπο της εισαγγελίας, βρήκα κάτι και είμαι σε θέση να πω ότι διάβασα σαν σε ανοιχτό βιβλίο». Είχε διαβάσει λοιπόν εκεί ότι ήμουν έντιμος άνθρωπος, συνεπής στην εργασία μου, ακούραστος, πιστός στην εταιρεία όπου ήμουν υπάλληλος, αγαπητός σε όλους και πονετικός στη δυστυχία των άλλων. Γι' αυτόν, ήμουν ένας υποδειγματικός γιος που είχε παρασταθεί στη μητέρα του όσο μπόρεσε. Τελικά, είχα ελπίσει ότι ένας οίκος ευγηρίας θα προσέφερε στην ηλικιωμένη γυναίκα την άνεση που τα έσοδά μου δε μου επέτρεπαν να της εξασφαλίσω. «Μου προξενεί κατάπληξη, κύριοι», πρόσθεσε, «που δημιουργήθηκε τόσος θόρυβος γύρω απ' αυτό το ίδρυμα. Διότι, στο κάτω κάτω, αν ήταν ανάγκη ν' αποδείξουμε τη χρησιμότητα και την υψηλή αποστολή αυτών των ιδρυμάτων, θ' αρκούσε να πούμε ότι τα επιχορηγεί το ίδιο το Κράτος». Μόνο που δε μίλησε για την κηδεία και κατάλαβα ότι εδώ η αγόρευσή του χώλαινε. Όμως, μετά απ' όλες αυτές τις μακρογορίες, όλες αυτές τις μέρες και τις ατέλειωτες ώρες όπου μιλούσαν για την ψυχή μου, σχημάτισα την εντύπωση ότι όλα καταντούσαν ένα άχρωμο νερό όπου μ' έπιανε ίλιγγος.

Στο τέλος, το μόνο που θυμάμαι είναι ότι, ενώ ο δικηγόρος μου συνέχιζε την αγόρευσή του, ο ήχος της τρομπέτας ενός παγωτατζή που περνούσε στο δρόμο διέσχισε όλες τις αίθουσες κι όλους τους διαδρόμους κι έφτασε ως εμένα. Με πολióρηξαν οι αναμνήσεις μιας ζωής που δε μου ανήκε πια, αλλά όπου είχα βρει τις πιο απλές και τις πιο δυνατές χαρές μου: τις μυρωδιές του καλοκαιριού, τη γειτονιά που αγαπούσα, κάποιο βραδινό ουρανό, το γέλιο και τα φορέματα της Μαρί. Καθετί το άχρηστο που έκανα εκεί πέρα μου 'σφιξε τότε την καρδιά κι ανυπομονούσα για ένα μόνο πράγμα, να τε-

λειώσουν όλα και να ξαναβρώ το κελί μου και τον ύπνο. Μόλις και μετά βίας άκουσα το δικηγόρο μου να φωνάζει, καθώς ολοκλήρωνε την αγόρευσή του, ότι δε θα ήταν δυνατόν να στείλουν οι ένορκοι στο θάνατο έναν τίμιο εργαζόμενο, που σε κάποια στιγμή παραζάλης έχασε τα λογικά του, και να ζητάει ελαφρυντικά για ένα έγκλημα που η πιο σίγουρη τιμωρία του, την οποία ήδη υπέμενα, ήταν οι αιώνιες τύψεις της συνείδησης. Η δίκη διακόπηκε για λίγο, κι ο δικηγόρος μου κάθισε με ύφος εξουθενωμένο. Οι συνάδελφοί του τον πλησίασαν για να του σφίξουν το χέρι. Άκουσα ένα: «Έξοχα, αγαπητέ μου». Κάποιος μάλιστα ζήτησε και τη γνώμη μου. «Τι λες;» με ρώτησε. Συμφώνησα, μα το κοπλιμέντο μου δεν ήταν ειλικρινές, γιατί ήμουν εξαιρετικά κουρασμένος.

Η μέρα έξω έφτανε στο τέλος της και η ζέστη είχε αρχίσει να πέφτει. Απ' τους λίγους θορύβους του δρόμου που έφταναν στ' αυτιά μου, μάντευα τη γλύκα του δειλινού. Ήμαστε όλοι εκεί και περιμέναμε. Κι αυτό που όλοι περιμέναμε αφορούσε μόνο εμένα. Κοίταξα άλλη μια φορά την αίθουσα. Τα πάντα ήταν στην ίδια κατάσταση όπως και την πρώτη μέρα. Συνάντησα το βλέμμα του δημοσιογράφου με το γκρίζο σακάκι και της γυναίκας που έκανε κινήσεις σαν αυτόματο. Πάνω εκεί σκέφτηκα ότι δεν είχα αναζητήσει με τα μάτια τη Μαρί σ' όλη τη διάρκεια της δίκης. Δεν την είχα λησμονήσει, απλώς είχα πάρα πολλά να κάνω. Την είδα ανάμεσα στον Σελέστ και τον Ρεμόν. Μου έκανε ένα αδιόρατο νεύμα σαν να 'λεγε: «Επιτέλους», κι είδα το κάπως ανήσυχο πρόσωπό της που χαμογελούσε. Μα ένιωθα την καρδιά μου σφιγμένη και δεν μπόρεσα καν ν' ανταποδώσω το χαμόγελό της.

Οι δικαστές ξαναπήραν τις θέσεις τους. Πολύ βιαστικά διάβασαν στους ενόρκους μια σειρά ερωτήσεων. Άκουσα «έ-

νοχος ανθρωποκτονίας»... «προμελέτη»... «ελαφρυντικά». Οι ένορκοι αποχώρησαν κι εμένα μ' οδήγησαν στο δωματιάκι όπου με είχαν βάλει να περιμένω και τις άλλες φορές. Ο δικηγόρος μου ήρθε να με βρει· ήταν ομιλητικότετος και γεμάτος εγκαρδιότητα κι εμπιστοσύνη όσο ποτέ άλλοτε. Πίστευε ότι όλα θα πήγαιναν καλά κι ότι θα γλίτωνα με μερικά χρόνια φυλακή ή κάτεργο. Τον ρώτησα αν θα υπήρχε δυνατότητα αναίρεσης σε περίπτωση που η απόφαση δε θα ήταν ευνοϊκή. Μου είπε πως όχι. Η τακτική του ήταν να μην υποβάλλει ενστάσεις για να μην προδιαθέτει δυσμενώς τους ενόρκους. Μου εξήγησε ότι μια τέτοια απόφαση δεν μπορεί ν' ακυρωθεί έτσι, για το τίποτα. Αυτό μου φάνηκε λογικό και συμφώνησα μαζί του. Αν το σκεφτείς ψυχρά το πράγμα, ήταν απολύτως φυσικό. Στην αντίθετη περίπτωση θα 'χες να κάνεις μ' ένα σωρό άχρηστο χαρτομάνι. «Πάντως», μου είπε ο δικηγόρος μου, «υπάρχει και η αίτηση χάριτος. Είμαι όμως πεπεισμένος ότι η έκβαση θα είναι ευνοϊκή».

Περιμέναμε πάρα πολύ, κάπου τρία τέταρτα, νομίζω. Κι ύστερα ακούστηκε ένα κουδούνισμα. Ο δικηγόρος μου μ' άφησε λέγοντας: «Ο πρόεδρος των ενόρκων θα διαβάσει τις απαντήσεις. Εσάς θα σας καλέσουν μόνο όταν θ' ανακοινώσουν την ετυμηγορία». Ακούστηκαν πόρτες να χτυπάνε. Άνθρωποι έτρεχαν στις σκάλες που δεν καταλάβαινα αν ήταν κοντά ή μακριά. Έπειτα άκουσα μια μπάσα φωνή να διαβάζει κάτι μέσα στην αίθουσα. Όταν αντήχησε πάλι το κουδούνισμα κι άνοιξε η πόρτα του μικρού δωματίου, η σιωπή της αίθουσας έπεσε πάνω μου, η σιωπή κι εκείνη η ξεχωριστή αίσθηση που δοκίμασα όταν διαπίστωσα ότι ο νεαρός δημοσιογράφος είχε στρέψει το βλέμμα του αλλού. Δεν κοίταξα εκεί που καθόταν η Μαρί. Δεν πρόλαβα, γιατί ο πρόεδρος μου

είπε, με μια περίεργη διατύπωση, ότι θα μου έκοβαν το κεφάλι σε μια δημόσια πλατεία εν ονόματι του γαλλικού λαού. Τότε αναγνώρισα, νομίζω, το συναίσθημα που διάβαζα πάνω σ' όλα τα πρόσωπα. Θαρρώ πως ήταν σεβασμός για την κατάσταση μου. Οι χωροφύλακες μου φέρθηκαν πολύ μαλακά. Ο δικηγόρος έβαλε το χέρι του πάνω στο δικό μου. Δε σκεφτόμουν πια τίποτα. Ο πρόεδρος όμως με ρώτησε αν είχα κάτι να προσθέσω. Σκέφτηκα. Είπα: «Όχι». Και τότε με πήραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΓΡΑΦΕΙΣ?

ΓΙΑ ΤΡΙΤΗ ΦΟΡΑ, ΑΡΝΗΘΗΚΑ ΝΑ ΔΕΧΤΩ ΤΟΝ ΙΕΡΕΑ. ΔΕΝ ΕΧΩ τίποτα να του πω, δεν έχω όρεξη να μιλήσω, θα τον δω έτσι κι αλλιώς πολύ σύντομα. Αυτό που μ' ενδιαφέρει τούτη τη στιγμή είναι να ξεφύγω απ' το μηχανισμό, να μάθω αν υπάρχει διέξοδος από το αναπόφευκτο. Μου άλλαξαν κελί. Από τούτο δω, όταν είμαι ξαπλωμένος βλέπω τον ουρανό και μόνο. Περνώ τις μέρες μου παρακολουθώντας στο πρόσωπό του πώς σβήνουν τα χρώματα που φέρνουν κοντά τη μέρα στη νύχτα. Ξαπλωμένος, βάζω τα χέρια μου κάτω απ' το κεφάλι και περιμένω. Δεν ξέρω πόσες φορές αναρωτήθηκα αν υπήρχαν παραδείγματα καταδικασμένων σε θάνατο που ξέφυγαν απ' τον αμείλικτο μηχανισμό, εξαφανίστηκαν πριν απ' την εκτέλεση, έσπασαν τον κλοιό των φρουρών. Τα 'βαζα τότε με τον εαυτό μου που δεν είχα δώσει αρκετή προσοχή σε διηγήσεις σχετικές μ' εκτελέσεις. Θα 'πρεπε να μας ενδιαφέρουν πάντα τέτοια θέματα. Ποτέ δεν ξέρεις τι μπορεί να σου συμβεί. Όπως όλοι, είχα διαβάσει περιγραφές στις εφημερίδες. Όμως θα υπήρχαν ασφαλώς ειδικά εγχειρίδια που ποτέ δεν είχα την περιέργεια να συμβουλευτώ. Ίσως εκεί θα 'χα βρει αφηγήσεις αποδράσεων. Θα 'χα μάθει ότι, τουλάχιστον σε μια περίπτωση, ο τροχός είχε σταματήσει, ότι μέ-

σα σ' αυτή την αδιάλλακτη προμελετημένη πορεία, η τύχη και η πιθανότητα είχαν, για μια φορά μόνο, αλλάξει κάτι. Μια φορά! Πιστεύω ότι, από μια άποψη, αυτό θα μου ήταν αρκετό. Το κουράγιο μου θα 'χε κάνει τα υπόλοιπα. Οι εφημερίδες μιλούσαν συχνά για ένα χρέος που οφείλαμε στην κοινωνία. Θα 'πρεπε, κατά τη γνώμη τους, να το ξεπληρώνουμε. Αυτό, όμως, δε λέει τίποτα στη φαντασία. Εκείνο που μετράει είναι η δυνατότητα απόδρασης, ένα άλμα έξω απ' το αδυσώπητο τελετουργικό, ένας φρενιασμένος αγώνας δρόμου που ενθαρρύνει όλες τις πιθανότητες της ελπίδας. Φυσικά, η ελπίδα ήταν να με σκοτώσουν σε μια γωνιά του δρόμου, καθώς θα έτρεχα, με μια αδέσποτη σφαίρα. Όταν όμως το καλοσκεφτόμουν, τίποτα δε μου επέτρεπε τέτοια πολυτέλεια, όλα μού την απαγόρευαν, ο μηχανισμός με παγίδευε πάλι.

Παρ' όλη την καλή μου θέληση, δεν μπορούσα ν' αποδεχτώ αυτή την αυθάδικη βεβαιότητα. Γιατί, στο κάτω κάτω της γραφής, υπήρχε μια γελοία δυσανολογία ανάμεσα στην ετυμηγορία που είχε θεμελιώσει αυτή την κατάσταση και στην αδιατάραχτη εξέλιξή της από τη στιγμή που είχε απαγγελθεί η ετυμηγορία. Το γεγονός ότι η απόφαση διαβάστηκε στις οχτώ το βράδυ κι όχι στις πέντε, το γεγονός ότι θα μπορούσε να είναι εντελώς διαφορετική, ότι την είχαν λάβει άνθρωποι που αλλάζουν εσώρουχα, ότι την είχαν εμπιστευτεί σε μια έννοια τόσο ασαφή όπως ο γαλλικός λαός (ή ο γερμανικός ή ο κινεζικός), μου φαινόταν πως όλ' αυτά μείωναν σε μεγάλο βαθμό τη σοβαρότητα μιας τέτοιας απόφασης. Ωστόσο, ήμουν υποχρεωμένος ν' αναγνωρίσω ότι, απ' τη στιγμή που την είχαν λάβει, τ' αποτελέσματά της γίνονταν το ίδιο απτά και σοβαρά, όσο και η παρουσία αυτού του τοίχου που πάνω του συνθλιβόταν το κορμί μου.

Κάτι τέτοιες στιγμές θυμόμουν μια ιστορία που μου διηγούνταν η μαμά για τον πατέρα μου. Δεν τον είχα γνωρίσει. Το μόνο συγκεκριμένο που ήξερα γι' αυτό τον άνθρωπο ήταν ίσως εκείνο που μου 'λεγε τότε η μαμά: είχε πάει να παρακολουθήσει την εκτέλεση ενός δολοφόνου. Είχε αρρωστήσει και μόνο με την ιδέα ότι θα πήγαινε εκεί. Κι όμως το 'κανε, κι όταν γύρισε ξερνούσε σχεδόν όλο το πρωί. Αυτό, τότε, μ' έκανε να νιώθω αηδία για τον πατέρα μου. Τώρα τον καταλάβαινα, ήταν κάτι πολύ φυσιολογικό. Πώς δεν είχα αντιληφθεί ότι τίποτα δεν είναι πιο σημαντικό από μια εκτέλεση κι ότι, με δυο λόγια, είναι το μόνο αληθινά ενδιαφέρον πράγμα για έναν άνθρωπο! Αν ποτέ έβγαινα απ' τη φυλακή, θα ήμουν παρών σ' όλες τις εκτελέσεις. Δε θα 'πρεπε, νομίζω, να σκέφτομαι ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Γιατί, στην ιδέα να φαντάζομαι τον εαυτό μου ελεύθερο ένα χάραμα πίσω από έναν κλοιό φρουρών, απ' την άλλη μεριά κατά κάποιον τρόπο, στην ιδέα ότι ήμουν ο θεατής που έρχεται να δει και που θα μπορούσε έπειτα να ξεράσει, η καρδιά μου πλημμύριζε από ένα κύμα φαρμακωμένης χαράς. Ήταν παράλογο. Είχα άδικο που αφήνα τον εαυτό μου να παρασέρνεται σε τέτοιες υποθέσεις, γιατί, αμέσως μετά, ένιωθα τόσο φριχτή παγωνιά που κουλουριαζόμουν κάτω απ' την κουβέρτα. Τα δόντια μου χτυπούσαν δίχως να μπορώ να συγκρατηθώ.

Μα φυσικά, δεν μπορείς να είσαι πάντα λογικός. Άλλες φορές, για παράδειγμα, επινοούσα νομοσχέδια. Αναμόρφωνα τις ποινές. Είχα παρατηρήσει ότι το πιο ουσιαστικό ήταν να δίνεις μια ευκαιρία στο θανατοποινίτη. Έστω και μια στις χίλιες, αυτό αρκούσε για να διορθώσει πολλά. Έτσι, μου φαινόταν ότι θα μπορούσε να βρεθεί ένα φάρμακο που, εννιά φορές στις δέκα, θα σκότωνε τον ασθενή (σκεφτόμουνα: τον

ασθενή) όταν θα το 'παιρνε. Με την προϋπόθεση πως εκείνος θα το 'ξερε. Γιατί, όταν το καλοσκεφτόμουν, όταν εξέταζα ή-ρεμα την κατάσταση, διαπίστωνα ότι το κακό με την καρμανιόλα είναι ότι δε σου αφήνει καμιά, απολύτως καμιά πιθανότητα να ξεφύγεις. Με λίγα λόγια, ο θάνατος του ασθενούς είχε αποφασιστεί μια για πάντα. Ήταν μια τελειωμένη υπόθεση, ένας τέλειος συνδυασμός, μια κανονισμένη συμφωνία που σε καμιά περίπτωση δε θα μπορούσε ν' αναιρεθεί. Αν το χτύπημα αστοχούσε, πράγμα πολύ σπάνιο, ξανάρχιζαν. Στη συνέχεια, το ενοχλητικό ήταν ότι ο κατάδικος θα έπρεπε να εύχεται να λειτουργήσει καλά το μηχάνημα. Αυτό εννοώ όταν λέω «το κακό με την καρμανιόλα». Κι είναι αλήθεια από μια άποψη. Όμως, από την άλλη, ήμουν υποχρεωμένος να παραδεχτώ ότι εκεί βρισκόταν όλο το μυστικό της καλής οργάνωσης. Με δυο λόγια, ο κατάδικος ήταν αναγκασμένος να συνεργαστεί ηθικά. Το συμφέρον του ήταν να γίνουν όλα ομαλά.

Ήμουν επίσης υποχρεωμένος να διαπιστώσω ότι μέχρι τότε είχα πάνω σ' αυτά τα ζητήματα λανθασμένες αντιλήψεις. Για πολύ καιρό πίστευα –κι αγνοώ το λόγο– ότι, για να φτάσεις στη λαμητόμο, έπρεπε ν' ανέβεις πάνω σ' ένα ικρίωμα, να δρασκελίσεις σκαλοπάτια. Θαρρώ ότι είχα τούτη την εντύπωση εξαιτίας της Επανάστασης του 1789, δηλαδή εξαιτίας όλων αυτών που μου είχαν μάθει ή δείξει πάνω σ' αυτά τα θέματα. Ένα πρωί, όμως, θυμήθηκα μια φωτογραφία που είχαν δημοσιεύσει οι εφημερίδες από μια εκτέλεση που είχε κάνει ντόρο. Στην πραγματικότητα, το μηχάνημα ήταν στημένο στο έδαφος, ό,τι πιο απλό μπορεί να φανταστεί κανείς. Ήταν πολύ πιο στενό απ' όσο νόμιζα. Περίεργο που δεν το είχα αντιληφθεί νωρίτερα. Αυτό το μηχάνημα στη φωτογρα-

φία με είχε εντυπωσιάσει γιατί έμοιαζε με εργαλείο ακριβείας, τέλειο κι αστραφτερό. Σχηματίζουμε πάντα υπερβολικές ιδέες για όσα δε γνωρίζουμε. Διαπίστωση, αντίθετα, ότι όλα ήταν απλά: το μηχάνημα βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με τον άνθρωπο που πορεύεται προς αυτό. Το ανταμώνει όπως πάει να συναντήσει έναν άλλον άνθρωπο. Κι αυτό επίσης είναι δυσάρεστο. Η άνοδος στο ικρίωμα, η ανύψωση προς τον ουρανό, να από πού μπορούσε να πιαστεί η φαντασία. Ενώ εδώ, τώρα, ο μηχανισμός συνέτριβε τα πάντα: σε σκότωναν διακριτικά, με λίγη ντροπή και πολλή ακρίβεια.

Υπήρχαν κι άλλα δυο πράγματα που τα συλλογιόμουν συνέχεια: η αυγή και η αίτηση χάριτος. Παρ' όλα αυτά, λογιζόμουν και προσπαθούσα να μην τα σκέφτομαι πια. Ξάπλωνα, κοίταζα τον ουρανό, έβαζα τα δυνατά μου να συγκεντρώσω το ενδιαφέρον μου εκεί. Όταν πρασίνιζε, ήταν βράδυ. Κατέβαλλα άλλη μια προσπάθεια για ν' αλλάξω την πορεία των σκέψεών μου. Άκουγα την καρδιά μου. Δεν μπορούσα να φανταστώ ότι αυτός ο χτύπος, που με συνόδευε εδώ και τόσο καιρό, κάποτε θα έπαυε. Ποτέ δεν είχα ζωηρή φαντασία. Πάσχιζα ωστόσο να φανταστώ τον εαυτό μου τη στιγμή ακριβώς που δε θ' άκουγα πια τους χτύπους της καρδιάς μου. Μάταια όμως. Η αυγή ή η αίτηση χάριτος υπερίσχυαν στη σκέψη μου. Κατέληγα να λέω στον εαυτό μου ότι το πιο λογικό ήταν να μη ζορίζομαι.

Έρχονταν την αυγή, το ήξερα. Τελικά, περνούσα τις νύχτες μου προσμένοντάς τη. Ποτέ δε μου άρεσε να μ' αφνιδιάζουν. Όταν μου συμβαίνει κάτι, προτιμώ να είμαι προετοιμασμένος. Γι' αυτό και κατέληξα πια να κοιμάμαι λίγο τη μέρα, κι ολόκληρες τις νύχτες μου καρτερούσα υπομονετικά να ξεπροβάλει το φως στο παράθυρο του ουρανού. Το δυ-

σκολότερο ήταν εκείνη η αμφίβολη ώρα που ήξερα ότι δρούσαν συνήθως. Μετά τα μεσάνυχτα, περίμενα κι αφουγκραζόμουν. Ποτέ το αυτί μου δεν είχε συλλάβει τόσους θορύβους, ποτέ δεν είχε ξεχωρίσει τόσο ανεπαίσθητους ήχους. Μπορώ άλλωστε να πω ότι κατά κάποιο τρόπο ήμουν τυχερός όλη αυτή την περίοδο, αφού ποτέ δεν άκουσα βήματα. Η μαμά συνήθιζε να λέει ότι ποτέ δεν είναι κανείς εντελώς δυστυχημένος. Συμφωνούσα μαζί της στη φυλακή μου, όταν ο ουρανός χρωματιζόταν και μια καινούρια μέρα γλιστρούσε στο κελί μου. Γιατί θα μπορούσα κάλλιστα να είχα ακούσει βήματα και να 'χε σπάσει η καρδιά μου. Όμως, ακόμα κι αν στο παραμικρό σύρσιμο πεταγόμεν στην πόρτα, ακόμα κι αν, με το αυτί κολλημένο στο ξύλο της, περίμενα αλαφιασμένος μέχρι που άκουγα την ίδια μου την ανάσα και τρόμαζα που την έβρισκα βραχνή και ίδια κι απαράλλαχτη με αγκομαχητό σκυλιού, παρ' όλα αυτά η καρδιά μου δεν έσπαζε κι είχα κερδίσει άλλες είκοσι τέσσερις ώρες.

Όλη τη μέρα μ' απασχολούσε η αίτηση χάριτος. Πιστεύω πως απ' αυτή τη σκέψη άντλησα ό,τι το καλύτερο. Υπολόγιζα τις ενέργειές μου και με τους συλλογισμούς μου πετύχαινα το πιο ικανοποιητικό αποτέλεσμα. Διάλεγα πάντα τη χειρότερη υπόθεση: η αίτησή μου είχε απορριφθεί. «Ε, να λοιπόν που θα πεθάνω». Πιο νωρίς από άλλους, προφανώς. Όμως ο καθένας γνωρίζει πως η ζωή δεν αξίζει τον κόπο να τη ζεις. Κατά βάθος, ήξερα καλά ότι το να πεθάνεις στα τριάντα ή στα εβδομήντα δεν έχει και μεγάλη σημασία αφού, φυσικά, και στις δύο περιπτώσεις, άλλοι άντρες κι άλλες γυναίκες θα ζήσουν μετά από σένα, κι αυτό για χιλιάδες χρόνια. Σε τελική ανάλυση, το πράγμα ήταν εντελώς ξεκάθαρο. Εγώ θα πέθαινα έτσι κι αλλιώς, είτε τώρα είτε μετά από είκοσι χρόνια. Εκείνη

τη στιγμή, αυτό που μ' ενοχλούσε κάπως στο συλλογισμό μου ήταν το τρομερό σάλεμα που ένιωθα μέσα μου στη σκέψη είκοσι μελλοντικών χρόνων ζωής. Μα δε μου 'μενε παρά να το καταπνίξω όταν φανταζόμουν τι σκέψεις θα 'κανα σε είκοσι χρόνια, αν φυσικά έφτανα μέχρι κει. Απ' τη στιγμή που πεθαίνεις, το πώς και το πότε δεν έχουν σημασία, αυτό είναι φως φανάρι. Επομένως (και η δυσκολία ήταν να μη χάνω απ' τα μάτια μου κάθε λογική άποψη που αντιπροσώπευε αυτό το «επομένως»), επομένως όφειλα ν' αποδεχτώ την απόρριψη της αίτησής μου.

Τότε, και μόνο τότε, είχα ας πούμε το δικαίωμα, επέτρεπα κατά κάποιο τρόπο στον εαυτό μου να εξετάσει τη δεύτερη υπόθεση: είχα πάρει χάρη. Το άσχημο ήταν ότι έπρεπε ν' αφήσω να καταλαγιάσει κάπως στο κορμί και στο αίμα μου τούτη η ορμή που έκανε τα μάτια μου να τσούζουν από τρελή χαρά. Χρειαζόταν να καταβάλω προσπάθεια για να καταπνίξω τούτη την κραυγή, να τη λογικέψω. Χρειάστηκε να μάθω ν' αντιμετωπίζω με φυσικότητα αυτή την υπόθεση για να κάνω πιο πιθανή την υποταγή μου στην προηγούμενη. Όταν το κατόρθωνα, κέρδιζα μια ώρα ηρεμίας. Κι αυτό το λίγο, ωστόσο, άξιζε να υπολογιστεί.

Σε μια απ' αυτές τις στιγμές, αρνήθηκα γι' άλλη μια φορά να δεχτώ τον ιερέα. Ήμουν ξαπλωμένος και μάντευα πως πλησίαζε το καλοκαιριάτικο βράδυ απ' το ξανθωπό χρώμα του ουρανού. Μόλις είχα απορρίψει την αίτηση χάριτος και μπορούσα πια να νιώθω το αίμα μου να κυκλοφορεί με κανονικά κύματα μέσα μου. Δεν είχα ανάγκη να δω τον ιερέα. Για πρώτη φορά μετά από τόσο καιρό, ο νους μου πήγε στη Μαρί. Είχε πολλές μέρες να μου γράψει. Εκείνο το βράδυ σκέφτηκα κι είπα στον εαυτό μου ότι είχε ίσως κουραστεί να

είναι φιλενάδα ενός θανατοποινίτη. Μου πέρασε απ' το μυαλό κι ότι μπορεί να είχε αρρωστήσει ή πεθάνει. Ανήκε κι αυτό στην τάξη των πραγμάτων. Πώς να το ξέρω, αφού, έξω απ' τα δυο κορμιά μας που τώρα ήταν χωρισμένα, τίποτα δε μας συνέδεε ούτε μας έκανε να θυμόμαστε ο ένας τον άλλον; Από κει κι ύστερα, άλλωστε, η θύμηση της Μαρί έμελλε να μου είναι αδιάφορη. Νεκρή, δε μ' ενδιέφερε πια. Το 'βρισκα φυσικό και καταλάβαινα πολύ καλά ότι οι άνθρωποι θα με λησμονούσαν μετά το θάνατό μου. Δε θα 'χαν πια καμιά σχέση μ' εμένα. Κι ούτε μπορούσα να πω ότι αυτό μου ήταν ανυπόφορο να το σκέφτομαι.

Εκείνη ακριβώς τη στιγμή μπήκε ο ιερέας. Όταν τον είδα, μ' έπιασε τρεμούλα. Το αντιλήφθηκε και μου συνέστησε να μη φοβάμαι. Του είπα ότι, συνήθως, ερχόταν άλλες ώρες. Μου αποκρίθηκε ότι τώρα μου έκανε μια εντελώς φιλική επίσκεψη που δεν είχε καμιά σχέση με τη χάρη που ζήτησα και που για την έκβασή της δεν είχε ιδέα. Κάθισε στο κρεβάτι μου και μου πρότεινε να πάω κοντά του. Αρνήθηκα. Έβρισκα πάντως το ύφος του πολύ πράο.

Έμεινε για λίγο καθισμένος, με τους αγκώνες πάνω στα γόνατα, το κεφάλι σκυμμένο, κοιτάζοντας τα χέρια του. Ήταν λεπτά και μυώδη, μου θύμιζαν δυο ευκίνητα ζώα. Τα έτριψε αργά αργά, το 'να με τ' άλλο. Έμεινε έπειτα έτσι, με το κεφάλι πάντα σκυφτό, τόση ώρα που για μια στιγμή μου δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι τον είχα ξεχάσει.

Σήκωσε όμως άξαφνα το κεφάλι και με κοίταξε καταπρόσωπο: «Γιατί», μου είπε, «αρνείστε τις επισκέψεις μου;» Απάντησα ότι δεν πίστευα στο Θεό. Θέλησε να μάθει αν ήμουν απολύτως βέβαιος γι' αυτό και του είπα ότι δε χρειαζόταν ν' αναρωτηθώ: μου φαινόταν πως ήταν μια ερώτηση άνευ σημα-

σίας. Τότε έγγειρε προς τα πίσω κι ακούμπησε στον τοίχο, με τα χέρια πάνω στους μηρούς. Σχεδόν δίχως να δείχνει πως μου μιλούσε, επισήμανε ότι μερικές φορές πιστεύουμε πως είμαστε βέβαιοι για κάτι ενώ στην πραγματικότητα δεν είμαστε. Σιωπούσα. Με κοίταξε και ρώτησε: «Τι λέτε γι' αυτό;» Αποκρίθηκα ότι ήταν πιθανό. Όπως και να 'χει το πράγμα, δεν ήμουν σίγουρος για το τι πραγματικά μ' ενδιέφερε, μα ήμουν εντελώς σίγουρος για ό,τι δε μ' ενδιέφερε. Και το συγκεκριμένο ζήτημα, που γι' αυτό μου μιλούσε, δε μ' ενδιέφερε.

Γύρισε τα μάτια του αλλού και, χωρίς ν' αλλάξει θέση, με ρώτησε μήπως εκφραζόμουν έτσι από υπερβολική απελπισία. Του εξήγησα ότι δεν ήμουν απελπισμένος. Φοβόμουν μόνο, πράγμα εντελώς φυσικό. «Τότε ο Θεός θα σας βοηθήσει», παρατήρησε. «Όσους γνώρισα σε κατάσταση παρόμοια με τη δική σας, όλοι στράφηκαν σ' Εκείνον». Παραδέχτηκα ότι ήταν δικαίωμά τους. Κάτι τέτοιο αποδείκνυε επιπλέον ότι είχαν το χρόνο ν' ασχοληθούν μ' αυτό το θέμα. Όσο για μένα, δεν ήθελα βοήθεια από κανέναν, και μάλιστα δε μου περίσσευε χρόνος για να ενδιαφερθώ για κάτι που δε μ' ενδιέφερε.

Εκείνη τη στιγμή έκανε μια χειρονομία σαν να ενοχλήθηκε, όρθωσε όμως το κορμί του κι έφτιαξε τις πτυχές του ράσου του. Μετά, απευθύνθηκε σ' εμένα αποκαλώντας με «φίλε μου»: δε με προσφωνούσε έτσι επειδή ήμουν καταδικασμένος σε θάνατο· κατά τη γνώμη του, όλοι ήμαστε καταδικασμένοι σε θάνατο. Τον διέκοψα όμως, λέγοντάς του ότι δεν ήταν το ίδιο κι ότι, άλλωστε, σε καμιά περίπτωση αυτό δεν μπορούσε να θεωρηθεί παρηγοριά. «Βέβαια», επιδοκίμασε. «Μα, αν δεν πεθάνετε σήμερα, θα πεθάνετε αργότερα. Το ίδιο ερώτημα θ' ανακύψει και τότε. Πώς θ' αντιμετωπίσετε

τούτη τη φοβερή δοκιμασία;» Απάντησα ότι θα την αντιμετώπιζα όπως ακριβώς την αντιμετώπιζα εκείνη τη στιγμή.

Πάνω σ' αυτό, σηκώθηκε και με κοίταξε κατάματα. Το ξέρω καλά αυτό το παιχνίδι. Διασκέδαζα συχνά όταν το παίζαμε με τον Εμμανουέλ ή τον Σελέστ και, τις περισσότερες φορές, εκείνοι γύριζαν τα μάτια τους αλλού. Μα κι ο ιερέας το 'ξερε καλά, το κατάλαβα αμέσως: το βλέμμα του ήταν σταθερό και η φωνή του δεν έτρεμε όταν μου είπε: «Ωστε δεν έχετε καμιά ελπίδα και ζείτε με τη σκέψη ότι θα πεθάνετε ολόκληρος;» «Ναι», αποκρίθηκα.

Τότε έσκυψε το κεφάλι και ξανακάθισε. Μου είπε ότι με λυπόταν. Έκρινε ότι κάτι τέτοιο ήταν αβάσταχτο για έναν άνθρωπο. Το μόνο που αισθάνθηκα εγώ ήταν ότι είχε αρχίσει να μ' ενοχλεί. Γύρισα με τη σειρά μου αλλού το βλέμμα και πήγα κάτω απ' το φεγγίτη. Ακούμπησα κάπως με την πλάτη στον τοίχο. Δίχως να τον παρακολουθώ καλά καλά, άκουσα ότι είχε ξαναρχίσει τις ερωτήσεις. Μιλούσε με φωνή ανήσυχη, όλο άγχος. Κατάλαβα ότι είχε συγκινηθεί κι έδωσα μεγαλύτερη προσοχή στα λόγια του.

Μου έλεγε ότι ήταν σίγουρος πως η αίτησή μου θα γινόταν δεκτή, μα πως κουβαλούσα το βάρος μιας αμαρτίας από την οποία έπρεπε να λυτρωθώ. Κατά τη γνώμη του, η δικαιοσύνη των ανθρώπων δεν ήταν τίποτα και η δικαιοσύνη του Θεού ήταν το παν. Του υπενθύμισα ότι με είχε καταδικάσει η πρώτη. Μου απάντησε ότι, παρ' όλα αυτά, δεν είχε εξαλείψει το αμάρτημά μου. Του είπα ότι δεν ήξερα τι σημαίνει αμαρτία. Το μόνο που μου είχαν πει ήταν ότι ήμουν ένοχος. Ήμουν ένοχος, πλήρωνα, δεν μπορούσαν να μου ζητήσουν τίποτα περισσότερο. Τότε σηκώθηκε πάλι και σκέφτηκα ότι, αν ήθελε να μετακινήθει μέσα σ' αυτό το τόσο στενό κελί, δεν είχε

πολλές πιθανότητες. Θα 'πρεπε ή να κάθεσαι ή να σηκώνεται.

Είχα καρφώσει τα μάτια στο δάπεδο. Έκανε ένα βήμα προς το μέρος μου και σταμάτησε, θαρρείς και δεν τολμούσε να πλησιάσει περισσότερο. Κοιτούσε τον ουρανό ανάμεσα απ' τα σίδερα. «Απατάσθε, τέκνον μου», μου είπε, «θα μπορούσαν να σας ζητήσουν και περισσότερα. Και ίσως σας τα ζητήσουν». «Τι πράγμα;» «Θα μπορούσαν να σας ζητήσουν να δείτε». «Να δω τι;»

Ο ιερέας κοίταξε ολόγυρά του κι αποκρίθηκε με φωνή που μου φάνηκε ξαφνικά πολύ κουρασμένη: «Όλες αυτές οι πέτρες στάζουν πόνο, το ξέρω. Ποτέ δεν τις αντίκρισα χωρίς αγωνία. Μα στο βάθος της καρδιάς μου ξέρω ότι και οι πιο δυστυχημένοι απ' όλους εσάς είδαν να ξεπροβάλλει απ' το σκοτάδι που τους περιτριγύριζε ένα θεικό πρόσωπο. Αυτό ακριβώς το πρόσωπο σας ζητούν να δείτε».

Ένωσα λίγο ξαναμμένος. Είπα ότι εδώ και μήνες κοίταζα τους τοίχους του κελιού μου. Τίποτα και κανέναν στον κόσμο δε γνώριζα καλύτερα απ' αυτούς. Πριν από πολύ καιρό, ίσως να είχα αναζητήσει πάνω τους ένα πρόσωπο. Μα το πρόσωπο αυτό είχε το χρώμα του ήλιου και τη φλόγα του πόθου: το πρόσωπο της Μαρί. Μάταια το αναζητούσα. Τώρα όλα είχαν τελειώσει, και δεν είχα δει τίποτα να ξεπροβάλλει από τούτες τις νοτισμένες πέτρες.

Ο ιερέας με κοίταξε με μια κάποια λύπη. Τώρα είχα στηριχτεί ολόκληρος στον τοίχο και το φως της μέρας έλουζε το μέτωπό μου. Είπε μερικές κουβέντες που δεν άκουσα και με ρώτησε πολύ γρήγορα αν του επέτρεπα να με φιλήσει. «Όχι», απάντησα. Στράφηκε και βάδισε προς τον τοίχο που άγγιξε αργά αργά με το χέρι του: «Τόσο πολύ λοιπόν αγαπάτε αυτή τη γη;» Δεν απάντησα.

Έμεινε αρκετή ώρα έτσι, κοιτάζοντας αλλού. Η παρουσία του με βάραινε και μ' εκνεύριζε. Ήμουν έτοιμος να του πω να φύγει, να μ' αφήσει, όταν άξαφνα φώναξε, γυρνώντας προς το μέρος μου, σαν να ξεσπούσε: «Όχι, δεν μπορώ να σας πιστέψω. Είμαι σίγουρος πως σας έχει τύχει να ευχηθείτε μια άλλη ζωή». Του αποκριθήκα ότι φυσικά και μου είχε τύχει, όμως αυτό δεν είχε μεγαλύτερη σημασία από το να εύχομαι να ήμουν πιο πλούσιος, να κολυμπούσα πολύ γρήγορα ή να 'χα πιο όμορφο στόμα. Ήταν το ίδιο πράγμα. Εκείνος όμως με διέκοψε και θέλησε να μάθει πώς έβλεπα εκείνη την άλλη ζωή. Τότε του φώναξα: «Μια ζωή όπου θα μπορούσα να θυμάμαι αυτήν εδώ», κι αμέσως πρόσθεσα πως είχα βαρεθεί να τον ακούω. Ήθελε να μου πει κι άλλα λόγια για το Θεό, όμως τον πλησίασα και προσπάθησα να του εξηγήσω για τελευταία φορά πως μου απέμενε λίγος χρόνος. Δεν ήθελα να τον χαράμισω με το Θεό. Δοκίμασε ν' αλλάξει θέμα ρωτώντας γιατί τον αποκαλούσα «κύριε» κι όχι «πάτερ μου». Αυτό μ' εκνεύρισε και του απάντησα ότι δεν ήταν πατέρας μου: ήταν με το μέρος των άλλων.

«Όχι, τέκνον μου», είπε ακουμπώντας το χέρι στον ώμο μου. «Είμαι μαζί σου. Όμως δεν μπορείς να το καταλάβεις γιατί η καρδιά σου είναι τυφλή. Θα προσευχηθώ για σένα».

Τότε, δεν ξέρω γιατί, κάτι σαν έκρηξη έγινε μέσα μου. Βάλθηκα να ουρλιάζω και τον έβρισα και του είπα να μην προσευχηθεί. Τον είχα αρπάξει απ' το κολάρο του ράσου του. Ξερνούσα πάνω του ό,τι είχα και δεν είχα στα βάθη της καρδιάς μου, με ξεσπάσματα οργής και χαράς συνάμα. Έδειχνε τόσο βέβαιος, έτσι δεν είναι; Ωστόσο, καμιά απ' τις βεβαιότητές του δεν άξιζε ούτε όσο μια τριχα από μαλλιά γυναίκας. Δεν ήταν καν βέβαιος ότι ήταν ζωντανός αφού ζούσε σαν πε-

θαμένος. Εγώ, έμοιαζα να 'χω τα χέρια μου αδειανά. Ήμουν όμως σίγουρος για τον εαυτό μου, σίγουρος για όλα, πιο σίγουρος από κείνον, σίγουρος για τη ζωή μου και για το θάνατο που έμελλε να 'ρθει. Ναι, αυτό μόνο είχα. Αλλά τουλάχιστον κρατούσα τούτη την αλήθεια όσο με κρατούσε κι εκείνη. Είχα δίκιο, κι ακόμα έχω, πάντα είχα δίκιο. Είχα ζήσει μ' έναν τρόπο και θα μπορούσα να είχα ζήσει διαφορετικά. Είχα κάνει αυτό και δεν είχα κάνει εκείνο. Δεν είχα κάνει το ένα, ενώ είχα κάνει το άλλο. Και λοιπόν; Ήταν σαν να περίμενα όλο τούτο τον καιρό αυτό ακριβώς το λεπτό κι αυτήν ακριβώς την αυγούλα που θα με δικαίωναν. Τίποτα, τίποτα δεν είχε σημασία, και ήξερα πολύ καλά το γιατί. Κι εκείνος το 'ξερε. Από τα βάθη του μέλλοντός μου, σ' όλη τη διάρκεια της παράλογης ζωής που είχα ζήσει, μια σκοτεινή πνοή ανέβαινε προς το μέρος μου μέσ' από τα χρόνια που ήταν να 'ρθουν, κι η πνοή αυτή ισοπέδωνε στο διάβα της όλα όσα μου πρότειναν στα εξίσου ανύπαρκτα χρόνια που ζούσα. Τι μ' ένοιαζε ο θάνατος των άλλων, η αγάπη μας μάνας, τι μ' ένοιαζε ο Θεός του, η ζωή που διαλέγουμε και τα πεπρωμένα μας, αφού ένα και μοναδικό πεπρωμένο έμελλε να επιλέξει εμένα και μαζί μ' εμένα δισεκατομμύρια προνομιούχους που, όπως κι εκείνος, δήλωναν πως ήταν αδέρφια μου; Καταλάβαινε; Καταλάβαινε επιτέλους; Όλοι οι άνθρωποι ήταν προνομιούχοι. Υπήρχαν μόνο προνομιούχοι. Και τους άλλους θα τους καταδίκιαζαν μια μέρα. Κι αυτόν θα τον καταδίκιαζαν. Τι σημασία είχε αν, ενώ τον κατηγορούσαν για φόνο, τον εκτελούσαν επειδή δεν είχε κλάψει στην κηδεία της μητέρας του; Ο σκύλος του Σαλαμάνο άξιζε όσο κι η γυναίκα του. Η μικρόσωμη κυρία με τις κινήσεις σαν αυτόματο ήταν το ίδιο ένοχη με την Παριζιάνα που είχε παντρευτεί ο Μασόν ή με τη Μαρί που ή-

θελε να την παντρευτώ εγώ. Τι σημασία είχε που ο Ρεμόν ήταν φίλος μου όσο κι ο Σελέστ, που άξιζε περισσότερο από κείνον; Τι σημασία είχε που η Μαρι έδινε ίσως σήμερα τα χείλη της σ' έναν άλλο Μερσώ; Καταλάβαινε λοιπόν, τούτος ο καταδικασμένος, κι ότι απ' τα βάθη του μέλλοντός μου... Πήγαινα να σκάσω καθώς τα φώναζα όλ' αυτά. Μα να που οι φύλακες τραβούσαν κιάλας τον ιερέα μες απ' τα χέρια μου και μ' απειλούσαν. Εκείνος όμως τους καθησύχασε και με κοίταξε για μια στιγμή σιωπηλά. Τα μάτια του ήταν γεμάτα δάκρυα. Μου γύρισε την πλάτη κι εξαφανίστηκε.

Όταν έφυγε, ξαναβρήκα την ηρεμία μου. Ήμουν εξαντλημένος κι έπεσα στο στρώμα μου. Νομίζω πως κοιμήθηκα, επειδή ξύπνησα μ' αστέρια πάνω στο πρόσωπο. Θόρυβοι εξοχής έφταναν ως το κελί μου. Μυρωδιές νύχτας, γης κι αλατιού δρόσιζαν τα μηλίγγια μου. Η υπέροχη γαλήνη του κοιμισμένου καλοκαιριού έμπαινε μέσα μου σαν πλημμυρίδα. Εκείνη τη στιγμή, κι ενώ έσβηνε η νύχτα, ούρλιαξαν σειρήνες. Ανήγγελλαν αναχωρήσεις για έναν κόσμο που από δω και πέρα μου ήταν πια αδιάφορος. Για πρώτη φορά έπειτα από πολύ καιρό σκέφτηκα τη μαμά. Μου φάνηκε πως τώρα καταλάβαινα γιατί στο τέλος της ζωής της είχε διαλέξει έναν «αρραβωνιαστικό», γιατί είχε παίξει το παιχνίδι απ' την αρχή. Εκεί πέρα, ακόμα κι εκεί, γύρω απ' το γηροκομείο όπου ζωές έσβηναν, το βράδυ έμοιαζε σαν μελαγχολική ανακωχή. Τόσο κοντά στο θάνατο, η μαμά θα 'νωσε λυτρωμένη κι έτοιμη να ζήσει απ' την αρχή. Κανείς, κανείς δεν είχε το δικαίωμα να την κλάψει. Κι εγώ, επίσης, ένιωσα έτοιμος να ζήσω απ' την αρχή. Θαρρείς και τούτη η τρομερή οργή με είχε εξαγνίσει απ' το κακό, με είχε αδειάσει από ελπίδα, μπροστά σε τούτη τη νύχτα τη φορτωμένη με σημαδία κι αστερισμούς ά-

νοιγα την αγκαλιά μου για πρώτη φορά στην τρυφερή αδιαφορία του κόσμου. Έτσι καθώς τον ένιωθα τόσο όμοιό μου, τόσο αδελφικό επιτέλους, αισθάνθηκα ότι ήμουν και είμαι ακόμα ευτυχισμένος. Για να συντελεστούν όλα, για να νιώσω λιγότερο μόνος, ένα μου μένει να ευχηθώ, να έρθουν πολλοί θεατές τη μέρα της εκτέλεσής μου και να με υποδεχτούν με κραυγές μίσους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

7 Νοεμβρίου 1913

Γέννηση του Αλμπέρ Καμύ στο Μοντοβί της Αλγερίας. Είναι το δεύτερο παιδί της οικογένειας, μετά τον τρίχρονο Λυσιέν Ζαν Επιέν. Ο πατέρας του, Λυσιέν Ωγκύστ, υπάλληλος των επιχειρήσεων Ζυλ Ρικόμ και Υιός, μεγαλεμπόριο και εξαγωγές κρασιού, καταγόταν από μια αλσατική οικογένεια που εγκαταστάθηκε στην Αλγερία το 1871. Η μητέρα του, Κατρίν Ελέν Σιντές, ήταν ισπανικής καταγωγής.

1914-1918

Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ο Λυσιέν Καμύ επιστρατεύεται στο σώμα των Ζουάβων, τραυματίζεται θανάσιμα στη μάχη του Μάρνη και πεθαίνει στο νοσοκομείο του Σαιν Μπριέ στις 11 Οκτωβρίου 1914.

Η Κατρίν Καμύ αναγκάζεται να πάει να ζήσει με τα δυο μικρά παιδιά της στο σπίτι της μητέρας της στο Αλγέρι, στη λαϊκή συνοικία Μπελκούρ. Ο Αλμπέρ Καμύ μεγαλώνει σε μια οικογένεια πάμπτωχη και αγράμματη, ανάμεσα σε μια μητέρα σχεδόν κουφή, πάντα σιωπηλή, που ξενοδολεύει, μια γιαγιά σκληρή κι αυταρχική, ένα θείο ανάπηρο, κατασκευαστή βαρελιών, και τον μεγαλύτερο αδελφό του, τον Λυσιέν.

«... Δεν έμαθα την ελευθερία στα κείμενα του Μαοξ. Την έμαθα στη μιζέρια». (*Επικαιρότητες Ι*)

«Μεγάλωσα πρώτα απ' όλα με τη θέα της ομορφιάς που είναι και ο μόνος μου πλούτος, είχα ξεκινήσει με την πληρότητα». (*Το καλοκαίρι*)

1918-1923

Φοίτηση στο δημοτικό σχολείο. Καλός μαθητής. Ένας δάσκαλος, ο Λουί Ζερμαίν, ενδιαφέρεται για τον μικρό Αλμπέρ, τον βοηθά στα μαθήματά του εκτός σχολείου και τον προετοιμάζει για το διαγωνισμό υποτροφίας για τα κολέγια και τα λύκεια.

1923-1930

Ο Καμύ παίρνει την υποτροφία και φοιτά στο λύκειο στο Αλγέρι. Έχει καθηγητές τον Πωλ Ματιέ και τον Ζαν Γκρενιέ. Διαβάζει Αντρέ Ζιντ.

1930

Εμφανίζονται τα πρώτα συμπτώματα της φυματίωσής του. Ο Καμύ αναγκάζεται να φύγει απ' το σπίτι του, ακατάλληλο για τις φροντίδες που απαιτεί η κατάσταση της υγείας του, και μένει αρχικά με το θείο του κι αργότερα μόνος του.

1932

Ο Καμύ συνεχίζει τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή, στο Αλγέρι. Ξαναβρίσκει εκεί τον καθηγητή φιλοσοφίας Ζαν Γκρενιέ κι αρχίζει μεταξύ τους μια μεγάλη φιλία. Θα του αφιερώσει τα βιβλία του *Ο θάνατος στην ψυχή*, *Η καλή και η ανάποδη* και *Ο επαναστατημένος άνθρωπος*, και θα προλογίσει την επανέκδοση του βιβλίου του *Τα νησιά* (1956). Δημοσιεύει τέσσερα άρθρα στο περιοδικό *Νότος*.

1933

Ο Χίτλερ ανέρχεται στην εξουσία.

Ο Καμύ γράφεται στο Αντιφασιστικό Κίνημα Άμστερνταμ-Πλειέλ που το ίδρυσαν ο Ανρί Μπαρμπύς κι ο Ρομαίν Ρολάν.

1934

Γάμος του Καμύ με την Σιμόν Ιέ, ναρκομανή και αλκοολική. Θα χωρίσουν δυο χρόνια αργότερα. Στα τέλη του 1934 γίνεται μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος. Αναλαμβάνει να κάνει προπαγάνδα στους Μουσουλμάνους. Διαγράφεται από το κόμμα το 1935, όταν το ταξίδι του Λαβάλ (υπουργού Εξωτερικών της Γαλλίας, αργότερα αντιπροέδρου της κυβέρνησης στο Βισύ και συνεργάτη των Ναζί) στη Μόσχα είχε ως αποτέλεσμα μια κάμψη της φιλομουσουλμανικής δράσης του Κ.Κ.

1935-1936

Ο Καμύ συνεχίζει τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή χάρη στα τιμητικά δάνεια που του παραχωρούν και τις διάφορες μικροδουλειές που κάνει: ως μετεωρολόγος της Φιλοσοφικής, πωλητής εξαρτημάτων γι' αυτοκίνητα, υπάλληλος σε ναυτικές επιχειρήσεις και στη Νομαρχία.

Αρχίζει να γράφει το δοκίμιό του *Η καλή και η ανάποδη*. Το 1936 παρουσιάζει τη διπλωματική του εργασία με τίτλο *Μεταφυσική του χριστιανισμού και νεοπλατωνισμός*, που πραγματεύεται τις σχέσεις ελληνισμού και χριστιανισμού μέσα από τη σκέψη του Πλωτίνου και του Αγίου Αυγουστίνου. Μαζί με μερικούς φίλους του αναλαμβάνει τη διοίκηση του Πνευματικού Κέντρου στο Αλγέρι, και θα γράψουν το έργο *Εξέγερση στις Αστουρίες* που θα απαγορευτεί αλλά αργότερα θα το δημοσιεύσει ο εκδότης Σαρλό.

1936-1937

Ο Καμύ προσλαμβάνεται ως ηθοποιός στο θεατρικό θίασο του Ράδιο-Αλγέρι. Δημοσιογραφεί στην εφημερίδα *Alger Republicain* που διευθύνει ο Πασκάλ Πια. Ο Καμύ θα του αφιερώσει αργότερα το δοκίμιό του *Ο μύθος του Σίσυφου*.

Στις 10 Μαΐου του 1937 εκδίδεται το πρώτο βιβλίο του, *Η καλή και η ανάποδη*. Για λόγους υγείας, ο Καμύ δε συμμετέχει στο διαγωνισμό για τον τίτλο του καθηγητή φιλοσοφίας μέσης εκπαίδευσης. Διαβάζει Σορέλ, Νίτσε, Σπένγκλερ, Κίρκεγκαρντ, Σαρτρ.

1939

Μελετά Επίκουρο και τους Στωικούς. Γνωρίζεται με τον Αντρέ Μαλρώ. Το Μάιο, ο εκδότης Σαρλό δημοσιεύει το έργο του *Οι γάμοι*. Τον Ιούνιο, ο Καμύ εγκαταλείπει το σχέδιό του να επισκεφτεί την Ελλάδα. «Τη χρονιά του πολέμου σκεφτόμουν να μαρκάρω για να κάνω κι εγώ τον περίπλου του Οδυσσέα. Εκείνη την εποχή, ακόμα κι ένα φτωχόπαιδο μπορούσε να καταστρώσει το μεγαλειώδες σχέδιο να διασχίσει μια θάλασσα αναζητώντας το φως». (*Το καλοκαίρι*)

3 Σεπτεμβρίου 1939: Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ο Καμύ θα θελήσει να καταταγεί. Για λόγους υγείας, όμως, θα πάρει προσωρινή αναβολή. Ταξίδι στο Οράν (*Ο Μινώταυρος*).

1940

Δεύτερος γάμος του Καμύ με την Φρανσίν Φορ, μια Ορανέζα. Φεύγουν απ' το Αλγέρι. Στο Παρίσι δουλεύει στην εφημερίδα *Paris-Soir*.

1941

Εξαιτίας της γερμανικής κατοχής, ο Καμύ επιστρέφει στο Οράν και διδάσκει για λίγο καιρό σ' ένα ιδιωτικό σχολείο όπου φοιτούν πολλοί Εβραίοι μαθητές. Διαβάζει Τολστόι, Μάρκο Αυρηλίο, Σαντ και Πιερ ντε Λαριβέ. Γίνεται μέλος στο αντιστασιακό δίκτυο «Μάχη», του Κινήματος της Απελευθέρωσης του Βορρά.

1942

Τον Ιούλιο εκδίδεται *Ο ξένος*. Ο Μελβίλ, ο Θεοβάντες, ο Μπαλ-

ζάκ, η Μαντάμ ντε Λαφαγιέτ κι ο Σπινόζα είναι τα κύρια αναγνώσματα του Καμύ αυτής της εποχής.

1943

Εκδίδεται *Ο μύθος του Σίσουφου*. Ο Καμύ γράφει το πρώτο *Γράμμα σ' ένα Γερμανό φίλο*. Συγχώνευση των τριών αντιστασιακών κινημάτων: Ελεύθερος Σκοπευτής, Μάχη και Απελευθέρωση. Ο Καμύ γίνεται αναγνώστης των εκδόσεων Γκαλιμάρ και μένει στο διαμέρισμα του Αντρέ Ζιντ. Συναντά τον Αραγκόν για δεύτερη φορά.

1944

Συνάντηση με τον Σαρτρ. Δεύτερο *Γράμμα σ' ένα Γερμανό φίλο*. Ο Καμύ και ο Πασκάλ Πια αναλαμβάνουν τη διεύθυνση της εφημερίδας *Μάχη*. Ένας από τους συνεργάτες τους είναι ο Λουί Αλτουσέρ.

Πρώτη παράσταση του θεατρικού έργου του Καμύ *Η παρεξήγηση* στο θέατρο ντε Ματυρέν με τη Μαρία Καζαρές.

1945

8 Μαΐου: Υπογραφή συνθήκης για το τέλος του πολέμου.

5 Σεπτεμβρίου: Γέννηση του Ζαν και της Κατρίν Καμύ. Πρεμιέρα του θεατρικού έργου *Καλιγούλας* με τον Ζεράρ Φιλίπ: μεγάλη επιτυχία.

1946

Ταξίδι του Καμύ στις Ηνωμένες Πολιτείες. Θερμή υποδοχή από τους φοιτητές.

Πρωτοδιαβάζει το έργο της Σιμόν Βέιγ. Πολιτικές συνεντεύξεις με τον Σαρτρ, τον Μαλρώ, τον Κέσλερ και τον Σπέριμπερ.

1947

Τον Ιούνιο εκδίδεται *Η πανούκλα*.

1948

Ταξίδι στην Αλγερία.

27 Οκτωβρίου: πρεμιέρα του θεατρικού έργου *Κατάσταση πολιτορχίας* που το έγραψε σε συνεργασία με τον Ζαν Λουί Μπαρώ: αποτυχία.

1949

Μάρτιος: έκκληση υπέρ των Ελλήνων κομμουνιστών καταδικασμένων σε θάνατο.

Ταξίδι του Καμύ στη Νότια Αμερική. Η κατάσταση της υγείας του επιδεινώνεται, κι έτσι, κλεισμένος στο σπίτι του, αφιερώνεται αποκλειστικά στο δοκίμιό του *Ο επαναστατημένος άνθρωπος*. Στις 15 Δεκεμβρίου θα παρευρεθεί, κατ' εξαίρεση, στην πρεμιέρα του θεατρικού έργου του *Οι δίκαιοι* με τον Σερζ Ρετζιανί και τη Μαρία Καζαρές.

1950

Εκδίδονται οι *Επικαιρότητες Ι*.

Ο Καμύ περνά το καλοκαίρι του στα Βόσγια. Εγκαθίσταται στο Παρίσι, στην οδό Μαντάμ.

1951-1952

Τον Οκτώβριο εκδίδεται *Ο επαναστατημένος άνθρωπος*. Η μαχητική στάση του Τύπου, και ιδιαίτερα του περιοδικού *Μοντέρνοι Καιροί* που διευθύνει ο Σαρτρ, απέναντι στο δοκίμιό του διαρκεί πάνω από ένα χρόνο. Του προσάπτουν ότι η επανάστασή του παραμένει εξαιρετικά αφηρημένη, μη ρεαλιστική και στείρα. Ρήξη με τον Ζ. Π. Σαρτρ. Ταξίδι στην Αλγερία (*Επιστροφή στην Τιπαζά*). Βάζει υποψηφιότητα για διευθυντής του θεάτρου Ρεκαμιέ. Παρατείνεται από την Ουνέσκο όταν γίνεται δεκτή ως μέλος η Ισπανία του Φράνκο. Προσαρμόζει για το θέατρο τους *Δαμνοισμένους* του Ντοστογιέφσκι.

1953

Εκδίδονται οι *Επικαιρότητες II*. Διασκευάζει και σκηνοθετεί για το θέατρο το έργο του Καλντερόν *Η αφοσίωση στο Σταυρό και τα Πνεύματα* του Πιερ ντε Λαριβέ.

1954

Εκδίδεται *Το καλοκαίρι*.

Ταξίδι στην Ιταλία.

1955

Προσαρμογή στο θέατρο του έργου του Ντίνο Μπουζάτι *Μια κλινική περίπτωση*, με τον τίτλο *Μια ενδιαφέρουσα περίπτωση*.

Το Μάιο, ο Καμύ ταξιδεύει στην Ελλάδα και κάνει διάλεξη με θέμα το θέατρο. Τον Ιούνιο αρχίζει συνεργασία στην εφημερίδα *Το εξπρές* και τη σταματά το Φεβρουάριο του 1956.

1956

Ταξίδι στο Αλγέρι.

Στις 23 Ιουνίου κάνει έκκληση να σταματήσει ο πόλεμος της Αλγερίας. Παραμένει πάντα οπαδός της δικαιοσύνης στην Αλγερία, όπου Γάλλοι, Άραβες και Καβύλοι θα μπορούσαν να ζήσουν ειρηνικά και με ισότητα. Η ευχή του είναι να δοθεί στον αλγερινό λαό ένα εντελώς δημοκρατικό καθεστώς.

Στις 20 Σεπτεμβρίου, μεγάλη επιτυχία του θεατρικού έργου του Φώκνερ *Ρέκβιεμ για μια καλόγρια*, σε διασκευή και σκηνοθεσία του Καμύ, με την Κατρίν Σελέρ.

Εκδίδεται *Η πτώση*.

1957

Εκδίδεται η συλλογή διηγημάτων του *Η εξορία και το βασίλειο*.

Τον Ιούνιο, στο Φεστιβάλ ντ' Ανζέ, ο Καμύ διασκευάζει και παρουσιάζει το έργο του Λόπε ντε Βέγκα *Ο ιππότης του Ολμέντο*. Επανάληψη του *Καλιγούλα*. Σε συνεργασία με τον Α. Κέσλερ και

τον Μπλος-Μισέλ, γράφει τις *Σκέψεις για τη λαιμητόμο*, όπου τάσσεται ανεπιφύλακτα κατά της ποινής του θανάτου.

17 Οκτωβρίου: Ο Καμύ βραβεύεται με το βραβείο Νόμπελ της λογοτεχνίας.

1958

Εκδίδονται οι *Επικαιρότητες III*: αλγερινά χρονικά όπου ο Καμύ προτείνει μια ανάλυση του πολέμου Αλγερίας-Γαλλίας, καθώς και διάφορες λύσεις.

Στις 9 Ιουνίου ταξιδεύει πάλι στην Ελλάδα. Μετά από τα έργα του γύρω απ' το παράλογο και την εξέγερση, ο Καμύ προβλέπει ένα τρίτο, ήδη στα σκαριά, γύρω απ' το θέμα της αγάπης. Θα το ονομάσει *Ο πρώτος άνθρωπος* και θα αποτελείται από δυο τόμους.

1959

Πρεμιέρα των *Δαιμονισμένων* του Ντοστογιέφσκι σε διασκευή και σκηνοθεσία του Καμύ. Ο Καμύ σκέφτεται ν' αναλάβει τη διεύθυνση ενός θεάτρου. Όλη τη χρονιά γράφει ένα μέρος του *Πρώτου ανθρώπου*.

1960

4 Ιανουαρίου: Ο Αλμπέρ Καμύ σκοτώνεται σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα στην εθνική οδό μεταξύ Σανς και Φονταινεμπλώ, με τον Μισέλ Γκαλιμάρ. Συχνά ο Καμύ συνήθιζε να λέει στους φίλους του: «Τίποτα δεν είναι πιο συγκλονιστικό από το θάνατο ενός παιδιού, και τίποτα πιο παράλογο από το θάνατο σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα».

1994

Εκδίδεται *Ο πρώτος άνθρωπος* από τον οίκο Γκαλιμάρ. Το χειρόγραφο βρέθηκε στην τσάντα του Καμύ, τη μέρα του θανάτου του.